

90-5
26

L. Z. S.
AKADEMISKĀ SEKCIJA

DEMOKRATIJAS KRĪZE

RĪGĀ
PAJU SABIEDRĪBAS «ZEMNIEKA DOMAS» APGĀDIENĀ.

L $\frac{90-5}{26}$

L
329/15

L. Z. S.
AKADEMISKĀ SEKCIJA

DEMOKRATIJAS KRĪZE

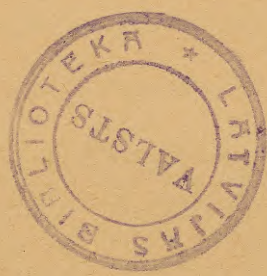
R Ī G Ā
PAJU SABIEDRĪBAS «ZEMNIEKA DOMAS» APGĀDIENĀ

Latv. Zemn. Sav. spiestuve
Rīgā, Elizabetes ielā 14-a.

~~431514~~ (T)

L. V. B.
m. 221637

0307048921

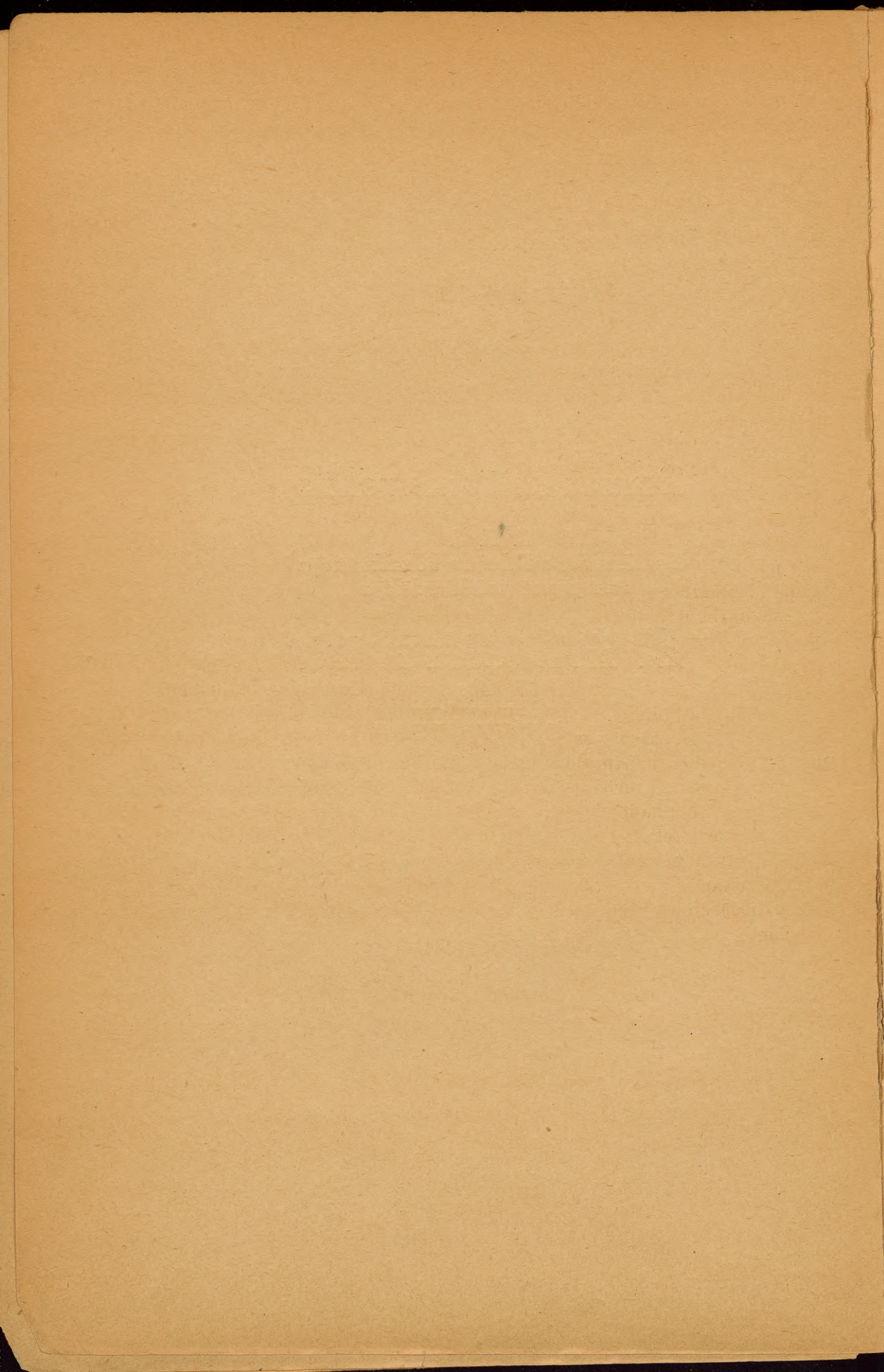
Rakstu krājums veltīts

L. Z. S.

*Akademiskās Sekcijas līdzdibinātāja
un pirmā priekšsēdētāja*

Z. A. Meierovica

piemiņai

Priekšvārds.

Latviešu Zemnieku Savienības Akadēmiskā Sekcija laizdama atklātībā šo grāmatu, izpilda ar to vienu no saviem pamata uzdevumiem: veicināt tagādnes sarežģīto politisko jautājumu noskaidrošanu tautā un īpaši zemniecībā.

Bez tam, nākdami no zemniecības vidus, Sekcijas locekļi ieskata par savu svētāko pienākumu kopt un veidot tās šķiras ideoloģiju, pie kuŗas pieder viņi paši, viņu vecāki un latviešu tautas nospiedošs vairākums. Kā tautiskās atmodas laikā, studenti krāja un pētīja visu, kas attiecās uz latviešu tautu viņas kulturu. tā zemnieku akadēmiskās sekcijas locekļi grib strādāt pie zemniecības un viņas kultureli - politiskās ideoloģijas izveidošanas.

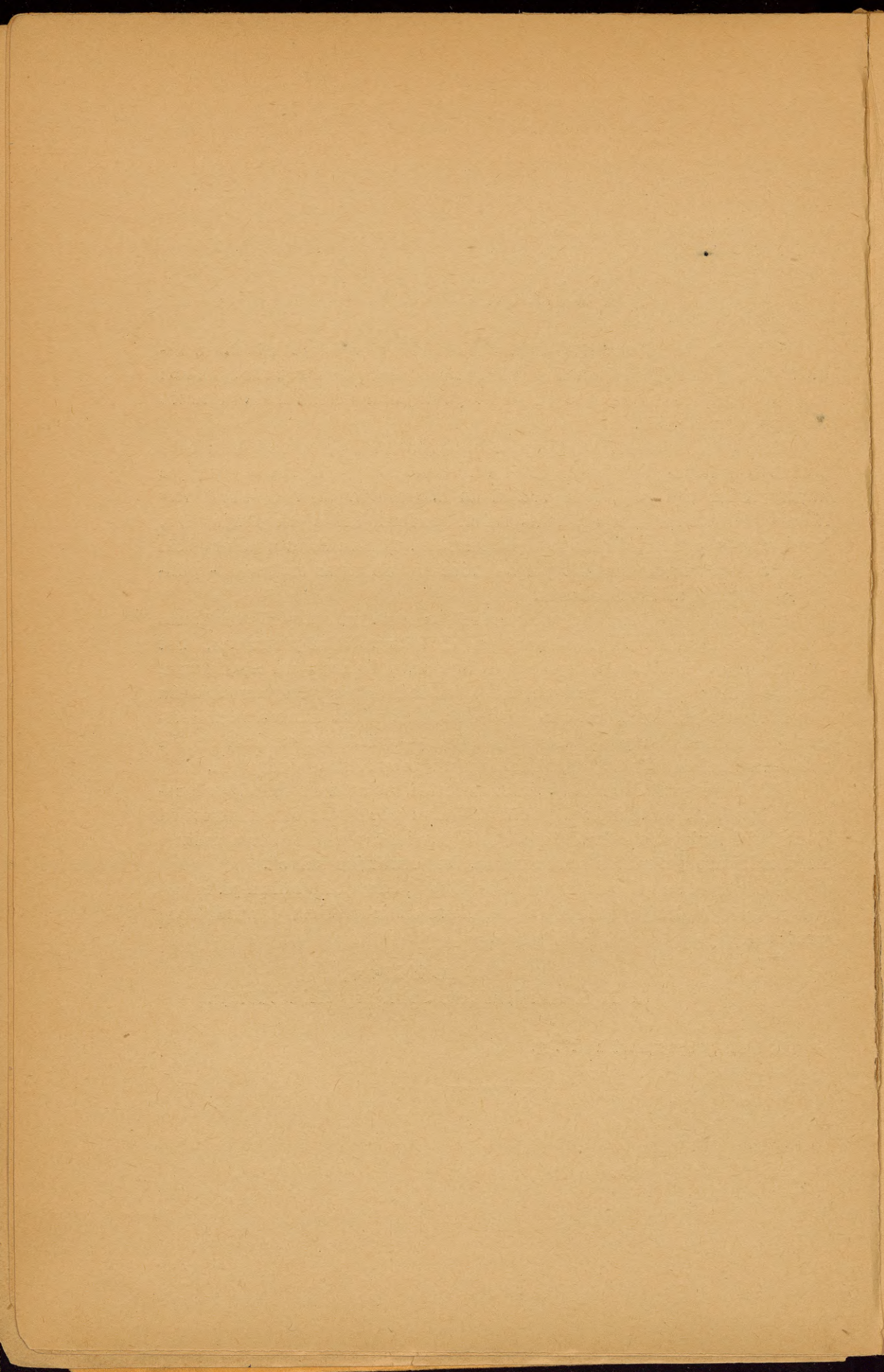
Šis darbs nav vieglais, jo zemniecības loma un stāvoklis tagādnes sabiedrībā nav ne tuvu apgaismots un izpētīts ne tikai pie mums, bet arī ārzemēs. Ja tomēr, apzinoties šī darba lielumu un svarīgumu, Sekcija ķērās pie viņa, tad ne tādēļ, ka iedomājās sevi par aicinātu šo uzdevumu atrisināt, bet gan, lai modinātu dziļāku interesi zemniecības jautājumos, kā pie saviem kolēģiem — pārējiem studentiem, tā pie citiem sabiedriskiem darbiniekiem un zemniecības draugiem.

Šinī izdevumā ievietoti vairāki referāti, nolasīti no Sekcijas locekļiem 1926./27. akadēmiskā gadā. Būdami pēc savas dabas atsevišķi darbi, visi ievietotie raksti tomēr ietilpst vienā plašākā domu gultnē, kuŗu raksturo grāmatas nosaukums „Demokratijas krīze“.

Nododami šo rakstu krājumu lasītājiem, ceram, ka būsīm pakalpojuši it īpaši lauku jaunātnēi un zemnieku sabiedriskiem darbiniekiem provincē.

A. Klīve,
L. Z. S. Akadēmiskās Sekcijas priekšsēdētājs.

Rīgā, septembrī 1927. g.

A. O. Karčevskis, stud. jur.

Parlamentarisms.

Katra tauta cenšas savu dzīvi padarīt laimīgāku un labāku, līdzīgi katram individam, katram cilvēkam. Līdz šim kā vienīgā tautas apvienošanās un viņas dzīves izveidošanas forma ir atrasta un atzīta valsts.

Tad nu mums īsumā janoskaidro, kas tad īsti ir valsts. Par to ir daudzas un dažādas teorijas. Valsts jēdzienu izšķir materiālā un formālā ziņā. No materiālā viedokļa — valsts ir tauta, jeb kā V. Vilsons saka: „Valsts ir uz noteiktas teritorijas organizēta tauta,“ jeb Berthelemy: „valsts ir tauta, aplūkota kā politiska apvienība.“ Pareizāki būtu, ja mēs apzīmējam valsti sekoši: „valsts no materiālā viedokļa ir juridiski organizēta patstāvīga tauta.“ Materiālais valsts jēdziens nav svarīgākais sabiedriski-politiskai apskatīšanai. Te svarīgākais ir valsts formālais jēdziens, pēc kura valsts ir patstāvīgas tautas juridiskā (tiesiskā) organizācija. Valsts ir reāla forma, kādu tauta sev izveidojusi, kādu tiesisku iekārtu sev radījusi.

Apskatot šīs formas, mēs atrodam viņas pie dažādām tautām dažādas. Tomēr gandrīz visur pēdējā laikā viņas var ietilpināt vienā lielā, vispārējā grupā — demokrātijā. Demokrācija ir tautvaldība, t. i. tāda tautas izveidota valsts forma, kur pati tauta ir valdneeks.

Tautvaldība sastopama divos veidos: tiešā un netiešā. Tiešā tautvaldība ir tāda, kur visi pilntiesīgie pilsoņi ņem tiešu dalību valsts darbā — likumdošanā, līgumu ratificēšanā un citu svarīgāko valsts dzīves funkciju izvešanā (realizēšanā). Pie netiešās tautvaldības (demokrātijas) šīs funkcijas tiek nodotas tautas vēlētiem priekšstāvjiem.

Tiešā tautvaldība ir sastopama reti (dažos šveices kantonos), jo tā grūti realizējama. Kur lielāka tauta un valsts, tur to realizēt absolūti neiespējami.

Iespējamākais valsts veids ir netieša demokrācija, tautvaldība caur vēlētiem tautas priekšstāvjiem, atstājot tiešās tautvaldības principu referenduma (tautas nobalsošanas) veidā. Nepieciešami, lai priekšstāvji tiešām izteiktu, pēc iespējas, visas tautas gribu. Par to tad arī teorija ir izstrādājusi un praksē pielieto attiecīgas vēlēšanu

sistemas; pie mums: vispārējas, vienlīdzīgas, tiešas, aizklātas un proporcionālas vēlēšanu tiesības, jeb tā saucamo „piecastaino sistemu“.

Tautas priekšstāvniecības veids līdz šim sastopams demokratiņās divos veidos: 1) konzekventā valsts varu atdalījumā, demokratiņā ar dalītām varas funkcijām jeb amerikā demokratiņas (dualistiskā) tīps un 2) pārlamentārā demokratiņā (franču tīps) — valsts varu sadarbiņā.

Dualistiskā demokratiņas tīps konzekventi izvests Ziemeļ Amerikā Savienotās Valstīs, pārlamentārā — Eiropā. Dualistiskā demokratiņas veidojumā raksturīgā valsts varas funkciju sadališana; likumdošanas, izpildu un tiesu varas. Viņu darbības lauki stingri nodalīti viens no otra, un neviena vara nedrīkst iejaukties otras varas kompetencēs. Izpildu varas priekšgalā stāv valsts galva — tautas vēlēts valsts prezidents.

Pārlamentārā demokratiņas veidojumā raksturīgā valsts varas organu sadarbiņa, pie kam noteicošo (dominējošo) lomu spēlē pārlaments — tautas tiešā pilnvarnieks. Izpildu varu — ministru kabinetu apstiprina pārlaments. Ministri nes politisku atbildību pārlamenta priekšā. Šo pēdējo valsts formas veidojumu tad arī sauc par pārlamentārismu. Tā tad pārlamentārisms ir priekšstāvniecības veids, kuŗš dibinās uz valsts varas organu darbību. Te varas, lai gan šķirtas, atrodas pastāvīgā kontaktā (sadarbiņā), kas savu kulminācijas (augstāko) punktu sasniedz izpildu varas (ministru kabinetā) politiskā atbildībā pārlamenta priekšā. Tā ir pārlamentārisma kvintesence un to parasti dēvē par pārlamentārismu. Mēs redzam, ka varu sadarbiņa pamatojas uz viņu zināmu atkarību no pārlamenta — tautas acs un viņas gribas pilnvarotā izteicēja, caur ko tiek panākts, — pretēji dualismam, kur varas nostājas viena otrai blakus kā līdzvērtīgas, — valsts dzīvē monisms, vienveidība un noteiktība. Jo pēc šīs teorijas, tautas pilnvarnieks var un drīkst būt tikai viens, tautas gribā jābūt nedalītai. Pretējāis izsauc starp varām rīvēšanos, kolizijas, kuŗu novēršanai būtu jāgriežas pie tautas, kas pie tagadējās intensīvās saimnieciskās dzīves nav vēlams, ne katrreiz iespējams, un ekonomiski — neizdevīgi.

Tā tad pārlaments ir vienīgāis tautas tiešāis pilnvarotāis, viņas gribas nedalīts izteicējs; pārijām varām viņš nodod savu pilnvarojumu tikai zināmā daļā, un dabīgi, ka pēdējāis tad atbild pārlamentam par „nama turēšanu“.

Mums Latvijā pēc Satversmes un teorijas, kā valstī, kuŗa radusies pēc lielā pasaules kuŗa un viņam sekojošās revolūcijas, kas izbīdīja vislielākos brīvības principus un lozungus, valsts iekārta ir tīri pārlamentārā. Visa vara nodota pārlamenta — Saeimas rokās, kuŗa

reprezentē Latvijas tautu. Mūsu Satversme saka: „1. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. 2. Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai.“,

*

Parlamentarisma dzimtene ir Anglija. Te pakāpeniskā tautas cīņā varas dēļ ir izveidojies parlamentarisms vairāku gadusimteņu ilgā periodā. No šejienes tas pārņemts citās valstīs. Tā tad, runājot par parlamentārismu vispār, mums jārunā par Anglijas parlamenta vēsturi.

Vidus laikos karaļi saviem tuvākiem valsts vīriem — hercogiem un grafiem kā atlīdzību par viņu līdzdalību valsts pārvaldīšanā izdalīja plašus zemes gabalus. Zemes dabūtāji — feodaļi — apsoliņās karalim palīdzēt cīņās ar naudu un kareivjiem; no otras puses karalis apsoliņās viņus apsargāt. Anglijā vasaļi nebija tik stipri, kā Eiropas cietzemē, jo karalis te viņiem nebija devis tik lielas tiesības. Tamdēļ, ja vasaļi gribēja ko panākt no karaļa, tad tikai vienojoties, organizējoties, un tā arī te feodālā muižniecība kļuva par apvienošanās un politiskas vienprātības balstu. Tas deva pirmo Anglijas parlamentarisma pamatu — Lielo Brīvību Rulli (Magna Charta Libertatum) 1215. gadā.

Šo dokumentu uzskata par angļu brīvības un parlamentarisma pirmo pamatakmeni, kāpēc nepieciešami īsumā uzskatīsim pie viņa satura.

Vispirms baroni un brīvie zemes turētāji nodrošinājās pret lielu naudas izspiešanu no karaļu puses. L. B. Ruļ. 12. pants nosaka, ka izņemot trīs parastos gadījumus (1. karaļa izpirkšanu no gūstniecības, 2. vecākā dēla pacelšanu bruņinieku kārtā un 3. vecākās meitas izdošanu pie vīra) visi nodokļi tiks uzlikti tikai ar valsts vispārīgās sapulces (Commune Concilium regni) piekrišanu. Tālāk 14. pants nosaka saaukšanas kārtību un kas tiks iesaukti uz sapulci (lielie aristokrāti visi, no pārējiem priekšstāvji). Uzaicinājumi izsūtāmi vismaz 40 dienas iepriekš un noteikti apzīmētā sapulces vietā. Aicinājumā uzrādāms iemesls, kamdēļ jāsanāk. Noteiktajā dienā lieta izšķirama pēc sapulcējušos domām, kaut arī ne visi atnākuši.

Te atrodam likumīgi formulētu angļu parlamentu viņa pirmajā veidā. Parlamenta rokās jau atrodas svarīga tiesība: lemt par nodokļiem. Vēlāk ar šīs tiesības palīdzību parlaments iekaroja sev plašas tiesības.

Parlamenta sastāvā pirmā laikā bija tikai kroņa vasaļi, bet pamazām tas pārveidojās. Tālāk ievērojams ir 39. pants L. Brīv. R., kurš saka, ka „neviens brīvs cilvēks nedrīkst tikt arestēts vai apcietināts, vai no zemes izraidīts, nedz īpašums un tiesības viņam drīkst tikt atņemtas vai citādi kāda skāde darīta, nedz viņš drīkst tikt (citai) tiesai nodots

vai spriedums pie viņa izpildīts, kā vienīgi uz savu līdztiesīgo tiesas lēmumu un pēc zemes likumiem (judicium parium suorum et per legem terrae)“. Šis pants nodrošina personas neaizskaramību. Atsaukšanās uz „zemes likumiem“ norāda uz pazīstamo angļu konzervatīvu. Tolaik zem „zemes likumiem“ (leges terrae) saprata „labā karaļa Eduarda“ likumus, kuŗi bij izdoti vēl pirms normaņu iekarošanas. Un arī vēlāk angļi pie visiem brīvību iekarojumiem saprot, ka viņi neko jaunu neieved, bet ceļ gaismā tikai vecās, senās brīvības.

Brīvības Rullis ierobežoja arī karaļa administratīvo varu. Svarīgs punkts bij par to, ka L. Br. R. „Sargāšanu“ uzdeva īpašai komitejai ar Londonas Lordmeru (pilsētas galvu) priekšgalā. Komitejai vajadzēja yērot, kā Brīvības Rullis tiek izpildīts. Pretējā gadījumā vajadzēja iaicināt vasaļus un visu tautu uz pretošanos karalim. Te tā tad redzam jau realu konstitūcijas nodrošinājumu, kas radīja to, ko Lassals fōrmulē: Katras konstitūcijas īstais pamats ir reālo spēku samērs.

Karaļi vēlāk negribēja turēt vārdu un ļoti daudzas reizes centās Magna Charta Libertatum (L. B. R.) laust. Tomēr tas viņiem neizdevās, jo katrreiz tauta tādā gadījumā sacēlās un neļāva savas brīvības atņemt. 1258. g. karalis Ludviķis III. pēc nesekmīgas cīņas ar parlamentu to sasauca Oksfordā. Raksturīgi, ka te jau karalis lieto sasaukšanas grāmatā vārdu parlaments. Šis parlaments, saukts „trako parlaments“ uzstādīja radikālas reformas: 1) parlamenta vēlētu komiteju no 15 locekļiem valsts tekošo darīšanu vēšanai, līdzīgi tagadējiem ministru kabinetiem, 2) 12 vīru kontroles komiteju karaļa valdības kontrolei, 3) īpašu naudas un nodokļu lietu apspriešanas komiteju un 4) parlamenta sasaukšanu trīs reizes gadā. Līdz tam iesauca vai nu reiz gadā, jeb kad karalis vēlējās. Šīs prasības pa daļai izveda.

Kā jau iepriekš minējām, 13. g. s. Anglijas parlaments sastāvēja tikai no feodalās sabiedrības pašu augstāko šķīru priekšstāvjiem. Bet pamazām arvien lielāku ekonōmisku un sabiedrisku nozīmi ieguva vidējās šķīras — mazie vasaļi, bruņinieki un amatnieki. Dažreiz arī viņu priekšstāvjus sasauca uz apspriedēm. Pilnīgākā veidā viņu pārstāvji tika sasaukti uz parlamentu 1265. gadā no karaļa pretinieku vadoņa Simona Montforda. — Šis gudrais politiķis saprata, ka palīgi cīņai ar karali pret pēdējā patvarībām jāmeklē plašās tautas masās. Tāpēc viņš sasauca uz parlamentu bez lieliem vasaļiem pa 2 bruņiniekus no katras grafistes, 2 pilsoņus no katras pilsētas un no 5 lielākajām ostas pilsētām pa 4 priekšstāvjiem no katras. Te mēs redzam Anglijas parlamenta sastāvu tādu, kāds viņš palika līdz 19. g. s. reformām. Tamdēļ arī Simonu Montfordu — dumpinieku vadoni un karaļa Indriķa III. uzvarētāju, uzskata par angļu parlamenta svārī-

gākās sastāvdaļas — apakšpalatas — nodibinātāju. Oficiālā zinībā 1265. g. parlaments gan netiek atzīts par paraugu vēlākiem parlamentiem, jo viņš bij sasaukts no dumpinieku vadoņa. Pēc tam vienu laiku parlamentu nesasauca. Ideja palika tomēr dzīva un nebija vairs izskaužama. Brīvie pilsoņi, kā grafistēs, tā pilsētās, neaizmirsā vairs, ka viņi reiz aicināti lemt par svarīgām lietām un uzskatīja to par savām tiesībām. Šīm tiesībām bij reals pamats: karāļi ļoti bieži naudas trūkuma dēļ griezās pie parlamenta dēļ pabalsta, atļaut uzlikt nodokļus. Pēdējos maksāja ne tikai lielie zemes īpašnieki, bet arī mazie un tirgotāji. Lielie vasaļi jūtās spiesti atzīt, ka viņiem vien nav tiesības spriest par nodokļiem. Kad karālis Eduards I. 1295. g. gribēja sasaukt tikai lielos vasaļus (zemes īpašniekus), lai tie apspriestu uzliedamos nodokļus, pēdējie atbildēja, ka viņi apspriedīs tikai tad, ja tiks iesaukti pārstāvji uz parlamentu no visiem nodokļu maksātājiem. Kā arī negribētu, karālim bij jāpadodas un viņš sasauca parlamentu, kurš vēsturē dabūja „parauga parlamenta“ nosaukumu. Viņā piedalījās priekšstāvji no 120 pilsētām un 37 grafistēm. Parlaments piesprieda karālim prasītos pabalstus. Karālis turpināja iesaukt parlamentus arī nākošos gados, jo naudas kaŗu dēļ arvienu vajadzēja. 1297. gadā sasauktais parlaments pirms naudas atļaujas pieprasīja karālim jaunu Lielā Brīvības Ruļļa apstiprinājumu, ko karālis deva. Tad pat izdeva statutu (likumu) kur, starp citu, saka: „Nekāds nodoklis ne naudas pabalsts (tallage et aide) netiks mūsu valstī ne no mums, ne mūsu pēcnācējiem uzliedts, nedz ievākt bez tautas (parlamenta) labprātīgas piekrišanas.“ Tā redzam, ka 1297. g. Anglijā noteikti atzīst vienu no konstitūcijas pamata principiem, ka nodokļus karālis resp. valdība nevar uzlied patvarīgi, bet gan ka tas ir tautas priekšstāvju darīšana. Šis princips palika tautā dzīvs, nelūkojoties uz daudzkārtīgiem karaļu mēģinājumiem viņu izskaust.

Dažus gadus vēlāk, tas pats karālis Eduards I. aicināja lielos vasaļus piedalīties kaŗā pret Franciju. Pēdējie atbildēja, ka viņi vieni to nevarot izšķirt; priekš tam vajagot iesaukt visu parlamentu. Karālim bij jāpiekāpjas. Ar to parlaments ieguva jaunu tiesību: izšķirt jautājumus par kaŗu un mieru. Vēlāk Ričards II. vēl mēģināja izšķirt jautājumu par kaŗu tikai ar lielo vasaļu palīdzību, bet atkal dabūja tādu pašu atbildi un vēl atsaukšanos uz precedentu, t. i. gadījumu, kā paraugu, Eduardu I. laikā, un tā šī tiesība palika uz visiem laikiem. Vēlāk parlaments katru gadu ar sevišķu likumu atvēlēja karālim turēt karaspēku viena gada laikā. Tā palika parlamenta rokās iespējamība atņemt valdībai drošāko līdzekli — armiju — brīvības apspiešanai un politiskās iekārtas pārgrozīšanai.

Tāpat soli pa solim parlaments iegūst savu svarīgāko un galveno tiesību — likumdošanas tiesību.

Līdz 14. g. simt. parlamentam pilnīgi tiešā nozīmē likumdošanas tiesības nebij. 1322. g. karalis Eduards II. izdeva statutu (likumu), kurā atzīst parlamenta likumdošanas varu, un pastrīpo, ka šī vara parlamentam piederējusi no seniem laikiem.

Sākumā parlamenta likumdošana neizpaudās tādā veidā, kā tagad: t. i. ka likumu apspriež, pieņem, izsludina. Tad parlaments likumu iesniedza karalim lūguma — petīcijas veidā. Karalis bieži tekstu grozīja un likums iznāca pavisam citāds, nekā to parlaments iesniedza karalim. Pret to tad parlaments sāka cīnīties; neaizgāja mājās, iekams petīcija — likums nebij apstiprināts; un ja arī aizgāja mājās, tad izvēlēja iepriekš komiteju no sava vidus, kurā raudzījās lai karalis petīcijas tiešām ievēro un neizdot statutus — likumus, kas runātu pretīm petīciju saturam.

Karaļi Indriķi IV., V., VI. bieži iesauca parlamentus, jo viņi atrādās ļoti grūtos naudas apstākļos. Parlaments naudu deva, bet šo stāvokli izlietoja savu tiesību iekarošanai. Valdības pieprasītos naudas pabalstus ātrāk neatvēlēja, iekams karalis nebij ievērojis parlamenta iesniegtās petīcijas. Tādā kārtā 15. g. simt. parlaments galīgi dabūja savās rokās likumdošanas varu. No šī laika nodibinājās paraša, ka budžetu (valsts saimniecības ieņēmumu un izdevumu sarakstu) apspriež tikai parlamenta sesijas beigās. Tādā kārtā lai dabūtu naudu, karalim bij jādod apmierinoša atbilde uz iesniegtām petīcijām. Šinī laikā nostiprinājās apakšpalatas tiesības. Petīciju — lūgumu vietā stājas likumprojekti (biļļi), kurus iesniedza abās palatās. Abās palatās pieņemto likumprojektu karalis varēja vai nu izsludināt vai atraidīt, bet saturu grozīt nevarēja. Var grozīt vai atcelt tikai ar likumu, izdotu no palatām. Tā ap 15. g. simt. nostiprinājās likumdošanas kārtība, kāda tā pastāv vēl mūsu dienās.

Tā jau 14. un 15. g. simt. Anglijas parlaments iegūst savas ievērojamākās tiesības: finansielo un likumdošanas varu. Tāda bij Anglijas parlamentu ārējā cīņa līdz savu tiesību un stāvokļa iegūšanai.

Anglijas parlamenta sadalīšanās divās palatās notika 14. g. s. vidū — Eduarda III. laikā. Formēli to apstiprināja Ričards II. 1376. g. pirmo reiz tiek minēts apakšpalātas priekšsēdētājs „Spikers“. (Speaker — runātājs). Divpalātu sistema izveidojās kā feodālās kārtu organizācijas sekas. Pēc Anglijas parauga divpalātu sistemu ievēda gandrīz visās konstitucionelās valstīs. (Patstāvīgi divpalātu sistema bij attīstījusies tikai Ungarijā).

Parlamenta apakšnams sastādījās no grafistu un pilsētu deputātiem, kā to iepriekš redzējām, kuri uzlūkojami par visas zemes priekšstāvjiem. Te varam piekrist Kovaļevska vārdiem (darbā „Что такое парламентаризм?“): „Anglijā agrāki par visām citām

valstīm notika pāreja no kārtu organizācijas uz šķīru organizāciju, no kārtu priekšstāvības uz tautas priekšstāvību.“

Bet vēl ilgi cīņas turpinājās, līdz parlaments ieguva galīgi savas tagadējās tiesības. Karaļi cik vien varēja, mēģināja parlamentu tiesības ierobežot. Pateicoties angļu tautas stingrai, iedzimtai brīvības apziņai, karaļiem bija cīņa jāzaudē un angļu tauta izveidoja sev brīvības, kādas noderēja par paraugu visām pārējām tautām.

Iekams mēs beidzam apskatīt isumā Anglijas un līdz ar to vispār parlamentārisma vēsturi, vēl dažos vārdos jauzkavējas pie tā, kā apakšpalāta ieguva savas noteicošakās tiesības un kā radās ministru kabinets, kas atbildīgs tautas priekšstāvjiem — parlamentam — šī parlamentārisma galvenā pazīme.

1606. g. parlamenta apakšpalāta pieņēma likumprojektu; augšpalāta to noraidīja. Apakšpalāta šo pašu projektu pieņēma otrreiz un iesniedza augšnamam tanī pašā sesijā. Augšnams atraidīja šoreiz aiz formeliem iemesliem — ka vienā sesijā divreiz nevar iesniegt vienu likumprojektu. Tā šinī 1606. g. formulēja noteikumu: vienu un to pašu projektu nevar iesniegt divreiz tanī pašā sesijā, kāds tagad pastāv visur.

Otrā sesijā otrreiz pieņemtais tas pats likumprojekts augšnamam bij jāpieņem. Karaļa Kārļa I. laikā bija asi konflikti starp karali un parlamentu. 1625. g. Oksfordā iesauktais parlaments atgādināja karalim ka viņš (parlaments) nav mierā ar valdības politikas vadītāju — pirmo ministri Bekinhamu (Buckingham). (Jāatzīmē, ka šinī laikā izpildu vara vēl pilnīgi atradās karaļa rokās un nekādu atbildību nenesa tautas priekšstāvju — parlamenta — priekšā). Šis gadījums jāpiemin, jo te viens no karaļa opozīcijas vadoniem, Filips, formulēja parlamenta protestu tā, ka tas pilnīgi atgādina vēlāko parlamentu neuzticības izteikšanu ministriem. „Ir neprātīgi,“ teica Filips, zīmēdamies uz Bekinhamu, „uzticēt rūpes par valsts drošību vīriem, kuŗu spējas nav samērīgas ar tām svarīgājām vietām, kuŗas tie ieņem.“ Tamdēļ mums jāpieņem, ka parlamenta neuzticība ministriem pirmo reizi formulēta 1625. gadā. Šai neuzticības izteikšanai toreiz nebija tādas sekas kā tagad. Parlaments vēl tikai cīnījās par savām tiesībām, kuŗas karalis neatzina.

Laikā, kuŗā parlaments galīgi šo neuzticības izteikšanu ministriem izcīnīja, atzīmējami vēl daži svarīgi brīvības iekārojumi.

1640. g. tika sasaukts parlaments — t. sauktais „Ilgais parlaments“. Šis parlaments rīkojās ļoti enerģiski un vienprātīgi. Apakš jeb pilsoņu palātā (House of Commons) par karaļa opozīcijas vadoni uzstājās Pims (Pym), kuŗš uzstādīja principu, ka noteicošais vārds valstī pieder Pilsoņu (apakš) palātai.

Angļi centās nodrošināt individuēlo brīvību, kuŗu valdība, iekams tā nebij atbildīga parlamenta priekšā, bieži apdraudēja. Jau Lielajā Brīvību Rullī bij ievests, kā runājām, punkts, kuŗš aizliedza brīvus cilvēkus patvarīgi arestēt. Tomēr, nelūkojoties uz vairākkārtīgiem Brīvības Rullļa apstiprinājumiem un atjaunojumiem, kā arī uz 1628. g. izdoto tiesību petīciju — *Petition of Rights*, patvarīgi aresti tika praktizēti. Parlaments nolēma darīt galu tādai nebūšanai. Viņš izdeva sevišķu likumu (sakarā ar tirgotāja Dženksa lietu), kas nodrošina pilsoņu personas brīvību, atņemot patvarīgiem arestiem viņu specifisko nozīmi. Tas ir tā sauktais *Habeas Corpus* akts, kuŗu karalis apstiprināja 1679. gadā. Šis akts dod tiesību katram ieslodzītam jeb viņa paziņam un radam griezties pie tiesas ar lūgumu viņa lietu izmeklēt. Tiesnesim jādod atbilde 6 stundu laikā; lieta tūlī jāizmeklē jeb arestētais jāatsvabina pret naudas galvojumu.

1688. g. Anglijā izveda bezasiņaino revolūciju, kuŗa uzcēla tronī karali no tautas, pareizāki no parlamenta žēlastības — Viļumu. Caur to parlamenta iespaids galīgi nostiprinājās. Pirmais Viļuma iesauktais parlaments izstrādāja savu un tautas „tiesību deklarāciju“ (*Declaration of Rights*), kuŗu karalis pieņēma un apstiprināja kā „*Bill of Rights*“ 1689. g. Šis bills satur starp citu sekošus svarīgus noteikumus: 1) karaļa iedomātā vara, atcelt likumus vai likumu izpildīšanu bez parlamenta piekrišanās, ir nelikumīga, 2) karalis nevar nevienu atsvabināt no likuma izpildīšanas, 3) ārkārtīgas tiesas nelikumīgas, 4) nodokļu ievākšana bez parlamenta piekrišanas nelikumīga, 5) pavalstniekiem tiesība iesniegt karalim petīcijas, 6) armijas iesaukšana un uzturēšana (mobilizācija) miera laikā bez parlamenta ziņas ir nelikumīga, 7) parlamenta locekļu vēlēšanas brīvas, 8) vārda, spriešanas un darbības brīvība parlamentā neatkarīga un brīva; par tās aprobežošanu var spriest tikai pats parlaments, t. i. deputātu neatbildība par savu darbību parlamentā, 9) bieža parlamentu iesaukšana, 10) zvērināto tiesas ar attiecīgā veidā sastādītiem zvērināto piesēdētāju sarakstiem un 11) parlamenta kontroles tiesības, piem.: noziedzīgos ministrus parlaments var tiesāt, bet karalis viņus nedrīkst apžēlot.

Īsti parlamentārs režīms Anglijā nostiprinās 18. g. simt. beigās. Norādīt, kad tieši sācies parlamentarisms, kad viņā pārgājis konstitucionalisms (ar neatkarīgu izpildu varu), nav iespējams. Starp tipisku dualistisku konstitucionalismu un attīstītu parlamentarismu ir viegli noskārstama starpība. Pārējas formas turpretī tik dažādas, ka bieži grūti noteikt, vai mums darīšana ar konstitucionālu vai parlamentāru satversmi.

Parlamentārai iekārtai raksturīgs ir solidārs ministru kabinets, kas saistīts ar par-

lamenta vairākumu un ir politiski atbildīgs parlamenta priekšā. Kur meklējams Anglijas ministru kabinetā sākums?

Pēc būtības parlamentāras valsts ministru kabinets ir parlamenta vairākuma komitēja, kurai uzticētas valsts izpildu funkcijas.

Formeli vēl tagad Anglijas ministri ir karaļa kalpi. Tad arī karaļa padomē ir meklējams ministru kabineta sākums.

Jāaizrāda, ka karaļa Kārļa II. laikā (ap 1700. g.) Anglijas parlamentā izbīdījās divas partijas — toriji (vēlāk konservatīvie) un vigi (liberāļi), vadošā bija ta, kurai bija ievēlēts parlamentā vairākums.

Par pirmo īsto parlamentāro ministriju ieskata Roberta Malpola kabinetu, kurš sabija par pirmo ministri no 1721.—1742. gadam. Viņu visu laiku atbalstīja valdošā vīgu partija. Viņa laikā arī nodibinājās kabineta tradīcijas. Malpols 1742. g. atkāpās par to, ka parlaments viņu vairs nepabalstīja, kaut gan tieši neuzticība nebij izteikta. Tiešu neuzticības pirmo reiz atrodam 1782. gadā, kad atkāpās caur apakšpalātas tiešas neuzticības izteikšanu lorda Northa ministru kabinets. Tā tad, saka krievu valsts tiesību zinātnieks Sokolovs, „1782. g. var patiešam skaitīt par angļu parlamentarisma dzimšanas gadu“. No šī laika pastāv kārtība: kad kabinets atkāpies, karalis uzaicina parlamenta vairākuma partijas vadoni (līderi — leader) sastādīt jaunu ministriju. Pirmais ministrs izvēlas sev citus. Šādi sastādītais kabinets valda, līdz parlamenta vairākums viņu pabalsta. Tikko parlaments atrauj kabinetam savu pabalstu, izteikdams neuzticību vai atraidīdams valdības iesniegtu likumprojektu, kabinets atkāpjas. Karalis uzdod sastādīt jaunu kabinetu tagadējā vairākuma agrākās opozīcijas vadonim.

Tādai kārtībai pastāvēt parlamentam ir noteicošais vārds par izpildu varu un likumdošanas tiesības. Tā nodibinājas ieskats par parlamenta visvarenību. Pazīstams angļu sakams vārds jau no 18. g. simt., ko pievedis De Solms: „Parlaments var visu, viņš nevar tikai pārvērst vīrieti par sievieti un otrādi“. Un parlamenta vēsturnieks Mays saka, ka parlamenta varai nav juridisku robežu: viņa varai tikai viena robeža — tautas gatavība paklausīt vai pretoties parlamentam.

Ar to īsumā būtu apskatīta Anglijas parlamentarisma attīstības vēsture. Pie viņas bij jāuzkavējas ilgāki tamdēļ, ka tā ir vispār parlamentarisma vēsture un apskatot viņu, mēs apskatām vispārējos parlamentarisma principus.

No Anglijas parlamentarisms ar viņa iekārotām brīvībām pārgāja uz visām valstīm, pie kam pirms uz Ziemeļ-Amerikas Sav. Valstīm, kur attīstījās par dualistisku demokrātijas veidojumu, un uz

Franciju u. c. Eiropas valstīm, kur palika tīri īpatnēji parlamentarisks demokrātijas veidojums.

Tagādnē laikmetā gandrīz visā civilizētā pasaulē valda demokrācija — tautvaldība. Eiropā gandrīz visur šī tautvaldība izteicās parlamentāriskā demokrātijā pēc Anglijas parlamentārisma parauga, kāds tas tur izveidojās no mums iepriekš pārrunātā attīstības gaitā. Protams, nekur viņš nav burtiski kopēts, jo katrai tautai ir sava īpatnība, sava psiholoģija, kas tautvaldības formu pārveido un piemēro saviem īpatnējiem apstākļiem.

Runājot par parlamentārismu vispār, vispirms noskaidrosim, kādā ceļā viņš nodibinās, t. i. kādi veidi pastāv pie parlamenta sastādīšanas, kā tiek parlamentāri vēlēti:

Kā mēs sākumā redzējam, tieša tautvaldība, kur pati tauta tieši ņem dalību valsts pārvaldīšanā, gandrīz neiespējama. Tamdēļ tauta šo savu varu delegē saviem pārstāvjiem, kuŗi sastāda parlamentu. Idejā arī te valsts vara pieder pašai tautai; parlaments dabū savas pilnvaras no tautas vispārējās parlamenta vēlēšanās. Tamdēļ no vēlēšanu sistēmas atkarājas tautas politisko tiesību apjoms. Patiesi demokrātiska vēlēšanu sistēma var zināmā mērā garantēt tautas gribas pareizu izteikšanu priekšstāvju vēlēšanās, un caur to tautas griba, lai arī netieši, tiek realizēta likumdevējā iestādē — parlamentā. Sakarā ar to, arī pastāv zināmi principi un sistēmas, pie kādiem turas vēlēšanās.

Lai nodrošinātu īstu un pareizu tautas pārstāvību, tad vispirms tiek pielietots vēlēšanu tiesību vispārības princips, kas pastāv iekš tā, ka katram pilntiesīgam pilsonim tiesība balsot par kādu pārstāvi bez kaut kāda ierobežošanas cenzas. Protams, dažiem tiek šīs tiesības liegtas. Tiek katrā valstī noteikts politiskās pilngadības vecums, vājprātīgiem, idiotiem, smāgāki sodītiem pilsoņiem vēlēšanu tiesības tiek liegtas. Daudzās valstīs vēl vēlēšanu tiesības nebauda sievietes, kas izskaidrojams ar vēsturiskiem apstākļiem. Bieži vēlēšanas vispārības principu ierobežo ar īpašuma vai nodokļu cenzu, motivējot, ka tikai tie, kam kaut kas ir, arī ieinteresēti par valsts valdīšanu, tāpat nomešanās cenzu. Bieži no vēlēšanas tiesībām izslēdz kareivjus, lai neierautu armiju politiskās cīņās.

Nākošais vēlēšanu tiesību princips ir vienlīdzības princips — katram pilsonim ir tikai viena balss, un tikpat svarīga, kā katram otram pilsonim. Ar to pastrīpots, ka visi vēlētajā, pilntiesīgie tautas locekļi, uz valsts varu var darīt vienādu iespaidu.

Trešais princips — tiešās vēlēšanas, — katrs nodod savu balsi tieši par vēlamo kandidātu-tiem. Ir arī netiešās vēlēšanas — pakāpeniskās. Vēlētajā ievēl balsotājus, pēdējie sapulcējas un ievēl

deputātus — tautas pārstāvjus. Pret pēdējo īstie demokrātijas aizstāvji ceļ lielus iebildumus — tiekot pamazināta pilsoņu interese pret vēlēšanām un sarauti tiešie sakari starp vēlētājiem un viņu priekšstāvjiem.

Ceturtais — a i z k l ā t ā b a l s o š a n a — katrs nodod balsi tā, ka neviens viņu nevar kontrolēt. Ar to grib panākt jebkādas iespai- došanas, resp. pareizas gribas viltošanas novēršanu. Atklātā balso- šana reti kur vairs sastopama (Ungarijā, Dānijā, Prūsijā). Šie ir tie principi, kādi tiek tīrā vai arī jauktā veidā lietoti pie parlamentu vēlēšanas.

Attiecībā uz paša parlamenta sastādīšanu resp. vēlēšanu līdz pēdējam laikam visizplatītākā sistema bij m a ž o r i t ā r ā j e b v a i - r ā k u m a sistema, kuŗa saskan ar parlamentarisma izvirzīto vairākuma principu. Pēc mažoritārās vēlēšanu sistēmas visu valsts teritoriju sadala vēlēšanu iecirkņos, pēc iespējas ar vienādu balsotāju (vēlētāju) skaitu. Tiek ievēlēti no katra iecirkņa tie, kas vairāk balsis dabūjuši, un mazākums paliek bez pārstāvības, izejot no redzes viedokļa, ka mazākumam jāpadodas vairākumam.

Pret mažoritāro vēlēšanu sistēmu pacēlās noteikti iebildumi. Par- laments esot tautas spogulis, un ja diezgan ievērojamam mazākumam, kas var ļoti viegli pie mažoritārās sistēmas notikt, pārstāvju neesot, tad parlaments esot tautas gribas falsificējums (viltojums). Lai tau- tas priekšstāvība būtu īsta, viņai vajag attēlot visu tautā izplatīto virzienu domas, visu ievērojāmāko šķīru un sabiedrisku grupu ideālus; uz to aizrādīja jau Franču Lielās revolūcijas veterāns Mirabo. Tam- dēļ pēdējā laikā izvirzījās un atrod aizvien vairāk piekrišanas teorijā un piemērošanu praktikā vēlēšanu p r o p o r c i o n ā l ā s i s t e m a. Pēc viņas katra grupa, katrs virziens dabū parlamentā savus pārs- tāvjus proporcionāli par viņu nodoto balsu skaitam. Ar to tiek ievērotas mazākuma intereses un parlaments patiesi ir tautas īsts spogulis miniaturā.

Kā vienai, tā otrai no minētām vēlēšanu sistēmām (kā mažo- ritārai, tā proporcionālai) ir savi aizstāvji un savi pretinieki. Tādi vispārējos vilcienos būtu vēlēšanu principi un sistēmas, kādi pastāv pie parlamenta vēlēšanām tagadējās demokrātijās. Pie viņām tuvāki uzskatīties nav šī raksta uzdevums.

Parlaments ir tās tautas pārstāvju sapulce, kuŗa viņu izvēlējusi kā savu valdinieku. Savā organizācijā, būdams pēc būtības vien- veidīgs, parlaments dalās savās sastāvdaļās — palātās. No šī vie- dokļa varam iedalīt parlamentus vien- un divpalātu sistēmu par- lamentos. Agrāk gandrīz visur bij divpalātu sistēma; arī tagad vai- rākumā valstu ir divpalātu parlamenti, tikai pēckāra dažās mazās

valstīs ir vienpalātu parlamenti (Grieķijā, Bulgarijā, Latvijā, Igaunijā u. c.).

Divpalātu parlaments attīstījās Anglijā, kā mēs iepriekš redzējām. Augsto kārtu priekšstāvji, kas sākumā piedalījās un sastādīja parlamentu to laiku nozīmē, sastādīja tā sauc. Lordu Palātu (augšnamu) kā pastāvīgi locekļi un tautas pārstāvji; kas vēlāk tika iesaukti, nodibināja apakšpalātu (Common House). No Anglijas pārgāja tas citur.

Īsumā apskatīsim vien- un divpalātu parlamentus, kā skatas uz viņiem kā abu veidu piekritēji, tā pretinieki.

„Īstie“ demokrātijas teoretiķi, ka Vinters, u. c., pie mums arī t. s. radikaldemokrāti aizrāda, ka demokrācija, saskaņā ar savu darbu, ievēd vienpalātas sistēmu. Tas esot jau deklarēts Francijas Satversmes Sapulcē 1789. g. Demokrācija neatzīstot privileģiju un šķiru kārtu, bet augšpalātas mazākā vai lielākā mērā to veicinot un esot šķiru un kārtu pārstāvība. Un ja augšpalātu sastādot uz tām pašām vispārējām, tiešām un vienlīdzīgām vēlēšanu tiesībām, ka apakšpalātu, tad viņa esot nevajadzīga. Ja sastādoties dažādos vēlēšanu ceļos, viena no palātām neizsakot tautas gribu, jo tautas suverenitāte, kurai parlamentā jāizsakoties, pagērot vienību, ne vis dala mību. Šo uzskatu apgāž daudzi citi teoretiķi, kuri principiēli noskaidrojuši, kā dualistiskā, tā arī parlamentārā demokrātijā nepieciešama augšpalāta apakšpalātai, jeb tautas palātai. Jau Monteskiē sacīja, ka augšpalāta nepieciešama viņas regulējošā, t. i. saturošā rakstura dēļ attiecībā pret apakšpalātu. Apakšpalātas savā aizrautībā varot viegli noiet despotismā. Varot gan neapmierināt gadījumā augšpalātu sastādīšanas veids, bet tas nenozīmējot to, ka pati ideja nederīga. Šim ieskatam pievienojies arī De Lolms, angļu konstitūcijas komentātors, S. Žirons, Esmens, Mols, Gradovskis u. c.

Tamdēļ arī lielākā daļā demokrātiskās valstīs ir pieņēmušas divpalātu sistēmu. Ir zināmas grūtības ar palātu sastādīšanu. Demokrātijā, kurā dibinās uz tautas suverenitāti un visu pilsoņu vienlīdzību, nav dažādu kārtu, lai no tām sastādītu augšpalātu. Ja nu abas palātas jā sastāda uz vienādiem vēlēšanu pamatiem, tad kā panākt divpalātu sistēmas mērķu sasniegšanu — t. i. dažādi izteikt tautas gribu vienam kopējam mērķim. Pēc valsts tiesību teoretiķa Hatsček'a domām, tiesiskā demokrātiskā iekārtā to varot panākt trijos virzienos: 1) ievest sevišķus noteikumus (kvalifikāciju) augšpalātas locekļa ievēlēšanai: a) ievēlēt uz ilgāku laiku, b) pārvēlēt tikai daļu no augšpalātas locekļiem, — pakāpeniski atjaunot sastāvu, c) vēlēt augšnamā vecākus pilsoņus, kā tas patiešām ir izvests daudzās demokrātijās u. c.; 2) ar palātu darbības funkciju dalīšanu: a) apakšnamas nodod tiesai, augšnamas tiesā, kā ministrus, tā citus izpildierādņus;

3) provinču interešu priekšstāvēniecību nodot senatam (augšnamam un taml.).

Mums būtu jāpiekrīt pēdējam ieskatam, ka divpalātu sistema labākā.

Latvijā konzekventi izvesta vienpalātas parlamentāra sistema, bet jau neilgais valsts pastāvēšanas laiks ir uzrādījis vairākus gadījumus, kur spēkā stājušos likumus par sevišķi laimīgiem saukt nevar.

Vēl attiecībā uz parlamentu krīt svarā laiks, uz kādu parlaments vēlams. Tā kā parlamentarisms dibinās uz tautas suverenitātes tiesībām, ir no svara, lai parlaments izteiktu tiešām tautas domas un gribu. Uz pārāk ilgu laiku vēlēts parlaments var attālināties arvienu vairāk no tautas; turpretī pārāk īss legislaturas (parlamenta ievēlēšanas) laiks nogurdina vēlētājus un mazina interesi uz vēlēšanām. Parasti apakšpalātas vēl uz 3—5 gadiem; augšpalātu legislaturas laiks ilgāks — 5—7—9 gadi.

Parlamentarisms, par kādu mēs iepriekš runājām, tagad tiek visur minēts gan vietā, gan nevietā. Tiek kritizēts, aizstāvēts, galīgi nolikts, gan atkal prasīta tiek viņa pārorganizēšana. Tamdēļ nebūs lieki uzskatīt pie jautājuma, ko labu devis un dod parlamentarisms un kas viņa vājums.

Apskatot Anglijas un līdz ar to vispārīgi parlamentarisma attīstīšanās vēsturi, mēs redzējam, ka vispirms cīņa gāja par to, lai iegūtu valsts pilsoņi sev brīvības, zināmas tiesības. Šo tiesību un brīvību iekarošana ir pirmās parlamentarisma pozitīvās pazīmes. Lielākais labums pilsoņiem, ko parlamentarisms dod, ir pilsoniskās brīvības jeb noteikumi par personīgo un sabiedrisko brīvību. Sekojot mūsu nelaiķim Universitātes prof. Gribovskim, mēs šīs pilsoniskās brīvības varam iedalīt sekoši: 1) objektīvi publiskās un 2) subjektīvi publiskās.

Objektīvi publiskā pilsonisko brīvību aplokā — pilsonis kā tautas un valsts loceklis, parādās kā līdzdalībnieks rīcībā par valsts varu. Šis ir tā sauc. *politiskās tiesības*. Viņas izteicas parlamenta ievēlēšanā, tautas nobalsošanās (referendumos) u. tml.

Subjektīvi publiskās brīvības dod pilsoņiem zināmas pretenziju tiesības pret valsti sakarā ar viņām piešķirtām personīgās brīvības tiesībām, jeb tiesības prasīt no valsts zināmus pakalpojumus. Šis ir tieši pilsoniskās tiesības, kuŗas savukārt iedalāmas 1) *tīri personīgās* un 2) *sabiedriskās pils. tiesībās* jeb brīvībās.

A. Personīgās pilsoniskās tiesības (brīvības).

1) *Personas neaizskaramība* — nodrošina pilsoni no patvarīgiem arestiem. Tas tiek nodrošināts ar to, ka personīgi var

aizturēt pilsoni tikai uz tiesu varas rīkojumu. Protams, nevar būt bez izņēmumiem, jo bieži arestēšana nepieciešama vispārīgās valsts interesēs. Tamdēļ pamatlikums (satversmes) deklarē, ka vispār pastāv personas neaizskaramība. Pārkāpjot šo principu var tikai gadījumos, kurus likums nosaka sevišķi. Personas neaizskaramību, viskonzekventāki ir izveduši Anglijā un Z. Am. S. V. Personas neaizskaramība tiek nodrošināta Anglijā jau Lielā Brīvības Rullī (1215. g.) un vēlāk pastiprināta Tiesību Petīcijā (1628. g.) un Habeas Corpus aktā (1679. g.).

Pārējās Eiropas valstīs līdz 1789. g. personas neaizskaramība nebij aizsargāta. Tikai 1789. g. Francijā izbīda „Cilvēka un pilsoņu tiesību deklarāciju,” ar ko pakāpeniski tika šī tiesība ieviesta visās parlamentārās valstīs.

2) Dzīvokļa neaizskaramība — cieši saistīta ar iepriekšējo. Nevar neviens ielauzties pilsoņa dzīvoklī bez tiesas varas rīkojuma. Ja var, tad tikai stingri no likuma noteiktos gadījumos. Arī šī tiesība attīstījās Anglijā, un Anglijas likumdošana — paraugs citām valstīm. Angļi saka — „mans nams — mana pils (cietoksnis)“.

3) Brīvās kustības, nodarbošanās un amata tiesības — arī pieder pie personīgām pilsoniskām tiesībām. Viņas reti kur vairs ierobežotas. Viņu aizsardzības deklarēšanai tamdēļ nav sevišķi liela nozīme.

4) Personīgās sarakstīšanās un īpašuma neaizskaramība — tiesības, kurām liela nozīme. Pat normālos laikos privātā, personīga sarakstīšanās nav pietiekoši apsargāta. Kas attiecas uz īpašuma tiesību neaizskaramību, tad tā ļoti svarīga tiesība. Nevar neviens īpašumu atņemt, ne traucēt, izņemot valsti, ja viņai nepieciešams īpašums valsts vajadzībām. Un tad arī var atņemt tikai stingri likumā noteiktā kārtībā un pret atlīdzību, t. i. ekspropriācija. Šīs tiesības apsargāšana pamatlikumos visvairāk nepieciešama. Pret viņu pacēla roku ne tikai abzolutisma valdnieki, bet it sevišķi šo tiesību noārdīt cenšas tagadējie socialisti-marksisti. Parlamentiem tagadējās demokratijās pilnīgi to nevarētu uzticēt, kamdēļ šai tiesībai katrā ziņā jābūt deklarētai pamatlikumos — satversmēs, kurus var grozīt tikai pati tauta, jeb viņas pārstāvji—parlamenti kvalificētā kārtā (ar $\frac{2}{3}$ jeb $\frac{3}{4}$ parlamenta sastāva balsu vairākumu).

B. Sabiedriskās pilsonisko brīvību tiesības.

1) Apziņas brīvība — sadalās tiešā apziņas brīvībā un ticības jeb reliģijas brīvībā. Apziņas brīvība ir izveidojusies garā cīņā. Sevišķi tas attiecas uz ticības brīvību. Šī cīņa ir galvenais pamats arī citām iegūtām pilsoniskām brīvībām. Apziņas

brīvība izveidojās Anglijā. Pret viņu daudzi grēko, sevišķi ar privilēģēto ticību atzīšanu. Te nepieciešama pamatlikumu aizsardzība, kā tas ir Šveices konstitūcijā (49 pats): „Apziņas un ticības brīvība neaizskarama“. (Свобода совести и вероисповедания ненарушима).

2) **Preses brīvība.** Cilvēks var izsacīt savas domas, pārdzīvojumus, izjūtas un gribu dažādos veidos: runās, kā privātās, tā publiskās; rakstos, presē un dažādos zīmējumos. Visstiprākais veids no minētiem, kā var izplatīt savas domas un pārliecību, ir prese. Tādēļ prese no vienas puses kalpo augstākām sabiedrības interesēm. Brīvību — brīvi izsacīties presē — pilsoņi uzskata par vienu no nepieciešamākām un viņa ir iekļauta garās cīņās tagad gandrīz visur, protams, ar zināmiem likumā noteiktiem ierobežojumiem.

No otras puses ar preses palīdzību, protams, var ne tikai labu darīt, bet gan prese var izdarīt smagākos noziegumus kā pret personu, tā valsti. Preses brīvība tiek atļauta tikai līdz zināmai robežai. Un ja mēs runājam par preses brīvību, tad jāsaprot ne abzolūta, neierobežota brīvība, bet gan tikai preses brīvības apsardzība pret administrācijas patvarībām un represijām (spaidiem). Preses brīvība attīstījās Anglijā.

Lai gan visur ir pamatlikumos preses brīvība deklarēta, pret administratīvām patvarībām un spaidiem, pamatlikumi tomēr nosaka zināmas robežas, kuŗas preses brīvība nedrīkst pārkāpt. 3) **Biedrošanās un sapulču brīvība.** Katram cilvēkam nepieciešami satikties ar sev līdzīgiem. Šāda satikšanās rada cilvēkā netikvien patīkamus pārdzīvojumus, bet viņā arī slēpjas liels sabiedrisks spēks. Sabiedrībā ar citiem pilsoņiem, cilvēks panāk to, ko viņš viens nevarētu panākt. Tādēļ biedrošanās un sapulču brīvību pilsoņi vienmēr cenšas sev nodrošināt valstī. Tā kā sapulces un sabiedrības var darīt ne tikai labu, bet arī ļaunu, tad sapulču un biedrošanās brīvībai jābūt noteikti deklarētai, kā un kādās robežās tā atļauta. Parasti satversmēs-konstitūcijās nodrošina sapulču un biedrošanās brīvību vispārējos vilcienos. Sīkumus nosaka specialos likumos.

Ja neaprobežota sapulču un biedrošanās brīvība — var notikt bieži lielas ļaunprātības. Ja piem. mums atļautu pilnīgi brīvi sapulcēties un biedroties komunistiem un monarķistiem, tad drīzi varētu tikt apdraudēta tautas grūti iekārotā brīvība un patstāvība. Tāpat var apdraudēt tautas apziņu un garu dažādas nekulturelas biedrības, ja viņu novēršanai nebūtu likumu.

4) Vēl varētu minēt: vārda, streika brīvību, korespondences neaizskaramību, kas tiek parlamentārās demokrātijās nodrošināts.

5) **Peticijas (lūgumu un iesniegumu) tiesības** — pilsonis jeb pilsoņu grupa var iesniegt likumdošanas jeb izpildu varai lūgumus apmierināt jeb ievērot zināmas prasības, novērst zinā-

mus apstākļus un tml. Šī ir svarīga tiesība kā sabiedriskā, tā valstiskā nozīmē. Viņa dod iespēju likumdošanas un izpildu varām atrasties tiesās, dzīvās attiecībās ar tautu. Šo tiesību pretinieku atsaukšanās uz to, ka viņu lietu varot izpildīt prese, ir apšaubāma, jo bieži prese ir tīri partejiska, pat uzpērkama un tālu stāv no neatkarīgām domām un spriedumiem. Peticiju tiesības Anglijā iesakņojās jau labi sen — jau no Eduarda I. laikiem. 1689 g. bills viņas tikai pastrīpo. Peticiju tiesības — plašākas jeb šaurākas pastāv visur.

Tādas īsumā ir pilsoniskās tiesības, ko dod un garantē iedzīvotājiem parlamentarisms. Valsts varas izlietošana — politiskās tiesības ir pilsoņa pienākums, šīs varas garantētās pilsoniskās brīvības — pilsoņu tiesības. Ir brīži — karu, revoluciju jeb citos laikos — kad pilsonisko brīvību izlietošana tiek ierobežota sabiedriskās un valsts interesēs. Tikai īsts parlamentarisms prasa, lai šī ierobežošana notiktu caur pašu tautu — viņas pārstāvju, parlamenta personā.

Mūsu satversme, izstrādāta un pieņemta vadoties no konzekventā demokrātijas parlamentarisma idejas, tomēr par nožēlošanu nesatur nekādu nosacījumu par pilsoņu pienākumiem un tiesībām, kādi nosacījumi parasti tiek uzņemti likumos par valsts satversmi, ar ko viņiem nodrošināta lielāka pastāvība un negrozāmība, kā to redzējām iepriekš apskatot pilsonisko brīvību tiesības. Jaaizrāda, ka pirms Satversmes pieņemšanas, 1. jūnija 1920. g. papildu noteikumos 9. pantā gan bij aizrādījums, ka Latvijā pastāv personas un dzīvokļa neaizskaramība, preses, vārda, biedrošanās, apziņas, streika, sapulču brīvība, kā arī korespondences neaizskaramība. Ar Republikas Satversmes spēkā stāšanos 7. novembrī 1922. g. šie pagaidu noteikumi uzskatāmi par atvietotiem. Tas mūsu parlamentarisma minus. Viņu gan labo ir atsevišķiem likumiem par preses, biedrošanās u. c. brīvībām, bet tas neko nedod jeb dod samērā maz. Doc. Dišlera kgs saka, ka demokrātiskā valstī, kāda Latvija, kur atzīts tautas suverenitātes princips un pilnīgi demokrātiskas vēlēšanu tiesības, un kur tauta protot cienīt pilsoņu brīvības un tiesības, tur deklaratīvā rakstura noteikumiem par pilsoņu tiesībām un pienākumiem neesot tādas nozīmes kā agrākās valstīs. Šis ieskats pēc manām domām nebūs pareizs. Ka mūsu tauta nav tik pilnīgi neatkarīga no visādiem iespaidojumiem, to mēs labi redzam. Un ka šīs brīvības nav tik neaizskaramas, to mums rāda zocia-listu vadītais tagadējais Saeimas vairākums un zem viņu iespaيدا atrodošā kreisā valdība.

Bez pilsonisko brīvības tiesību garantijas, parlamentarisma piekritēji vēl aizrāda uz daudzām labām parlamenta īpašībām, noraidīdami uzbrukumus un pārmētas šai iekārtai.

Kā jau mēs iepriekš redzējām, svarīgākās parlamenta funkcijas parlamentarās valstīs ir: likuma izdošana, budžeta apstiprināšana,

administrācijas (izpildu varas) kontrole un starptautisku līgumu apstiprināšana.

Viens no konstitucioneli-tiesiskas valsts iekārtas pamatprincipiem ir tas, ka neviens likums nevar tikt izdots, nedz grozīts, vai atcelts bez tautas priekšstāvības piekrišanas. Šī ir parlamenta nepieciešamā un pozitīvā īpašība. Ja pastāv divpalatu parlamentu sistema, kur augšpalata ir kontrolejošs un saturošs elements attiecībā pret apakšpalatas pārāk lielu aizraušanos jeb despotismu, šī parlamentarisma īpašība un tiesība ir pozitīva un negrozāma, kuŗa nav padota nekādai krīzei.

Nākošā — parlamenta budžeta tiesība tāpat, kā iepriekšējā likumdošanas tiesība ir tautas priekšstāvības vecākā tiesība un viņa nepieciešama. Tautas pārstāvībai jazin un jānosaka, kur un kā izlietojami tautas dotie līdzekļi valsts aparata uzturēšanai un citām vajadzībām.

Attiecībā uz trešo — izpildu varu, parlamentarisma aizstāvji saka, ka parlamentarisms kā valdības sistēma ienes zināmu vienādību valsts varas realizēšanā, jo ministru kabinets, kuŗa rokās atrodas izpildu vara, ir pēc būtības parlamenta vairākuma izbīdīta komiteja. Tad nu parlamenta (lasi: parlamenta vairākuma) rokās atrodās tieši — likumdošanas vara un netieši, caur ministru kabinetu — arī izpildu vara. Šo tad arī atzīst par pozitīvu īpašību. Ir pretējs uzskats, pie kuŗa mēs varam pievienoties, proti, ko izbīdīja jau Monteskjē (Esprit de Lois), ka katrā valstī esot trīs varas: likumdevēja, kas izstrādā un izdod likumus; izpildu vara, kas likumus izpilda, un tiesu vara, kuŗa soda likuma pārkāpējus un izšķir strīdus jautājumus. Ja visas šīs varas ir apvienotas vienās rokās, tad valdība bieži ir despotiska un pilnīga brīvība nav domājama. To pašu netieši pastrīpo parlamentarisms viņa tīrā veidā, kā pie mums, ar to, ka tiesu varu tomēr gandrīz visur nostāda neatkarīgi no izpildu varas. Tiesa pastāv stingri uz likuma pamata. Aizrādījums, ka no parlamenta neatkarīga izpildu vara attālinās no tautas, nav nopietni ņemams. Izpildu varu var nodot tautas vēlēta valsts prezidenta rokās, kuŗš tad uzaicina izpildu varas nesējus un izpildītājus ministrus. Bažas par to, ka te varētu notikt ļaunprātības, ir nevietā. Jo izpildu varu taču var ierobežot ar parlamenta noteiktiem likumiem un pie tam tauta katros 3, 5 jeb 7 gados var ar savu balsošanu kontrolēt, izsakot uzticību jeb neuzticību izpildu varai prezidenta personā. Lai viens pardaudzi nesāktu varu izlietot, prezidentu var vēlēt tikai uz vienu jeb lielākais 2 pilnvaru laiku. Bez tam katru novirzīšanos no likumības sodīs tiesa.

Vēl atliek aizrādīt uz vienu parlamentarisma principu — vairākuma principu. Parlamentarisma vairākuma principu mēģina attaisnot kā ļoti pozitīvu parādību un ieguvumu, jo mazākumam esot jāpa-

dodas vairākumam. Šis vairākuma princips sāk jau nepatikt dažiem parlamentarisma aizstāvjiem (piem. doc. Dišlera kgm.). Viņu mīkstina tagad, ievēdot vispirms vēlēšanās proporcionalitātes principu, ar to tiešām novēršot vairākuma despotismu par mazākumu, kā to iepriekš jau minējām. Un arvien vairāk pilnīgi dabiskā ceļā visās augstākās vēlēšanās iestādēs līdz ar vairākuma pārstāvjiem tiek attiecīgā proporcijā pielaisti arī mazākuma pārstāvji.

Parlamentarisma kritizētāji ne bez zināma pamata pieved vairākas parlamentarisma vājās puses.

Vispirms parlamenta sastāvs. Viņš neatspoguļo pilnīgi tautas valsts radošo un pozitīvo spēku samēru, bet ir vienkārši skaitliskais atspoguļojums. Tas bieži nāk par sliktu valsts dzīvei. Viņu var labot ar attiecīgu vēlēšanu likuma koriģēšanu.

Parlamentiem piemīt tieksmes paplašināt savas varas robežas. Viņi bieži uzņemas tādas funkcijas, kurām viņi nav radīti. Parlamenti grib būt ne tikai likumdevēji, kas ir īstais viņu uzdevums, bet arī bieži iejaucas administrācijas un pat tiesas darīšanās.

Caur šo bieži parlamenti nonāk pie nelietpratības un nekompetences. Apspriežot kādu jautājumu, nekad visi parlamenta locekļi nebūs kompetenti; labi ja daži. Bet runāt grib un mēdz visi. Tā arī Kopenhagenas profesors Estrups saka: „Parlamenta galvenā kļūda ir kompromiss, kurš ir dažādo partiju kopīgās vai pareizāki sakot, pretīgās darbības neizbēgams iznākums. Bet kompromiss nozīmē upurēt vai sakropļot lietpratību.“ Un patiešām, ieviesušās šaurās partiju intereses un tas, ka tikai partiju izraudzītie cilvēki nāk parlamentos, bieži ienes nelietpratību. Istie, patiesi spējīgie un cienīgie tautas darbinieki bieži vien atrodas caur to ārpus parlamenta.

Tad vēl jāzin, ka ļoti negatīva īpašība parlamentarisma kolektīvais princips. Viss tiek izdarīts ar balsošanu un visu nosaka balsu vairākums. Tādā stāvoklī zūd personības atbildība un personīgā iniciatīve. Ko viena persona neuzņemtos uz savas atbildības, to bieži komisijas nobalso viegli un bez aizspriedumiem. Bet caur to lietas būtība cieš.

Beidzot jāaizrāda, ka iesakņojusēs liela parlamenta locekļu neatbildība (imunitāte). Ja parlamenta loceklis var bez tiesiskām sekām apvainot katru viņam nepatīkamu personu, tad tas nāk par sliktu kā pašam parlamentarismam, tā pilsoņu tiesiskai apziņai. Par to īstenība dod mums daudzus piemērus.

Pievēst varētu vēl vairāk negatīva parlamentarismam, bet tā kā viss tas nāk caur nepareizu īsta parlamentarisma realizēšanu, tad pietiks ar šiem dažiem aizrādījumiem.

Tāds īsumā būtu mūsu apskats par parlamentarismu. Novērtējot viņa pozitīvo un negatīvo, jānāk pie slēdziena, kā zināms pamats ir tām

domām, kas kritizē parlamentarismu. To sevišķi mēs varam novērot mūsu neilgā parlamenta vēsturē; pie mums kā sacīts, parlamentarisms ir izvests līdz pēdējai konzekvencei. Ja mēs skatāmies tuvāki, tad redzam, ka galvēnā parlamentarisma kļūda, viņa vājākā puse ir tā, ka aiz viņa pazūd personība. Pazūd personīgā iniciatīve, griba, zināšanas, atbildība, valda bezpersonīgais kolektīvs, skaitlis, vairākums. Te parlamentarisms nonāk pretrunā ar parlamentarisma attīstīšanās pamatiem, kuri, kā mēs redzējam, bij cīņā par personības brīvībām un aizstāvēšanos. Te jāpanāk labošana un negatīvā novēršana. Mēs nevaram arī piekrist tiem, kas galīgi parlamentarismu noliedz. Ir valstis, kur parlamentariskā iekārta formeli it labi piemērojas personīgam režimam. (Francijā Puankarē). Nav atzīstamas diktatoriskās teorijas. Parlamentarismam ir tā lielā priekšrocība, ka viņš īstenībā tik daudz tagad izplatīto šķiru cīņu ievada mierīgākā gultnē — parlamentariskā cīņas veidā, kurpretīm katras diktaturas cīņas iezīmētas šautenēm un asinīm.

Tamdēļ ne sabraukt un pazudināt slimo parlamentarismu, kāds viņš daudzās vietās sastopams, sevišķi pie mums, bet gan ārstēt, pārļaut, piemērot katras tautas īpatnējiem psiholoģiskiem, politiskiem un saimnieciskiem kultureliem apstākļiem.

Ilgā vēstures gaitā izveidojusēs moderna valsts, kur likumu došanu, pārvaldīšanu un tiesas spriešanu stingri šķir citu no citas un tā nodrošina kārtību, nodrošina taisnību, nodrošina cilvēka tiesību aizsardzību. Jānovērš mūsu ultrademokrātu tieksmes — apvienot sevī visas valsts funkcijas, patvarīgi iejaucoties administrācijā un neļaujot pat tiesai brīvību. Jānovērš privilēģētie deputāti. — Vienlīdzību visiem likuma un tiesas priekšā! Tad nebūs jārunā par parlamentarisma krīzi un nebrīvībām, par personības apspiešanu.

Izlietotā literatura un avoti:

1. Doc. K. Dišlers. Anglijas parlamentarisma vēsture. 1913.
2. Doc. K. Dišlers. Demokratiskas valsts iekārtas pamati. 1922.
3. V. Vilsons. Gosudarstvo. 1905.
4. Prof. V. Gribovskis. Valsts tiesību lekcijas. II. daļa.
5. Tautas tiesības. Sabiedriski-politisks žurnāls 1927. g. Nr. Nr. 1—7.
6. Jul. Hatschek. Allgemeines Staatsrecht, II. Teil.
7. B. Disterlo — Senators. Juridiskas piezīmes pie Latv. Rep. Satversmes. „Tiesl. M. V.“ 1923. Nr. 7.

J ā ņ a B ē r z i ņ a , stud. jur.

Demokratija.

Demokratija ir viena no vecākām valsts formām. Vārds „demokratija“ (grieķu valodā: demos — tauta, kratia — valdība) nozīmē tautvaldību un tiek lietots jau no Herodota laikiem. Ir uzglabājušies vēsturiski apskati, pēc kuriem var spriest, ka tagadējo civilizēto tautu priekšteči pazina tautas sapulces, kurās koncentrējās augstākā organizētā vara. Homers savā darbā „Odisejā“ un „Iliadā“ ir aprakstījis sabiedrisku iekārtu, kurā jauzskata par pāreju no priekšvalsts iekārtas uz valsti.

Senlaikos svarīgus jautājumus izšķīra tautas sapulce. Kara gadījumā tautas sapulce ievēlēja vadoni, piešķirot tam zināmu, tautas uzticētu varu līdz kara beigām. Šī vara tomēr nelidzinājās abzolūta monarha varai, viņai blakus pastāvēja vecājo padome, kurā sastāvēja izatsevišķu ģintu priekšstāvjiem. Miera laikā karalis ir priesteris un šķīrējtiesnesis, darbojas kopā ar atsevišķo grupu vecākiem, kā līdzīgs ar līdzīgiem. Karalim bij iespējams savu varu stiprināt, jo kara laikā tas ieguva lielāku laupījumu kā citi. Tā karalis iekrāja sev bagātības. Gadījās, ka karalis tiek ievēlēts vairāk reizes no vienas un tās pašas dzimtas. Šie karaļi sāka organizēt sev piekritējus klientu veidā un paturēja bruņotos pulkus kā palīgus sev. Kad karaļi savu varu bij nostiprinājuši, viņi pārgāja uz savu tiesību tālāk nostiprināšanu par ierašu tiesībām un tā maz pa mazam tautas tiesības tika ierobežotas.

Arī seno latviešu ciltis pazinušas tautas sapulces. Kronists Indriķis Latvietis nosauc šīs tautas sapulces par Maija sapulcēm.

Piektā gadusimtenī priekš Kristus seno Atenu valstī izveda dažas demokrātiskas reformas un tādā kārtā tika iznīcināta līdz tam laikam pastāvošā aristokrātiskā valsts iekārta. Nodibinājās tieša demokratija. Tautas sapulce bij augstākais valsts varas orgāns; viņa sanāca kārtīgi ik pa 9 dienām. Te darīšana ar abzolūtu demokrātiju, jo tautas sapulce ne tikai izdeva likumus, bet arī sprieda tiesu un izšķīra konkrētus gadījumus. Perikla laiks (ap 450. g. pr. Kr.) ir Atenu demokrātijas ziedu laikmets. Šinī laikā tautai maksāja dienas maksu par piedalī-

šanos tautas sapulcēs. Valsts amatus varēja ieņemt katrs Atenas pilsonis, izņemot vergus.

Senās Romas republikas iekārtā atrodami 3 elementi: monarhiskais (reprezentēja 2 konzuli), aristokratiskais (senats) un demokrātiskais. Te nav darišana ar demokrātisku republiku, bet gan oligarhisku.

V. g. s. pēc Kr. Venecijā no apkārtējām valstīm, sakarā ar dažādiem notikumiem, sabēga ļaudis, kuŗi meklēja brīvību un labāku dzīvi. Viņi nodibināja demokratiju, kuŗā tautas sapulcei piederēja augstākā vara. Pāris simts gadus vēlāk tika ievēlēts prezidents-dožs, kas palika šai amatā līdz savai nāvei. Tas bij riskants solis. Šie prezidenti arī mēģināja nodot valdību savam dēlam. Ja dožs būtu izvēlēts uz noteiktu laiku, tad tas nebūtu noticis. 13. g. s. še izveidojās oligarhija:

Feodalajā, kā abzolutisma laikmetā, demokrātiskais elements nebij satopams gandrīz nevienā no pastāvošām valsts formām. Tā tad vairāk kā piecus gadu simteņus tauta atradās beztiesiskā stāvoklī.

XIX. gadu simteni var uzskatīt par konstitūcijas monarchijas gadusimteni. Arī šinīs monarchijās augstākā vara piederēja monarham, un tautai „dāvinātas“ tiesības caur konstitūciju pastāvēja daudzreiz tikai uz papīra.

Līdz pat Pasaules kaŗam stipri izplatīta valsts forma bij monarchija. Kaŗš un revolūcijas sagrāva 4 lielākās konstitūcionelās monarchijas: Krievijā, Vācijā, bij. Austro-Ungarijā un Turcijā, un to vietā nodibinājās vairākas jaunas valstis — visas ar demokrātisku iekārto. Mūsu dienās ir maz konstitūcionelo valšķu, kur augstākā vara pieder monarham (Japana).

Dažas monarchijas, kā: Anglija, Zviedrija, Beļģija u. c. ir jauzskata par parlamentārām, jo īstā valsts vara te pieder parlamentam.

Gadus 7 atpakaļ demokratijas pētnieks prof. Džems Braiss rakstīja sekošus vārdus: „Gandrīz visas vecās pasaules monarchijas ir pārvērtušās par demokratijām . . . Ne mazāk ievērojama pārmaiņa ir demokratijas vispārīgā atzišana par normalo un dabīgo valdības formu. Septiņdesmit gadus atpakaļ, kā veci ļaudis labi atceras, tuvojošās masu nākšana pie varas tika ieskatīta no Eiropas izglītotajām šķīrām kā kārtības un labklājības apdraudēšana. Demokratijas vārds tad modināja vai bailes. Tagad tas ir slavas vārds. Tautas vara tagad tiek sveikta, slavēta, cildināta.“

Patiesām, demokrātiskā republika mūsu dienās ir kļuvusi par izplatītāko valsts veidu. Tiesību teorijā dominē uzskats, ka tauta pati ir tiesību avots.

Katrai tautai — arī mazai, ir tiesība uz pašnotikšanos un pašorganizēšanos. Viņa ir vienī-

gaisvalstsvaras pamats un attaisnojums. Demokrātijas uzdevums — dot tautai brīvību šī vārda patiesā nozīmē un rūpēties par tautas labklājību. Lai šos uzdevumus veiktu, ir nepieciešama apziņīgā rīcība, kas nāk no tautas kolektīvo spēku varas. Un to panāk demokrācija.

Modernās demokrātijas galvenie veidi ir:

Tiešā un reprezentatīvā demokrācija.

Kā jau atzīmējām, Atenās 5. un 4. gadu simtenī pr. Kr. bij tieša demokrācija ar tautas sapulci kā augstāko valsts varas organu. Sapulcēs piedalījās visi, pāri 20 g. veci vīriešu kārtas pilsoņi. Tautas sapulces nodarbojās ar likumdošanu, politiskiem, svarīgiem administratīviem un juridiskiem jautājumiem, ievēlēja un kontrolēja amatpersonas u. t. t. Sāda iekārta bij iespējama, ja ņem vērā toreizējos sīkos valsts apmērus un saimnieciskos apstākļus. No pilsoņiem viena daļa kalpoja civildienestā kā ierēdņi, pārējie sanāca uz tautas sapulcēm. Tanī laikā bij iespējams atrauties no darba, jo faktiskie strādnieki un nepilntiesīgie pilsoņi bij vērgi. Te bija apspiestie un privilēģētie. No šī viedokļa mēs nevaram uzskatīt senās Atenas valsti par demokrātijas tagadējā nozīmē.

Tagad tāda tieša demokrācija ir sastopama 6 Šveices kantonos, kur reizi gadā visi pilntiesīgie valsts pilsoņi sapulcējas tautas sapulcē, kurā pieņem svarīgākos likumus, ievēl augstākos ierēdņus u. t. t. Daudz maz lielākā valstī tautas sapulces nav iespējamā aiz tehniskiem iemesliem.

Šveices tauta ir ievēdusi praksē arī vēl citu tautvaldības veidu, kurš dod iespēju piedalīties likumdošanā un svarīgu valdīšanas jautājumu izšķiršanā visiem pilntiesīgiem pilsoņiem arī lielākās valstīs. Tas ir referendums jeb tautas nobalsošana, kas līdzās parlamentam pastāv visos Šveices kantonos, resp. Šveices federācijā.

Tautas iniciatīve (likuma ierosināšana) un referendums vairākos veidos (konstitutīvais un legislatīvais, obligatoriskais un fakultatīvais) pastāv ne tikai Šveicē, bet arī Z.-A. Savienotās Valstīs, Vācijā, Austrijā, Latvijā, Igaunijā u. c. Referenduma tiesības visplašākās ir Šveicē, šaurākās — Čekoslovākijas, kurās satversme paredz tautas nobalsošanu tikai gadījumā, kad valdība ar vienbalsīgu lēmumu nodod tautas nobalsošanai valdības likumprojektu, kurā parlaments noraidījis.

Latvijā daži svarīgi jautājumi tiek atstāti izšķiršanai tautai pašai, caur politiski pilntiesīgo pilsoņu kopumu, kuram ir tiesība piedalīties likumdošanā. Te pilsoņu kopumam pieder: likumu ierosināšana (tautas iniciatīve) un likumu nobalsošana (referendums). Zem tautas iniciatīves jāsaprot tautas tiesība griezties pie likumdošanas iestādes ar priekšlikumu izdot kādu likumu, pie kam likumdošanas iestāde nevar

šo priekšlikumu neievērot un noraidīt bez caurskatīšanas un apspriešanas. Tautas iniciatīve var tikt realizēta 2 veidos: 1) iesniedzot likumdevējai iestādei priekšlikumu par kāda pastāvoša likuma grozīšanu vai jauna likuma izdošanu, aizrādot tikai uz grozījuma vai vēlāmā jaunā likuma svarīgākajiem principiem; 2) iesniedzot parlamentam izstrādātu likumprojektu.

Latvijas Republikas Satversmē par tautas iniciatīvu runā 65. pants: „Likumprojektus var iesniegt Saeimai Valsts Prezidents, ministru kabinets, Saeimas komisijas, ne mazāk kā pieci deputāti, kā arī šīnī Satversmē paredzētos gadījumos un kārtībā viena desmitā daļa vēlētāju.“ Tā tad Latvijas tautai ir tiesība iesniegt Saeimai izstrādātus likumprojektus. Tautas iniciatīves tiesību saturs ir skaidri noteikts L. R. Satversmes 78. p.: „Ne mazāk kā vienai desmitai daļai vēlētāju ir tiesība iesniegt Valsts Prezidentam pilnīgi izstrādātu Satversmes grozījuma projektu vai likuma projektu, ko Prezidents nodod Saeimai. Ja Saeima to nepieņem bez pārgrozījumiem pēc satura, tad tas ir nododams tautas nobalsošanai.“ Tautas vārdā pēc L. R. Satversmes 78. p. šo tiesību var realizēt „ne mazāk kā viena desmitā daļa vēlētāju,“ resp. balsstiesīgo pilsoņu. šis balsstiesīgo pilsoņu minimālais skaits, kas noteikts L. R. Satversmes 78. pantā, dod tautai izdevību aktīvi piedalīties valsts dzīvē.

L. R. Satversmes 65. pants paredz tikai likuma ierosināšanas vienu veidu — likumprojektu iesniegšanu Saeimā. Saeimas kārtības ruļļa 74. pants papildina L. R. Satversmes 65. p., jo paredz likumu ierosināšanas abus veidus — kā likumprojektu, tā arī likumu ierosinājumu iesniegšanu Saeimā.

Referendumam ir liela nozīme kā pilsoniskās apziņas modinātājam un izveidotājam, jo tanīs valstīs, kur pastāv ilgāku laiku referendums (Šveicē), visas šķiras interesējas par valsti un viņas uzdevumiem. Referendumam ir ļoti liela nozīme gadījumos, kad tautas priekšstāvēniecības iestāde apdraud valsts labklājību. Par šveici daži zinātnieki saka, ka te tauta savā masā esot konzervatīvāka, nekā viņas priekšstāvji. Šveices referendumu praktikā ir atrodami piemēri, kad tauta uzstājas pret likumdevējas iestādes pārspīlēto demokrātismu.

Latvijas Republikas Satversmē paredzēti trīs referenduma veidi: obligatoriskais, fakultatīvais un alternatīvais. Obligatorijs referendums notiek uz likuma noteikumu pamata un ir paredzēts mūsu Satversmes 77. pantā: „Ja Saeima grozījusi Satversmes pirmo, otro, trešo vai sesto pantus, tad šādi pārgrozījumi, lai tie iegūtu likuma spēku, ir nododami tautas nobalsošanai.“ Tā tad Satversmē ir paredzēti gadījumi, kad tautas nobalsošana ir nepieciešami vajadzīga.

Fakultatīvais referendums notiek uz pilsoņu ierosinājumu pamata saskaņā ar attiecīgiem likumiem.

Šis referendums ir paredzēts L. R. Satversmes 72. pantā: „Valsts Prezidentam ir tiesība apturēt likuma publicēšanu uz diviem mēnešiem. Viņam likuma publicēšana ir jāaptur, ja to pieprasa ne mazāk kā viena trešā daļa Saeimas locekļu. Šīs tiesības Valsts Prezidents vai viena trešā daļa Saeimas locekļu var izlietot septiņu dienu laikā, skaitot no likuma pieņemšanas Saeimā. Šādā kārtā apturētais likums nododams tautas nobalsošanai, ja to pieprasa ne mazāk kā viena desmitā daļa vēlētāju. Ja augšminēto divu mēnešu laikā šāds pieprasījums neienāk, tad pēc šī laika notecēšanas likums ir publicējams. Tautas nobalsošana tomēr nenotiek, ja Saeima vēlreiz balso par šo likumu un ja par tā pieņemšanu izsakas ne mazāk kā trīs ceturtdaļas no visiem deputātiem.“

Alternatīvais referendums ir raksturīgs ar to, ka tautas nobalsošana te ir atkarīga no kāda cita valsts varas organā gribas izteiksmes: tautas nobalsošana notiek vai nenotiek, skatoties pēc tam, kāds ir Saeimas lēmums par pilsoņu ierosināto likumprojektu. Šis referenduma veids paredzēts L. R. Satversmes 78. pantā sakarā ar likuma ierosināšanu. Ja Saeima nepieņem tautas ierosināto likumprojektu bez pārgrozījumiem pēc satura, tad tas ir nododams tautas nobalsošanai. Tas nav fakultatīvais referendums, jo tautas nobalsošana te notiek atkarīgi no tautas pašas vēlēšanās; tas nav arī obligatoriskais referendums, jo tautas nobalsošana te notiek ne uz paša likuma prasības pamata, bet stāv atkarībā no kāda cita faktora, resp. Saeimas lēmuma.

Jāatzīmē, ka dažās republikās (Francijā, Polijā u. c.) tiešas tautvaldības institūti: tautas iniciatīve un referendums nav ieviesti. Šinīs republikās tauta ievēl likumdevējas iestādi, kuŗa ir svarīgāko valsts dzīves jautājumu pēdējais izšķirējs. Tiešas demokrātijas šī vārda patiesā nozīmē vairs nepastāv (izņemot minētos 6 Šveices kantonus). Tagadējās republikas ir vai nu reprezentatīvas demokrātijas, kur parlaments augstākais varas orgāns, vai arī jauktas demokrātijas, kuŗās blakus reprezentatīvai sistēmai stāv tieši tautvaldības institūti, kā: tautas iniciatīve un referendums.

Latvijas demokrātiskā republika jāpieskaita pie jauktām demokrātijām.

Pēc savas organizācijas demokrātiskas republikas var būt vai nu dualistiskas, vai arī monistiskas (parlamentaras). Z.-A. Savienotās Valstis var noderēt par dualistiskas republikas piemēru. Tur likumdošanas un administratīvās varas atdalītas viena no otras. Izpildu vara tur pieder republikas prezidentam, kuŗš atbildīgs tikai likuma, bet ne parlamenta priekšā. Republikas prezidents atbildīgs par visu administrāciju likuma priekšā, ministri atbildīgi republikas prezidentam un pārējie darbinieki — attiecīgam ministram. Ministriem nav

tiesība stāties legālās attiecībās ar parlamentu. Par to, vai Valsts Prezidents var stāties ar kongresu sakaros, konstitūcijā nekas nav teikts. Sākumā prezidents stājās sakaros ar parlamentu, bet vēlāk to atmata.

Šī dualistiskā republika ir loģiski izveidota un pastāv gandrīz pusotra gadusimtena un praktikā ir izrādījusies par ļoti noderīgu.

Parlamentaru republiku reprezentē Francija, kur administratīvās un legislatīvās varas vairāk vai mazāk apvienotas vienā organā. Ja mēs te atrodam republikas prezidentu, tad tas te nav aktīvs administratīvs orgāns, kaut arī pēc konstitūcijas viņam ir liela vara. Republikas prezidents nav izpildu orgāns un administratīvā vara pieder ministru kabinetam. Nedrīkst radīt demokrātiskā iekārtā 2 izpildu orgānus: ministru kabinetu un republikas prezidentu. Ja arī pēc konstitūcijas tā iznāk, tad praktikā to nedrīkstētu pielaiest. Še rastos konflikti un būtu dezorganizēšanās. Kādreizējs Francijas prezidents Perjē bij iedomājies, ka viņš var darīt to, kas teikts konstitūcijā. Viņš neklausīja Senata aizrādījumiem, lai tā nerīkojas un šīs rīcības gala iznākums bij tas, ka drīz pēc tam viņam bij jāatkāpjas. Tās prezidenta funkcijas, kurām ir administratīva nozīme, Francijā tiek lietotas no ministru kabineta. Prezidentam atliek vienīgi dekoratīva funkcija — valsts reprezentēšana un taml.

Latvija ir ne tikai demokrātiska, bet arī parlamentāriska republika, jo Saeimas rokās atrodas tieši likumdevēja vara un netieši arī izpildu vara. Latvijas Valsts Prezidents nav augstākais administratīvais orgāns. Visiem viņa rīkojumiem jābūt līdzparakstītiem no ministru prezidenta vai atbildīgā ministra, kurī līdz ar to uzņemas visu atbildību par šiem rīkojumiem. Latvijas Valsts Prezidentam ir neliela patstāvīgas rīcības kompetence, turpretim veto tiesības svarīgos administratīvos jautājumos viņam ir plašas. Pie šo jautājumu izšķiršanas un noregulēšanas Valsts Prezidentam pieder iepriekšēja kontrole, jo attiecīgie akti var tikt izdoti vienīgi ar viņa piekrišanu. Piemēram, Latvijas diplomātisko pārstāvju iecelšana ārvalstīs var notikt vienīgi ar kontrasignētu (līdzparakstītu) Valsts Prezidenta aktu. Nevar būt šaubu, ka mūsu dienās diplomātiskiem priekšstāvjiem piekrist ārkārtīgi svarīga loma starptautisko sakaru uzturēšanā un izveidošanā. Valsts dzīvē var nākt priekšā gadījumi, ka ministru kabinets, ieceļot diplomātisko pārstāvi, nav vadījies no valsts interešu viedokļa, bet gan no citām, valstij kaitīgām, interesēm. Šādos gadījumos Valsts Prezidentam ir iespējams ministru kabineta lēmumam nepiekrist un tādā kārtā attiecīgais administratīvais akts nevar tikt izdots. Ta jāņem vērā tas apstāklis, ka Valsts Prezidents tik tad rīkosies pilnīgi patstāvīgi un objektīvi, vadīdamies tikai no patiesām valsts interesēm, ja viņš būs pilnīgi neatkarīgs no Saeimas, tas ir, ja Valsts Prezidents tiks ievēlēts no tautas.

Aktivā politikā mūsu Valsts Prezidents var spēlēt ievērojamu lomu uz Satversmes 48. p. pamata: „Valsts Prezidentam ir tiesība ierosināt Saeimas atlaišanu. Pēc tam izdarāma tautas nobalsošana. Ja tautas nobalsošanā vairāk nekā puse balsotāju izsakas par Saeimas atlaišanu, tad Saeima uzskatāma par atlaistu un izsludināmas jaunas vēlēšanas, kurām jānotiek ne vēlāk kā divus mēnešus pēc Saeimas atlaišanas.“ Satversmes 48. pantam ir neapšaubāma nozīme tad, kad Saeimas sastāva vairākums darbojas pretēji valsts interesēm. Ja Valsts Prezidents izlietojis 48. panta paredzētās tiesības un tauta izteikusēs par Saeimas atlaišanu, tad Valsts Prezidents iegūst vēl dažas tiesības, kā to paredz Satversmes 49. p.: „Ja Saeima ir atlaista, tad Saeimas locekļu pilnvaras paliek tomēr spēkā jaunievēlējamās Saeimas sanāksšanai, bet līdzšinējā Saeima var sanākt uz sēdēm tikai tad, ja Valsts Prezidents to sasauc. Šādām sēdēm dienas kārtību noteic Valsts Prezidents.“

Tā tad šinī gadījumā Saeima, par kuras atlaišanu ir izteikusēs tauta, kļūst atkarīga no Valsts Prezidenta un pēdējais var pēc sava ieskata viņas darbību pārtraukt, vai arī iespaidot viņas darbību pēc saviem ieskatiem. Un ja Valsts Prezidents atrod par vajadzīgu, viņš var sasaukt un vadīt ārkārtīgas ministru kabineta sēdes, noteicot tām dienas kārtību. Tādā kārtā Valsts Prezidents var iespaidot valsts iekšējo un ārējo politiku.

Attiecībā uz likumdošanu, mūsu Valsts Prezidentam pieder suspensīvā veto tiesība, tas ir, viņš var pieprasīt likuma otrreizēju caurskatīšanu no Saeimas. Šinī ziņā Valsts Prezidents ir pilnīgi patstāvīgs.

Ka šis Valsts Prezidenta suspensīvais veto nav kļuvis par praktikā pielietojamu institutu, tas laikam gan būs izskaidrojams ar to, ka Valsts Prezidents tiek ievēlēts no Saeimas un ir zināmā mērā no tās atkarīgs.

Demokratiskāki, kā arī lietderīgāki būtu, ja Valsts Prezidents saņemtu savas pilnvaras tieši no tautas, kā tas ir Vācijā, vai arī: kā tas ir Somijā, Z.-A. Savienotās Valstīs, kur paredzēta Valsts Prezidenta ievēlēšanai sevišķa sapulce, neatkarīga no parlamenta.

Latvijas tauta caur saviem priekšstāvjiem ir radījusi sev demokrātisku satversmi, kuras pamatos ir likts tautas suverenitātes princips, kas noteikti formulēts L. R. Satversmes 2. p.: „Latvijas valsts suverenā vara pieder Latvijas tautai.“

Uzdevums, nokārtot istās tautas gribas izteikšanos — jo tikai tad mēs varam runāt par patiesu demokrātiju — piekrist lielā mērā vēlēšanu likumam, bet vai mūsu vēlēšanu likums to dod, par to stipri jāšaubās.

Demokratisma apkaŗošana varas līdzēkļiem.

Vēsture mums rāda, ka visām valsts formām vienmēr bijuši savi pretinieki.

Viena no valsts iekārtas formām — demokrātija, piedzīvojusi vairākus uzplaukuma un pagrimšanas laikmetus, kas pierāda, ka arī viņai laikiem radušies spēcīgi pretinieki — apkarotāji.

Pie pretdemokrātiskās darbības var novest visdaŗādākā idejiskā pārliecība un savas šķiras, partijas, tautas u. c. intereses.

Tomēr katra pretdemokrātiska darbība ļaujās iedalīties vienā no 3. galvenām demokratismam naidīgām grupām, kuŗas ir: 1) vienas personas diktatura, 2) daŗu nedaudzu personu diktatura un 3) atsevišķas šķiras diktatura.

1) Vienas personas diktatoriskām tieksmēm par upuri kritusi viena no pirmājām demokrātijām Eiropā.

Šī demokrātija ir Sirakuzas, kuŗas sīvais kuŗš ar Atenām un Kartagu prasīja visas valsts varas nodošanu vienas personas rokās.

Tautas sapulce varu uzticēja Dionisam, kuŗš sev savervēja kuŗaspēku no meŗonīgiem Dienvid - Itālijas kalnu iedzīvotājiem un sakāva Sirakuzu ienaidniekus, bet līdz ar to arī atteicās padoties tautas sapulces lēmumiem.

Kad tautas valdības piekritēji organizēja pretošanos Dioniss, balstīdamies uz savu kuŗaspēku un demokrātijas pretiniekiem, ieņēma Sirakuzu ostu un neatļāva tik ilgi pievest pārtiku, kā mēr visa vara nebija viņa rokās.

Līdzīgs liktenis ķēra demokrātiju Romas valstī.

Romas labākie politiķi ar brāļiem Grakčiem priekšgalā, daudzus gadus no vietas veltīgi centās Romas vadošām aprindām ieskaidrot, ka Romas valsts galvenais spēks slēpjas zemniecībā un ka tāpēc to vajaga censties pavairot, kas vislabāki sasniedzams izdalot no Hanibala laikiem atmatā stāvošo valsts zemi un dāvējot Romas sabiedrotiem pilsoņu tiesības, jo visi Romas sabiedrotie bija zemkopju tautas.

Pie plāna izvešanas stājās Aribuns Apulejs Saturnins. Viņš sa-sauca tautas sapulci attiecīgā lēmuma pieņemšanai. No valsts zemēm

galvenos ienākumus saņēma nobeļi, kuŗi tāpēc arī gribēja zemes dalīšanu aizturēt, un lai to panāktu, lūdza konzulu Mariju tautas sapulci padzīt.

Marijs sapulci aplenca un viņas dalībniekus apkāva, sagraūbdams visu valsts varu savās rokās.

Uz to pienācīgi reaģēja demokratiskā zemniecība un sabiedrotie, nodibinādami sev jaunu galvas pilsētu un uzsākdami cīņu pret Romu.

Šinīs cīņās gaiši pierādījās, kas ir varenā Roma bez zemniecības atbalsta. Divu gadu laikā tā bija spiesta piekāpties un dāvāt pilsoņu tiesības sabiedrotiem, kur arī meklējams Romas varas pamats.

Marija piemērs deva paraugu nākošiem konzuliem. Jau nākošais konzuls — Sulla Romu ieņēma ar karaspēku, izsludinādams sevi par diktatoru.

Pēc Sulla nāves formeli demokratiskā iekārta atjaunojās, bet patiesībā neierobežoti valda Pompejs, kuŗš bija pratis paturēt uz visiem laikiem pirātu un austrumu provinču sacelšanās apkaŗošanaizdotās pilnvaras.

Šādu rīcību apkaŗoja zemnieku vadonis tribuns Rulls, savās dedzīgās runās tēlodams tautai valsts milzīgās bagātības un šīs bagātības izlietošanas iespējamības.

Bez tam, kā uz karstu demokratisma aizstāvi, jānorāda uz nobeli Katelinu. Viņš par demokratiju cīnījās ar dažādiem teroristiskiem līdzekļiem un izstrādāja apvērsuma plānu, bet tas vēl nebija paspējis saformēt savu karaspēku, kad to jau sakāva (63. g. pr. Kr.).

Pēdējo triecienu tautas valdībai Romā deva Cezars, bet arī viņam nācās vest cīņu ar tās aizstāvjiem.

Vispirms tautas valdības piekritēji apvienojās ar Pompeja diktaturas piekritējiem, bet cietuši neveiksmi, tie, tāpat kā to bija Cezars darījis Gallijā, organizēja karaspēku Afrikā un Spanijā, kuŗu tomēr sakāva Cezara Galli.

Līdzīgas parādības novērojam arī jaunlaiku vēsturē.

Ļoti spēju lūzumu pārdzīvoja franču pirmā republika.

No Ludviķa XVI. laikiem demokratija bija mantojusi milzīgus parādus, bet ārējiem ienaidniekiem vēl pievienojoties, jezuīti tumšākos apvidos sakūdīja ļaudis uz sacelšanos.

Lai glābtu franču revolūcijas ieguvumus un darītu pietiekoši spēcīgu pretošanos ienaidniekam, vajadzēja izveidot stipru centralo varu.

Nacionalais konvents uzlika reakcionāriem kaŗa nodokli un izvēlēja sabiedrības glābšanas komiteju, kuŗa visās malās dibināja nodaļas — revolucionārās komitejas.

Šo komiteju uzdevums bija raudzīties, ka visi konventa rīkojumi tiktu stingri ievēroti.

Bez tam revolucionari sakūdīja Parīzes priekšpilsētas pūli, un tas ielauzās konventa sēžu zālē un saķēra 29 monarķistus sodīšanai ar nāvi.

Tad monarķisti aizbēga no Parīzes un dažās lielākās Francijas pilsētās (Bordo, Lionē, Marseļā) padzina demokrātus, sadumpoja 60 (no 80) departamentus un uzsāka cīņu ar demokrātiem Parīzē.

Šinī cīņā uz priekšu izvirzījās radikalākie revolucionari, kuŗi dumpinieku apspiešanai lietoja visādākus līdzekļus: Naktī tika noslicināti vairāki tūkstoši dumpinieku, bet Lioni pat gribēja galīgi noārdīt.

Šādu līdzekļu pielietošana demokratisko iekārtu glāba un deva iespēju 1793. g. izdot konstituciju, kuŗā atzīti visi pilsoņi par vienlīdzīgiem. Šajā pašā demokrātijas ziedu gadā notika šķelšanās pašu demokrātu starpā, jo izcēlās domstarpības jautājumā par terora tālāko pielietošanu.

Uzvarētāji palika teroristi ar Robespjeru priekšgalā. Pats Robespjērs otrā dienā no sazvērniekiem tika nogalināts.

Pēc šiem notikumiem pie varas nāca konstitucionālās monarķijas piekritēji.

Pēc vairākām cīņām konventam radās iespēja darboties, un tas likumdošanu nodod divu palātu rokās, kāmēr valsts varu uztic no pieciem locēkļiem sastādītai direktorijai, bet tā kā monarķisti bija vairākumā, tad tie pārveidoja vēlēšanu likumu tā, kā 1797. g. vēlēšanās abās palātās vairākumu ieguva monarķisti, kuŗi tūlīt sāka gatavot ķeizara varas atjaunošanu.

Direktorijai neatlikās nekas cits, kā griezties atkal pie Bonaparta, kuŗš arī „izpalīdzēja“ — uzdeva kādam no saviem ģenerāļiem ieņemt Parīzi, un kāmēr citi armijas vadoņi nezināšanā vilcinājās, Bonaparts atgriezās no frontes Parīzē un likās no direktorijas izsludināties par Parīzes komendantu, pēc kam no sākuma valdīja zem demokrātijas izkārtnes, bet vēlāk atklāti izsludinājās par ķeizaru Napoleonu I.

Vēl krasāku sabrukumu pārdzīvoja franču II. republika.

Satversmes sapulce 1848. g. izstrādāja demokratiskai iekārtai piemērotu konstitūciju, bet ievēlēja par prezidentu monarķistu Luju Bonapartu, ar ko tā domājās radam pretspiedienu socialisma idejai.

Pēc Bonaparta divu gadu valdīšanas, demokrātijas piekritēju spēki bija galīgi sagrauti, un Bonaparts ieveda kaŗaspēku Parīzē, pavēlēdams tautai sevi ievēlēt par prezidentu otrreiz.

Demokrātijas piekritēji varēja darboties tikai par valsts nomaļēm, kur tos vienu pēc otra saķēra un izsūtīja uz Kajenu, kopskaitā 25.000, bet Lujs Bonaparts sevi izsludināja par ķeizaru Napoleonu III.

Mūsdienās līdzīgas parādības varam novērot Turcijā, Polijā un Lietuvā.

Demokratiskai Turcijai nodibinoties, tā izrādījās par uzvarētu, un visas kara zaudētāju likstas gūlās uz visas valsts un demokratijas pleciem.

Galvas pilsētā bija novietoti ienaidnieka garnizoni, Smirna okupēta no grieķiem, valsts dienvidus daļa un salas Italijas rokās, bet austrumos uz Turcijas rēķina bija nodibinājušās jaunas, Turcijai naidīgas valstis. Arī ar jauno — demokratisko valsts iekārtu neveicās.

Viss, kas Turcijai vēl bija atlicis, bija savs nacionāls varonis, kurš bija pastrādājis neskaitāmus varoņdarbus ar saujiņu turku, aizstāvēt Dardanelus, un kurš vienmēr vēl turpināja savu varoņdarbu sēriju, — sakāva grieķus, pret Tautu savienības gribu iznīcināja Armeniju un prata radīt tādu stāvokli, kurš tam deva iespēju uzstāties ar atklātiem izaicinājumiem pasaules valdniecei Anglijai.

Šis turku nacionālais vadonis ir Kemals Paša, kas bij pazīstams kā dedzīgs demokrats.

Kad bija skaidrs, ka demokratiskā iekārta Turcijā nepastāvēs, Kemals Paša, kurš pats bija visu mūžu sludinājis demokratisma idejas, paātrināja demokratiskās iekārtas mirēja gaitu un sagraba varu savās rokās, savu darbību attaisnodams ar to, ka tikai tādā kārtā Turcija esot glābjama no Zultana varas atjaunošanās, vai arī pilnīgas anarķijas nodibināšanās.

Polijā demokratismam pretiniekus vairoja saimnieciskās grūtības un seima raibais sastāvs, kurš traucēja darbu augstajā valsts iestādē.

Vispirms abu lielāko partiju — socialdemokrātu un nacionaldemokrātu uzskati šķīrās svarīgos jautājumos attiecībā uz saimnieciskās politikas vešanu.

Socialdemokrāti saimniecisko grūtību pārvarēšanu un zlota kursa uzlabošanu gribēja panākt, izvedot iekšējo aizņēmumu spaidu kārtā, bet nacionaldemokrāti to pašu gribēja panākt ar taupības politiku, attiecinot to arī uz ieredņiem un meklējot aizņēmumus ārzemēs.

Jāatzīmē, ka Polijā tajā laikā cieta neveiksmes ārējā politikā.

Kad caur kādu gadījuma savienību Polijas seimā krita no Skiržinska ar lielām pūlēm sastādīta valdība, bija skaidrs, ka sastādīt valdību ar parlamentāru vairākumu nav iespējams.

Tad visas partijas izgāja tautā ar savām programām un sāka organizēt savus piekritējus; labās partijas agitēja par monarķiju, nacionalisti — par fašismu, bet visi demokrāti uzstājās par Piļsudska diktaturu, kuram par labu nāca arī tas, ka aiz viņa stāvēja galvenie militārie spēki, tautā viņam bija liela popularitāte, valsts prezidents tam bija personīgs draugs un vispārība viņu pazina kā demokrātu.

Piļsudska uzvaras gājiens sākās ar kādu demonstrāciju Varšavā un beidzās ar Belvederas pils ieņemšanu, kurā Piļsudskis bija ieslēdzis seima locekļus. Pils krita 15.maijā 1926.g., un no šī laika Polijas iekārtu

uzskata par Piļsudska diktaturu, tomēr vēl ilgāku laiku pēc 15. maija Piļsudskim nācās vest sīvu cīņu ar Polijas nomalēs saorganizētām armijām.

Cik daudzi Piļsudska diktatura atnesīs Polijai laba, to rādīs nākotne. Mums jākonstatē, ka tā nodibinājusies, lai demokrātiju pasargātu no pilnīga sabrukuma un ka šīs diktaturas nodibināšanos vēlējušies paši demokrāti.

Ja Polijā un Turcijā jau ilgāku laiku bija iepriekš valdības maiņa paredzama, tad gluži negaidot tā notika Lietuvā.

Iemesli, kuŗi būtu liekami Lietuvas valsts formas maiņas pamatā, ir ļoti dažādi, bet viņi visi iztek no šādām galvenām parādībām: Lielais Vācijas saimnieciskais iespaids, konflikts ar Poliju, tautas naidis pret Krieviju.

Visi šie Lietuvas iemesli, kā tas viegli saprotams, ir ļoti dziļi un grūti novēršami, pie kam dibināti jāšaubās, vai tas izdosies arī jaunajai Lietuvas valdībai. Viņa dibinās tikai uz nelielas tautas daļas, kuŗa seimā bija varējusi ievēlēt tikai 3 locekļus.

2) Vēsturē vairākas reizes sastopam arī tādu parādību, kur demokrātiskā valsts iekārta tiek apkaŗota ar varas līdzekļiem, par labu nedaudzu personu diktaturas — oligarchijas — nodibināšanai.

Pirmo reizi ar šo parādību sastopamies Atenās.

Te tautas valdību jau ilgāku laiku teoretiski apkaŗoja Sokrāts un zofisti, bet nopietna krīze iestājās tad, kad Atenas sāka zaudēt cīņu pret Spartu un Sirakuzām, un kad izplatījās baumas, ka Sparta saņēmusi zeltu no Persijas ķēniņa, savas kara flotes celšanai.

Demokratijas pretiniekiem beidzot arī izdevās sakūdīt pilsētas pūli un nodibināt oligarchiju (-nedaudzu valdību).

Tomēr arī demokrātiem bija spējīgi vadoņi, kuŗi bija nomodā par brīvību un likumību.

Demokrāti aizbēga no pilsētas pie armijas, uz kuģiem, kuŗi turēja rokās pilsētas apgādāšanu ar pārtiku, un uzturēja jūrniekus un kareivjus uzticīgus demokratijai. Viņi Alkibiada vadībā atgriezās pilsētā un atjaunoja demokratisko iekārta.

Šīs savstarpējās cīņas un Persijas zeltu izlietodami spartieši ieņēma Atenas, noārdīja tās cietoksni un promiedami palīdzēja tikt pie varas 30 bagātņiekem (-30 vīru tīrānija).

Tomēr arī šoreiz oligarchijai radās spējīgi pretinieki. Viņi saorganizējās ārpus Atenām, ieņēma tās, pateicoties tam, ka spartieši bija noārdījuši aizsargvaļņus un atjaunoja demokrātiju.

Otrreiz demokrātiju apdraudētu no nedaudzu cilvēku varas pieaugšanas redzam XIII. g. s. Florencē.

Še valsts vara atradās tautas vietņieku — prioru rokās, kuŗus ievēlēja uz 2 mēnešiem ar vienlīdzīgām balss tiesībām. Tādā pašā kārtā

ievēlēja gonfolonjeru, kuŗa uzdevums bija gādāt par socialo taisnību un komandēt tautas karaspēku.

Bet drīzi visu valsts saimniecisko dzīvi saņēma savās rokās ne-
daudzi bagātnieki un tā visus pārējos pilsoņus padarīja no sevissaimnie-
ciski atkarīgus.

Tas radīja tādus apstākļus, ka par prioru varēja tikt ievēlēts tikai
tāds cilvēks, kuŗam bija daudz atkarīgu klientu.

Pret šādu demokratiskās iekārtas iznīcināšanu caur saimniecī-
skiem spaidiem uzstājās demokrātijas piekritēji un sacēla kājās visu
pilsētu, lai ar varas līdzekļiem atjaunotu demokrātiju, bet te nu iz-
rādījās, ka viņiem neatradās neviena pretinieka, jo bagātnieki vislie-
lākā steigā aizvācās no pilsētas.

Nelaime tikai tā, ka bagātnieki — oligarchijas balstītāji, aizbrauk-
dami paņēma līdz arī savus kapitalus, darbu un maizi, kāpēc arī de-
mokrātiem — amatniekiem un strādniekiem neatlika nekas cits, kā
saukt uzņēmējus atpakaļ un piešķirt tiem vēl lielākas tiesības.

Pēc tam vēsturē vairs nekur neredzam, ka demokrācija draudētu
pārvērsties oligarchijā un pēc dažādo šķiru noorganizēšanās vispār
jāšaubās, vai oligarchija vairs spēj demokrātiju apdraudēt, jo nevar
taču būt, ka kāda noorganizēta šķira nevarētu iznīcināt dažu jeb ne-
daudzu varu.

3) Trešais nopietnais demokratiskās iekārtas konkurents ir šķiru
diktatura.

Šinī gadījumā jauzsver divi dažādi šķiru diktaturas veidi: a)
strādniecības diktatura un b) pilsonības diktatura.

a) Runājot par strādniecības diktaturu, vispirms jāapstājas pie
Francijas, kur strādniecība pirmo reizi apzinīgi un organizēti uzstājas
pret demokratisko iekārtu.

Tas notika otrās republikas laikā, kad strādniecība jau bija pagu-
vusi uzsūkt socialistu idejas par šķiru cīņu.

1848. g. 22. februāra sacelšanās gāza Luju Filipu un nodeva valsts
varu tautas rokās.

Vairākumā bija Lamartina vadītie demokrāti, bet tā kā strādnie-
cība sacelšanās laikā bija tikusi apbruņota, tad socialistu Lujs Blanks
tiem ieteica izvest savu gribu ar varu.

Tika aplikta ar smagiem nodokļiem zemniecība, jo vajadzēja lī-
dzekļu, ar kuriem noorganizēt sabiedriskos darbus, lai realizētu ideju
par tiesībām uz darbu.

Bez tam strādnieki noteica darba dienas garumu arī uz laukiem
un taisījās likvidēt tiesības uz privāto īpašumu.

Tad zemniecība un buržuāzija kopējiem spēkiem noorganizēja
karaspēku, kā pretsparu apbruņotajai Parīzes strādniecībai, ar kuŗa
palīdzību izdevās valsti novest līdz satversmes sapulces vēlēšanām.

Kad izrādījās, ka vēlēšanās uzvarējuši konservatīvie, strādnieki nocietinājās dažos Parīzes kvartalos un gribēja ievēlētos tautas pārstāvjus padzīt. Satversmes sapulce iecēla par kaŗaspēka komandieri Kovanjaku, kuŗš pēc četru dienu ilgas kaujas dumpiniekus uzvarēja un nodrošināja demokrātiju pret socialistu diktatūru.

Kaut ko līdzīgu redzam franču trešās republikas nodibināšanās laikā.

Kad Parīzi aizsniedza pirmās ziņas par prūšu uzvarām, kuŗas bija iznīcinājušas gandrīz visu franču armiju, Parīzē notika sacelšanās. 4. septembrī 1871. g. gāza Napoleona III. valdību, bet frontē visi viņa ģeneraļi padevās prūšiem, jo negribēja nemierniekus aizstāvēt.

Izcēlās jukas. Juku laikā komunari cīnījās pret demokratisko iekārtu. Bordo pilsētā sanākusē Nacionālā sapulce ievēlēja par prezidentu Tjeru. Pēdējais ar regulāro armiju ielenca Parīzi no jauna un to ieņēma, pēc kam 7500 komunari tika izsūtīti uz Amerikas kolonijām.

Daudz lielāki panākumi strādniecības diktatoriskajām tieksmēm bija Krievijā.

Pēc 1917. g. marta apvērsuma pagaidu valdība izstrādāja demokratijai piemērotu vēlēšanu likumu, uz kuŗa pamatiem tika ievēlēta Satversmes Sapulce. Lielinieki ar to nebija mierā, padzina Satversmes Sapulci, sagrāba varu savās rokās un ieveda Krievijā komunistu diktatūru. Jautājums plašāki apskatīts atsevišķā rakstā.

Bez strādnieku šķiras diktatūras vēl varam iedomāties pilsonības diktatūru, kuŗa fašisma veidā visspilgtāki izpaudusies Itālijā.

Ja iepriekšējā daļā apskatījām spilgtākos demokratisma apkaŗošanas gadījumos vispasaules vēsturē, tad ne mazāk interesanti ir apskatīt šādu parādību mūsu valsts vēsturē.

Vispirms te jāuzsver, ka demokratisma apkaŗotāji Latvijā ir dažas ļoti šauras grupas, kuŗas balstās uz vienu vai otru sev draudzīgu ārēju varu.

Kaut gan visa vara zemē atradās vēl vācu kaŗaspēka rokās, 18. novembrī 1918. g. Latviju proklamēja par neatkarīgu demokratisku valsti, un neskatoties uz visām vācu intrigām un pūlēm, nosmacēt latviešu neatkarības kustību, bija izredzes nodibināt Latvijas valsti viņas dabīgajās robežās.

Šīs izredzes stipri gāja mazumā, kad pār Latviju sākās „sarkani plūdi“, kad lielinieki pirmos Ziemeļsvētkos ieņēma Valmieru, jaungadā — Cēsis un 3. janvārī (1919. g.) — Rīgu.

Līdzšinējās cīņas bija uzskatāmas kā lielinieku un vācu savstarpējā izrēķināšanās uz mūsu zemes, bet īstās cīņas sākās, kad 1919. g. sākumā Igaunija atļāva uz savas teritorijas formēt latviešu nacionālu kaŗaspēku un to pašu darīja Pagaidu Valdība Liepājā. Dienvidus

Latvijas armija, pulkveža Kalpaka vadībā, arī izveda pirmo nacionālās armijas kauju pret lieliniekiem 3. martā pie Ventas.

Smagu triecienu Latvijas demokrati un neatkarības cīnītāji saņēma 16. aprīlī (1919. g.), kad mūsu vāciešu landesvēristi kopā ar Vācijas kaŗeivjiem gāza likumīgo valdību.

Pa to laiku Latvijas neatkarības cīnītāji organizē kaŗaspēku Ziemeļu Latvijā, kuŗu kopā ar dienvidus Latvijas armiju iztaisa jau 3000 vīru.

20. maijā abas šīs armijas uzsāk uzbrukumu lieliniekiem: ziemeļnieki Cēsu - Pļaviņu virzienā, dienvidnieki — Rīgas virzienā.

Abas armijas sasniedz savus mērķus: dienvidnieki Baloža vadībā ieņem Rīgu, bet ziemeļnieki — Cēsis un Rīgas - Pļaviņu dzelzsceļu.

Nelaime tikai tā, ka dienvidnieku ieņemtajā Rīgā ierodas arī vāci, kuŗu štaba uzraudzībā atrodas mūsu dienvidus armija.

Kad Ziemeļarmijas visi spēki jau bija sakoncentrēti Latgalē, lai veiktu tās atsavināšanu, Ieriķos no Rīgas ierodas vācu kaŗaspēks, Radena vadībā.

Vēlāk Radens ieved savus spēkus Cēsis, paskaidrodams, ka viņš Golca štaba uzdevumā ieņemšot visu latvju - igauņu aizmuguri.

Starp vācu spēkiem no vienas puses un latviešu - igauņu armiju no otras puses, notiek vairāk asu sadursmju, kuŗas 1919. g. jūnija otrā pusē pāriet izšķirošā cīņā.

20. jūnijā vāci pāriet uzbrukumā, bet pēc neilgas kaujas atkāpjas.

Istās cīņas norisinās 21. un 22. jūnijā pie Cēsim. Vācieši tiek smagi sakauti un latvji 6. jūlijā ieņēma Rīgu, kur divas dienas vēlāk no Liepajas ieradās arī Pagaidu Valdība.

Ar Cēsu kaujas uzvaru, vācu vara Latvijā bija salausta; jo vairāk arī tāpēc, ka sabiedrotie pieprasīja nekavējošu vācu kaŗaspēka evakuāciju no Latvijas.

Nākošo uzbrukumu Latvija saņēma no bermontiešiem.

Tanī pat 1919. gadā 8. oktobra rītā, vācieši bez jebkāda iemesla piepēži uzbrūk mūsu kaŗeivjiem, pēc kam visu dienu plosās niknas kaujas.

9. oktobra rītā kaujas iedegas no jauna, jo nu uzbrūk latvji, bet tomēr vāci nonāk līdz Torņakalnam.

10. oktobrī vācu rokās jau visa Rīgas Pārdaugavas daļa.

Taisni šajā grūtajā brīdī sākās latvju patriotisma pieplūdums — studenti, skolnieki — zemnieki stājas kaŗeivju rindās, lai liktu savu dzīvību ķīlā par 18. novembrī 1918. g. proklamēto demokrātisko Latviju.

Sākot ar 15. oktobri kaŗa laime jau sveŗas uz mūsu pusi.

Tie jau bermontiešu armija uzsāk galveno pretuzbrukumu un 10. novembrī padzen bermontiešus no Rīgas, 21. no Jelgavas, 22. no Tukuma, 24. no Talsiem, 25. no Saldus un 28. novembrī pāriet Lietuvas robežu.

Ar to arī bermontiešu, resp. krievu monarķistu vara Latvijā bija salausta. Latvijas varoņiem stāvēja priekšā vēl viens uzdevums, — Latgales atbrīvošana no komunistiem.

Šo uzdevumu apgrūtināja tās, ka pa to laiku, kāmēr latvji cīnījās ar vācu un muižnieku organizētiem kaŗaspēkiem, arī krievi bija tikuši galā ar savām iekšējām jukām (— sakaujot Kolčaku, Judeņiĉu un Deņikinu), bez tam Igaunija bija noslēgusi separātu mierlīgumu ar Krieviju.

Latvijai neatlika nekas cits, kā meklēt jaunus palīgus.

Tādu palīgu Latvija atrada Polijā un 3. janvarī 1920. g. kopīgi uzbruka lielniekiem un ieņēma Daugavpili.

9. janvarī poļi un latvji uzsāk jaunu uzbrukumu, kas dod jaunas uzvaras: 21. janvarī mūsu kaŗaspēks ieņem Rēzekni, 24. janv. Ludzi un 1920. g. janvāŗa beigās visa Latgale jau ir atsvabināta.

Visu iepriekš teikto ievērojot, varam taisīt šādas slēdzienus:

1) Demokratiskā valsts iekārta pastāvējusi visdaŗadākos apstākļos un laikos, kāpēc daudzreiz nevietā apgalvojumi, ka demokratisms vienā otrā valstī neesot piemērots, un 2) demokratisms ticis apkaŗots vienas personas, vairāku personu un vienas otras ņķiras labad, bet nekur neredzam, kur demokratisms būtu apkaŗots visas tautas labad. Tas zināmā mēŗā attiecināms arī uz jaunajām diktaturām, kur diktatoriskā iekārta pastāv tikai daŗus gadus un par viņas lietderību vēl pār-agri spriest.

R a č e v s k i s , stud. agr.

Lielniecisms un viņa kritika.

Lielniecisms ir viena no jaunāko laiku lielajām politiskām kustībām. Turēdams savās rokās varu par daudziem miljoniem cilvēku, censdamies savu iespaidu nostiprināt un organizācijas tīklu izplēst ne tikai pār visu Eiropu, bet arī citās pasaules daļās, lielniecisms ir savīļņojis visu pasauli.

Šķiru cīņa, šķiras diktatura, vienas šķiras neierobežotas tiesības un privilēģijas, kapitalistiskās saimnieciskās iekārtas iznīcināšana, tās vietā komunistiskās iekārtas ieviešana — ir lielniecisma, kā politiskās sistēmas, pamatprincipi. Savas mācības pamatos lielniecisms dibinās uz Marksa teorijām un pieder pie komunistiskā marksisma piekritēju virziena. Uz šo Marksa teoriju pamata lielniecisma kustības vadoņi, un starp tiem sevišķi Ļeņins, ir uzbūvējuši savas mācības ideoloģiju un važas iekārtas sistēmu ar visiem tās iestādījumiem un darbības metodēm, kas, kaut arī ne visā pilnībā, tagad ir izvestas un pastāv Socialistiskā Padomju Republiku Savienībā.

Vispirms piegriezīsimies lielniecisma izcelšanās un nostiprināšanās vēstuvei. Pag. gadu simt. 80-tos gados ārzemēs no krievu emigrantiem tiek nodibināta marksistiski noskaņota socialistu partija, kuŗa uzsāk noorganizēt savu piekritēju tīklu pār visu Krieviju. 1903. gadā šīs partijas priekšstāvji sanāk Londonā uz kongresu un sašķeļas divos lēģeros. Lielākā daļa ar Ļeņinu priekšgalā uzstāda lielas, tāļu ejošas prasības sociālās revolūcijas izvešanai, kā: šķiras diktaturu, teroru, nesaudzīgu kuŗu pret pilsonību un demokrātiju. Otra — mazākā partijas daļa iziet ar mērenākām prasībām savu mērķu realizēšanai. Sakarā ar šīm lielākām un mazākām prasībām, pirmie nosaucas par lielniekiem, otrie — maziniekiem.

Turpmak lielnieki ar visu sparū stājas pie savu spēku noorganizēšanas un aģitācijas vešanas visos Krievijas neapmierinātāko slāņu centros.

Pirmā Krievijas revolūcijā 1905. gadā lielnieki ņem dzīvu dalību un mēģina kopā ar toreizējiem maziniekiem jau ķerties pie savu ideju realizēšanas.

Tie jau, piem., ieved Pēterpilī un Maskavā tā saucamās „strādnieku padomes“, kuŗas gan pastāv tikai apm. pusotra mēneša, bet tomēr kā zināms piedzīvojums un paraugs lieliniekiem noderēja pie padomju iekartas ieviešanas nākošā Krievijas revolūcijā. Patiesību sakot, visa šī padomju sistēma nav pašu lielinieku izgudrojums un jaunievedums, bet tās pirmsākumi, arī pēc pašu lielinieku sprieduma, meklējami 1871. gadā nodibinātā Parīzes Komunā, kur jau proletariāta padomes tiek noorganizētas un neilgu laiku arī pastāv.

Pēc nesekmīgās 1905. gada revolūcijas, lielinieki savā ideoloģijā novirzās vēl radikālākā virzienā un nostājas jau pilnīgi uz komunistiskā viedokļa. Strādājot savus partijas noorganizēšanas un aģitācijas darbus slepeni un neatlaidīgi uz priekšu, tie gaida piemērotus apstākļus, kad varēs ķerties pie savu kailo teoriju izvešanas dzīvē visā plašā Krievijā.

Šādi izdevīgi apstākļi arī beidzot radās, kad pēc iznīcinošā, nolaidīgi vestā pasaules kara tika gāzta cara valdība un valsts palika bez noteiktas, stipras augstākās varas. Šajā haotiskā sajukumā, kāds bija pēc cara valdības gāšanas no kara sirgstošā Krievijā, lieliniekiem nenācās grūti gāzt glēvo bezrakstura pagaidu resp. Kerenska valdību. Pielietojot aģitāciju, terorismu un citas savas metodes, tiem izdodas saģrābt varu savās rokās par visu milzu valsti, savas pelēkās teorijas izvest līdz šausmīgākai īstenībai un savu varu tā nostiprināt, ka lielniecisms tagad ir izvērties par parādību, ar ko spiestas rēķināties visas citas pasaules valstis.

Piegriežoties lielniecisma saimnieciskajai pusei, jākonsatē, ka viņas galvenais pamatlikums ir — padarīt visu privatkapitalistisko ražošanas iekārtu par sabiedrisku jeb komunalu. Šā likuma izvešanas nolūkos tiem jāiznīcina tādi kapitalistiski saimnieciskās dzīves iestādījumi, kā: privatīpašuma un mantošanas tiesības, līgumu slēgšanas un citas privatkapitalistiskās saimnieciskās iekārtas brīvības.

Šo iepriekšminēto iestādījumu iznīcināšanu lielinieki savā valdīšanas pirmā posmā no 1917.—1920. gadam sāk arī izvest visā pilnībā, bet drīz vien no dzīves tiešamības tiek spiesti no labas daļas savu teoretisko plānu atteikties. Pirmā laikā visa rūpniecība, tirdzniecība, satiksmes līdzekļi, nekustami īpašumi, kā pilsētās, tā uz laukiem, teoretiski tiek visā pilnībā nacionalizēti. Arī praksē šī komunistiskā sistēma pa lielākai daļai tiek izvesta, bet jau ar 1920.—21. gadu lielinieki šo savu saimniecisko politiku sāk mainīt. Ar 1921.gadu padomju valstī iestājas jauns saimnieciskās dzīves posms, tā saucamais, „nepa“ laikmets, kas jau uzrāda stipru piekāpšanos un tuvināšanos kapitalistiskajai saimnieciskajai iekārtai un ieved zināmas brīvības visā saimnieciskā dzīvē.

Bet visa šī piekāpība ir tikai apstākļu politikas izsaukta. Jau ar 1923. gadu atkal lielniecisma saimnieciskā politika vairāk nosveras komunistiskā virzienā.

Lielrūpniecība, lieltirdzniecība, bankas, satiksmes līdzekļi un pārējie pilsētu nekustamie īpašumi ir nacionalizēti un atrodas valsts varas pārvaldībā.

Turpretīm sīkrūpniecībā un sīktirdzniecībā ir dota zināma brīvība un tās pa lielākai daļai ir atkal pārgājušas privatuzņēmēju rokās. Pateicoties šim beidzamam apstāklim un vispārīgi zināmai „nepa“ laikmeta piekāpībai komunistisko teoriju priekšā ir panākta zināmā mērā ražojumu apmaiņas iespējamība starp laukiem un pilsētu un reizē ar to kaut cik vispārīga saimniecisko apstākļu uzlabošanās valstī. Uz kustamiem īpašumiem īpašuma tiesības ir atstātas, bet tās tomēr arī bieži no padomju varas netiek ievērotas, kas izpaužas dažādās rekvizīcijās un konfiskācijās.

Arī lauksaimniecībā laikā no 1917.—20. gadam tiek izvestas plašas komunistiskas reformas.

Muižas, saprotams, tika atsavinātas to agrākiem īpašniekiem un lietotājiem un pārvērstas pa daļai komunu saimniecībās, vai sadalītas uz lietošanas tiesību pamata zemes pieprasītājiem bez- un sīkzemniekiem. Arī lielākās zemnieku saimniecības sāka sparīgi vien atsavināt un sadalīt. Drīz tomēr šīs divas lietas — zemnieku zemju atsavināšana un piespiedu kārtā izvesta komuna — saimniecību iekārtošana — izsauca zemniekos tik stipru nemieru un pretošanos, ka jau 1920. gadā valdība bija spiesta dot rīkojumu, kuŗš nosaka, ka zemniekiem atstājams agrākais zemes lietošanas veids un arī agrākā lietojamās zemes platība.

Tā tad uz laukiem zemes privatīpašuma tiesības teoretiski gan ir iznīcinātas, bet īstenībā tās pastāv un komunistiskā saimnieciskā iekārta šajā nozarē ir cietusi pilnīgu neveiksmi, kā praktiskai dzīvei nepiemērota lieta.

Vēl kā atzīmēšanas cienīgs fakts pie šī paša jautājuma ir tas, ka no valsts monopolizētā lielrūpniecība un lieltirdzniecība, kuŗas tā tad atrodas pašu komunistu rokās, salīdzinot ar lauksaimniecību, tiek nesaļīdzināmi vairāk no valsts pabalstītas gan tiešiem pabalstiem, gan aizdevumiem. Viss šis arī uzskatāms kā svarīgs motivs komunistu ideoloģijas usturēšanai un tiešās varas stiprināšanai.

Vispārīgi saimnieciskā dzīvē šī komunistiskā iekārta ienes lielus traucējumus, jo visas ražošanas nozares ir padotas vienmēr dažādo padomju varas iestāžu kārtējiem un ārkārtējiem nosacījumiem, kontrolei un atrodas zem šo dažādo iestāžu un valsts monopolizēto saimniecisko uzņēmumu spiediena.

Rūpnieciskos un tirdznieciskos uzņēmumos privatā iniciatīve un rosīgums tiek apspiests ar to, ka dažādie uz šīm nozarēm attiecošies likumi un nodokļi nav noteikti, bet tiek grozīti no padomju varas orgāniem pēc gadījuma apstākļiem un tā visi saimnieciskie pasākumi arvien stāv dažādu nejaušību varā.

Tāpat arī lauksaimniecības kārtīga attīstīšanās un uzplaukšana pie tagadējiem padomju varas apstākļiem nav iespējama. Lai gan, kā jau iepriekš tika minēts, lielinieki zināmu piekāpšanos savu teoriju priekšā ir bijuši spiesti izvest, bet tomēr vispārīgais stāvoklis arvien vēl paliek tāds, ka pie nenoteiktām īpašuma tiesībām, smagajām nodokļu un nodevu nastām priekš aprīnojami plašā augstāko un zemāko padomju varas orgānu tīkla un dažādo citu lieliniecisma sistēmas iestādījumu uzturēšanas un sevišķi pie vispārīgā zemnieku beztiesīgā stāvokļa, — nevar taču sagaidīt kā rastos apstākļi, kas veicinātu radošu darbu un uzņēmību.

Pieejot tagad lieliniecismam no valsts tiesiskā viedokļa, mums vispirms jāaizrāda, ka Socialistiskā Padomju Republiku Savienībā, kuŗa sastāv no daudzām uz teritoriālā un tautību principu pamata dibinātām atsevišķām republikām, valsts augstākās varas iekārta ir uzbūvēta vienā centralizētā daudzpakāpeniskā sistēmā.

Visus likumdošanas un izpildorgānus var sadalīt četrās galvenās iestādēs: 1) padomes, 2) padomju kongresi, 3) padomju un kongresu izpildkomitejas un 4) izpildkomiteju prezidiji. Zemākās padomes pastāv atsevišķās sādžās un pilsētu iecirkņos, tās tiek tieši no balsstiesīgiem iedzīvotājiem ievēlētas un tām piekrit izpildvaras un tiesas funkcijas vietējās lietās. Šīs zemākās — sādžu padomes izvēl priekšstāvjus uz pagastu padomju-kongresu. Pagastu kongresi tālāk ievēl iecirkņa kongresu, tie savukārt aprīnķa —, nākošā pakāpe guberņas kongress. Tālāk aprīnķu un pilsētu padomes kopā izvēl atsevišķu republikas vai apgabala kongresu. Guberņu padomes arī kopā ar pilsētu padomēm ievēl augstāko valsts varas orgānu — padomju republiku savienības kongresu.

Šiem dažādiem kongresiem faktiskas nozīmes ir gandrīz tikai tik daudz, kā augstāko pakāpju kongresu, savu izpildkomiteju un augstāko padomju ievēlēšana.

Šie kongresi darbojas tikai uz dažām dienām gadā, bet pārējo laiku to vietā rīkojas izpildkomitejas, vai beidzamo prezidiji.

Arī augstākais varas orgāns — padomju republiku savienības kongress ir tikai smags reprezentatīvas dabas orgāns un spēlē zināmu lomu tikai konstitūcijas grozīšanas gadījumā un savas centrālās izpildkomitejas izvēlēšanā. Nekādu nopietnu darbību šis varas orgāns nevar veikt, sevišķi, pateicoties savam lielam locekļu skaitam, kas sniedzas arvien pāri trim tūkstošiem.

Faktiskais augstākais likumdošanas organs ir centralā izpildkomiteja, kurā ieiet 371 locēklis. Tā sastāv no divām padomēm jeb kamerām: 1) savienības padomes, kuŗu izvēl savienības kongress un 2) tautību padomes, kas sastādās no atsevišķo republiku tiešiem priekšstāvjiem un ar šo atšķiras no visiem citiem vara organiem, kuŗi visi ir vairāk vai mazāk tikai vienas šķiras — reprezentanti.

Centrālā izpildkomiteja izvēl savu prezidiju un savienības tautas komisaru padomi.

Abu šo iestāžu darbības aplokā nav noteiktu robežu un atšķirības un tām daudzas funkcijas līdzīgas.

Savienības tautas komisaru padome ir īstais un augstākais izpildvaras organs, bet pa daļai tai piekrīt arī likumdošanas un tiesu varas funkcijas.

Šī padome sastāv no 10 tautas komisariem, padomes priekšsēdētāja un tā vietnieka. Katra komisara vadībā atrodas atsevišķi tautas komisariāti, kuŗi sadalās divās šķirās: 1) centralizētie, kuŗu vara izplēšas visas padomju savienības mērogā un 2) atsevišķie, kas katrā atsevišķā republikā kaut cik patstāvīgi. Pie pirmās kategorijas pieder: ārlietu, kara - jūrlietu, ārējās tirdzniecības, satiksmes un pasta - telegrafa komisariāti. Otrās kategorijas komisariāti ir: tautsaimniecības, apgādības, darba, finansu un strādnieku - zemnieku inspekcijas komisariāti.

Atsevišķo republiku varas organi savos pamatos uzbūvēti līdzīgi savienības varas organiem. Augstākais varas organs atsevišķā republikā — republikas kongress, kuŗš izvēl savu izpildkomiteju — sastāvošu gan tikai no vienas kameras; tautību kameras šeit nav. Atsevišķo republiku tautas komisaru padomes uzbūvētas citādi, nekā padomju republiku savienības attiecīgā padome.

Pirmie pieci komisariāti, kā jau iepriekš tika aizrādīts, ir pilnīgi tādi pat, kā visā savienībā attiecīgie komisariāti un ir arī tieši padoti šiem savienības komisariātiem. Seši pārējie ir tā sauktie autonomie komisariāti. Viņiem tomēr jārīkojas saziņā un saskaņā ar attiecīgas lietas vadošiem savienības organiem. Šie seši komisariāti ir sekoši: iekšlietu, tiesu, lauksaimniecības, tautas izglītības, socialās apgādes un veselības komisariāts.

Tiesu iestādes padomju valstī, kā augstākās tā zemākās, tiek ieceltas no augstākām izpildkomitejām un īstenībā neatbilst saviem uzdevumiem jau pirmkārt tādēļ vien, ka tiesu amatos tiek iecelti ļaudis ne pēc spējām un attiecīgās izglītības, bet pēc piederības pie komunistu partijas. Tiesas nav arī patstāvīgas un neatkarīgas savā darbā, bet padotas arvien augstākām administratīvām un citām iestādēm. Padomju valsts tiesās taisnība tiek izspriesta uz tā paša visu valdošā šķiru principa pamata un īpaši tādēļ pēc piederības pie komunistu par-

tijas; tādus gadījumos, kur cietis pilsonis no komunistu, pirmais, saprotams, nekāda gandarījuma nedabūs.

Tā patiesībā tiesu iestādes ir tikai formels ierocis savas šķiras aizsardzībai un maska komunistu patvaļībām.

No centralās izpildkomitejas tiek iecelta vēl viena lielniecisma sistēmas iestāde, kuŗa visā valsts un īpaši komunistu partijas dzīvē spēlē ļoti ievērojamu lomu, — tā ir valsts politiskā pārvalde jeb G. P. U. (agrākā čeka). Šīs iestādes tiesības un darbība kā apjoma, tā uzdevumu ziņā, ir ļoti plašas. Tās galvenie pienākumi ir: apkarot un iznīcināt visas kontrrevolucionārās kustības, aizsargāt lielniecisma valsts iekārtu un likumus, izsekot un novērot saimnieciskos uzņēmumus (padomju varai kaitīgos iznīcināt) u. t. t. Priekš savu uzdevumu veikšanas šai G. P. U. pa visu valsti ir noorganizēts veselas politiskās slepenpolīcijas un spiegu armijas tīkls, kas ļoti bagātīgi tiek apgādāts ar visiem vajadzīgiem līdzekļiem un kas var darboties pilnīgi neatkarīgi un nerēķināties ar citiem varas orgāniem. Ar savām spiegošanas, politiskā terora un citām darbības metodēm, G. P. U. stāv tāļu priekšā savam radniecīgam cara laiku institūtam — saucamai politiskai apsardzei, kuŗa ar savu žandarmeriju un spiegiem tāpat līdzīgi kalpoja monarha varas aizsardzībai un kuŗas darbības un organizācijas sistēmas tagad lielnieki ir izveidojuši ļoti pilnīgi.

Šī G. P. U. slepeno aģentu armija seko un uzmana iedzīvotājus dažādos veidos un uz mazāko aizdomu pamata savus izraudzītos upurus apcietina, apstrādā dažādiem spīdzināšanas paņēmienu un tos, kas pat visniecīgākā mērā var būt padomju varai bīstami, arī paklusām pazudina.

Pats par sevi saprotams, ka šīnī šausmīgā politiskā terora atmosfērā, kas kā ļauns spoks rēgojas uz katra soļa, valda gara verdzība un apatija.

Tagad palūkosimies mazliet tuvāk uz iedzīvotāju tiesībām un pienākumiem un dažiem citiem sabiedriskiem iestādījumiem, kādi pastāv pie šīs lielniecisma valststiesiskās iekārtas. Attiecībā uz pirmo, visi iedzīvotāji sadalīti divās kategorijās: 1) vieniem tiesības un pienākumi (pret valsti), 2) otriem tiesību nav, bet ir tikai pienākumi.

Pienākumos visi iedzīvotāji ir līdzīgi. Kaŗaspēkā, piem., kalpo arī beztiesīgie, tikai gan, saprotams, bezieroču šķīrās.

No tiesībām aplūkosim tuvāk vēlēšanu tiesības, kuŗas ir pie lielniecisma iekārtas ar daudzām īpatnībām. Tās ir nevienlīdzīgas, netiešas un atklātas. No vēlēšanu tiesībām izslēgti visi uzņēmāji, garīdznieki, tie, kas cara laikos ieņēmuši kādus amatus valsts dienestā. Arī attiecībā uz balsstiesīgiem pastāv liela nevienlīdzība, jo viens pilsetnieks nes tikpat daudz tiesības, kā pieci laucinieki kopā; piem., uz

gubernas kongresu nāk viens priekšstāvis uz 2000 pilsētniekiem un tāpat viens uz 10.000 lauciniekiem, uz pad. republ. savienības kongresu viens pārstāvis uz 25.000 pils.- un tāpat viens uz 125.000 lauciniekiem. Tieši var tauta vēlēšanās piedalīties tikai pie zemāko padomju ievēlēšanas, bet augstāko valsts varas organu ievēlēšana notiek netieši, iepriekš apskatītā, daudzpakāpeniskā kārtībā. Vēlēšanas notiek atklāti, lai gan satversmē nav nosacījuma, ka tam jānotiek tā, vai citādi. Pateicoties tam, ka komunisti arvien vēlēšanās pielieto stipru teroru, un ka balsošana tiek izvesta atklāti, tad pie aplūkotās daudzpakāpeniskās vēlēšanu sistēmas komunistiem nenākās grūti augstākās padomēs un amatos valdošā vairākumā dabūt iekšā tikai savus partijas biedrus. Vēlēšanas tieši izved tādā kārtā, ka katrā vēlēšanu vietā kāds komunistu aģitators, vairāku apbruņotu biedru pavadoņībā, uzstāda no vietējiem komunistiem sastādītu sarakstu un ar draudiem noprasa, vai kādam ir kādi iebildumi pret to; saprotams, tādu pārgalvju atgādāties maz, kas kādus iebildumus ceļ.

Tādas tiesības, kā: personas un īpašuma neaizskaramība, vārda, preses un biedrošanās brīvība — padomju valstī nepastāv.

Izglītības jautājumos valda tas pats visur sastopamais šķiru princips. Augstākās mācības iestādēs var ietikt tikai tie: 1) kas jau trešā paaudzē pieskaitāmi pie proletariata un 2) komunistu partijas biedri vai to ģimenes locekļi. Tā kā vienkārša darba strādnieki pa lielāku daļu nav ar pietiekošu iepriekšizglītību un arī materialie apstākļi tiem sliktāki, tad studējošo sastāvs paliek arvien vairāk komunistisks un tajā arvien lielāku procentu sāk ieņemt žīdi. Šis jautājums neko labāk nav nostādīts arī zemākās mācības iestādēs. Tās gan komunistu varas sākumā tika visai plaši no valsts noorganizētas un uzturētas, bet tagad jau ir nodotas vietējo pašvaldību uzturēšanā. Vispārīgi padomju valsts mācības iestādes nopietnam un īstam tautas izglītošanas darbam maz spēj kalpot, jo skolu programās ievērojamu daļu ieņem ne tiešie izglītošanas priekšmeti, bet gan tādi, kas jaunātni sagatavotu komunistu ideoloģijas propagandai.

Ievērojamas sekmes lielinieki ir sasnieguši pie tā darba, kas veicina tautas moraliskā līmeņa noslīdēšanu un gara kropļošanu. Šo savu mērķi tie galvenā kārtā ir panākuši jo sīvi apkarojot reliģiju un baznīcu, kā arī ar līdz šim pastāvošo laulības dzīves iekārtas un dzimuma attiecību svētumu iznīcināšanu.

Lielinieku resp. komunistu partija nav partija šī vārdā parastā nozīmē, jo tā ir vienīgā legālā politiskā partija valstī. Tās locekļiem par visu augstāk jātur partijas mērķi, tas ir, kalpot savu galveno mērķu (ideju) — vispasaules revolūcijas un savas šķiras diktatūras sasniegšanai. Organizācijas locekļiem, kā to jau redzējām, salīdzinot ar citiem iedzīvotājiem, pieder lielas tiesības un priekšrocības, kā izglītības

jautājumā, darba atrašanās u. t. t. Organizācijas tīkls ir izplēsts pa visu padomju valsti un uzbūvēts, izejot no teritorialā viedokļa, daudzpakāpeniskā zīstēmā. Visās valsts un mācības iestādēs, saimnieciskos uzņēmumos, sādžās un pilsētu iecirkņos tiek noorganizētas tā saucamās kom. šūniņas, kuņu uzdevums ir novērot un vadīt vietējo politisko un sabiedrisko dzīvi, izvest padomju vēlēšanas savas partijas interesēs u. c.

No šīm pamatšūniņām ir pakāpeniski uzbūvētas pagastu, iecirkņu, apriņķu u. t. t. komitejas. Visas organizācijas priekšgalā stāv partijas kongress ar savu centralkomiteju. Centralkomiteja tālāk izvēl saucamo politbiro, kuņa rokās ir centralizētā visa komunistu partijas un arī padomju valsts augstākā vara.

Tā šī pēc 1926. gada datiem tikai apm. 400.000 lielā komunistu partija, pateicoties savas varas stiprai centralizācijai, stingram režīmam un galvenais — savām teroristiskām metodēm tur savā varā milzīgo, ap 130 miljonu lielo tautu.

Pateicoties šīm tikko minētām īpašībām, šī nelielā komunistu partija arī tikai varēja pie lielā vispārējā sajukuma, kāds valdīja pēc cara gāšanas Krievijā, nodibināt kārtību un šis arī uzskatāms par lieliniecisma vienīgo nopelnu, kas, saprotams, nevar būt par nekādu attaisnojumu visām ļaunām pusēm.

Izejot no visa iepriekš apskatītā, varam taisīt sekošus slēdzienus:

1) Lai gan padomju vara dēvējās par strādnieku - zemnieku valsts varu, tomēr patiesībā tā nav ne strādnieku, ne zemnieku valsts vara, jo pāri visiem valsts varas orgāniem stāv un diktē savu gribu komunistu partija.

2) Lieliniecisms ar savām teroristiskām metodēm apspiež cilvēkā personības apziņu un garīgo pašnoteikšanās brīvību.

3) Izglītības jautājums nostādīts komunisma kalpībā un novirzīts tā, lai nākošā inteliģence savā vairākumā būtu komunistiska.

4) Lieliniecisma saimnieciskās dzīves principi praktiskā dzīvē nav izrādījušies par piemērotiem un tādēļ tie jau pa daļai atmesti.

5) Šķīras diktatura stāv tāļu no vienlīdzības un taisnības un reprezentē tikai pašu komunistu intereses, tas ir ļoti niecīgas valsts iedzīvotāju daļas intereses.

6) Lieliniecisms ir daudzkārt pierādījis, ka tas savā pastāvošā formā spēj tikai līdzšinējo iznīcināt, bet dot ko bijušam līdzīgu vai labāku tas nespēj.

Fašisms un viņa kritika.

Apskatot priekš un pēckaŗa Eiropas politisko karti, mēs redzam tik lieias pārmaiņas, kādas agrāk nebija novērojāmas pat veselā gadu simtenī. Pasaules kaŗa laikā aizgāja bojā trīs lielākās Eiropas monarkijas: Krievija, Austro-Ungarija un Vācija. Uz divu pirmo drupām radās vesela rinda jaunas valstis ar dažādām satversmes formām. Arī pārējo valšķu stāvoklis kaŗā un pēckaŗa laikmetā bija stipri satriecināts. Viņas pārdzīvoja smagu ekonomisko krīsi, kuŗa savukārt izsauca dažādus iekšējus politiskus saviļņojumus, kas draudēja iznīcināt pastāvošo valsts iekārtu.

No šāda stāvokļa daudzas valstis izglāba jauna valsts varas forma — diktatura. Gandrīz visās Vidusjūras piekrastē atrodošās valstis nodibinājās dažāda veida un nosaukuma diktaturas. Tādas diktaturas mēs sastopam Spanijā, Italijā, Grieķijā un Turcijā.

Vienu no stabilākām diktaturas formām mēs sastopam Italijā zem fašisma nosaukuma. Lai gan pēdējā laikā fašisms atbalsojies daudzās Eiropas valstīs, tomēr savu tīrāko un noteiktāko veidu viņš patūrējis Italijā. Tādēļ, runājot par fašismu, pēdējā vārds cieši saistīts ar Italiju, kuŗa uzskatāma par fašisma šūpuli un fašisma klasisko zemi, jo tur fašisms ir vispilnīgāk izvests praktiskā valsts dzīvē. Tamdēļ, lai iabāki izprāstu fašisma kustības izcelšanos, viņa būtību un mērķus, mums īsumā jāapskata tie apstākļi, kādi valdīja Italijā pasaules kaŗa pēdējā posmā un pēc Versaļas mierlīguma noslēgšanas. Jau kaŗa laikā Italija pārdzīvoja smagu saimniecisku krīzi, kuŗa pēdējā kaŗa cēlienā kļuva vēl asāka un radīja zocialismam labvēlīgus apstākļus. Krievijas sabrukums 1917. gadā izsauca dzīvu atbalsi Italijas zocialistos, kuŗiem Maskava kļuva par vienīgo cerību avotu. Lieliniecisms sāka izplatīties plašos apmēros, ne tikai pilsētās un uz laukiem, bet viņš iespiedās arī armijas rindās. Kad Italijas kaŗavīri kā uzvarētāji atgriezās no cīņas laukiem, tie atrada, ka patriotisma liesma tautā bija izdzisusi un savus varoņus tauta sagaidīja vienaldzīgi un pat ar nicināšanu. Zocialisms bija laidis tautā jau pārāk dziļas saknes, viņš plauka un ziedēja visās Italijas malās. Drīzi parādījās viņa pirmie augļi: fabriku un zemes īpašumu zocializēšana. Valdība ar savu nenoteikto un gļēvo rīcību

bija pilnīgi bezspēcīga un veicināja zocialisma drīzāku uzvaras gājienu. Sevišķi spilgti politiskās kaislības sāka uzliesmot Itālijas ziemeļu daļā: Milanā un citās pilsētās. Lai labāki attēlotu valdības kļūmīgo stāvokli, pievēršot pāris piemēru no kāda angļu žurnālista grāmatas: „Itālijas fašisti”.

Valdība vienmēr mēdza sacīt: „lietot stingrību, bet ar apdomu.”

Lūk piemēri, pie kā noved šīs nenoteiktās frazes.

Milanā strādnieki sagrāba dažas fabrikas, bet policijai tika dots rīkojums tur neiejaukties. Kāds galma sargu leitnants ar dažiem karavīriem brauca smagajā automobilī šīm fabrikām garām un tika no jumtiem apšaudīts. Ar sparū viņš ielauzās fabrikas pagalmā un piespieda tur padoties kādus trīs simtus bruņotus strādniekus. Par to viņš tika degradēts un atlaists no vietas. Viņš nebija rīkojies ar vajadzīgo apdomu.

Kāds cits leitnants bija dabūjis pavēli ar karabinjeriem (Itālijas žandarieriem) doties no vienas sādžas uz otru, kur bija izcēlies dumpis. Taisnais ceļš gāja caur kādu mazu sādžu, kurās iedzīvotāji apbruņojušies gaidīja karavīrus. Lai izbēgtu no veltas asins izliešanas un ievērotu vajadzīgo „apdomu”, leitnants apgāja sādžai ar likumu. Par šo viņš tika degradēts un atlaists no dienesta. Viņš nebija pierādījis vajadzīgo stingrību. — Šāda valdības rīcība ne tikai stiprināja komunisma uzvaru, bet no otras puses veicināja jaunu politiski-militāru kustību — fašismu, kurš dibinājas kā pretspārs zocialistu centieniem. Valdība tautā bija zaudējusi gandrīz visu autoritāti un faktiskā vara valstī jau bija pārgājusi zocialistu rokās, kuri bija sagrābuši visas pašvaldību iestādes. Gandrīz visi gaidīja to brīdi, kad Itālija sekos Krievijas piemēram, bet piepeši notika kaut kas pavisam pretējs. 1919. gada marta mēnesī Milanā dibinājās fašisms kā pretzocialistiska kustība, kurās nolūks bija revolucionāra sacelšanās un zocialistu varas gāšana..

Fašisma saknes meklējamas daudz agrāk, kad viens no ievērojamākiem Itālijas zocialistu vadoņiem Benito Musolini, kurš pasaules kara sākumā sludināja Itālijas neitralitāti, bet vēlāk izstājās no zocialistu partijas un kļuva par dedzīgu kara piekritēju. Lai labāki veicinātu kara propagandu, viņš dibināja sevišķu organizāciju: „Tasci di azione rivoluzionaria” (t. i. aktīvo revolucionāru savienība). Šīs organizācijas locekļi atklāti aicināja tautu par Itālijas pievienošanos Francijai un ātrāku piedalīšanos karā. No minētās organizācijas vēlāk izveidojās: „Tasci di combattimento” (kaujas savienība) — tagadējais fašisms. 1919. gadā fašisms apvienoja dažādu politisko partiju locekļus, kurus vienoja nacionālisms un kopējais mērķis: zocialisma, resp. komunisma apkarošana.

Par savu zimbolu fašisti izvēlējās seno romiešu liktoru varas apzīmējumu — rīkstēs ietītu cirvi — fascēs, no kā arī cēlies fašistu nosau-

kums. Pirmajā dibināšanas sapulcē fašisti pieņēma dažas rezolūcijas, kuŗas neizsauca nekādu ievērību, jo viņās bija runa par kritušo varoņu godināšanu, imperialisma apkuŗošānu un neitralistu kandidātu sabotēšanu parlamenta vēlēšanās.

Kā redzams, tad sākumā fašisms nedibinājās kā militāra organizācija, lai gan viņam tāds nolūks bija.

No sākuma lēni, bet vienmēr ātrāk un ātrāk dibinājās jaunas fašistu organizācijas un strauji pieauga viņu locekļu skaits, jo stingrā disciplīna un noteiktais mērķis ieguva plašas nacionāli domājošas pilsonības, apguŗotās jaunatnes un ar kuŗa iznākumu neapmierināto kuŗavīru zīmpatijas.

1921. gada janvārī fašisms izvērtās par tīri militāru organizāciju. Fašistu milicija tika organizēta pēc seno romiešu leģionu parauga ar vecās iekārtas un tradīciju atjaunošanu. Fašisti uzsāka aizvien nesaudzīgāku cīņu ar socialistiem, gan Itālijas ziemeļos, gan dienvidos, visur gūdami panākumus, tā kā 1922. gada rudenī jau notika fašistu uzvaras gājiens uz Romu. Pēc vairāk kā divu gadu nepārtuauktas cīņas, kuŗa prasīja daudzus upuŗus kā no fašistu, tā zocialistu vidus, beidzot fašisti guva uzvaru visā Itālijā.

No pirmajām fašisma dibināšanas dienām viņa priekšgalā vienmēr atrodas Musolini, kuŗa vārds ne mazāk populārs, kā pats fašisms. Sākot ar 1921. gadu fašisti ieiet parlamentā kā politiska partija un no šī laika var vērot fašismā trešo attīstības fāzi. Faktiskā valsts vara bija pārgājusi gandrīz fašistu rokās, bet līdz iestāšanās parlamentā, notika krasa viņu programmas maiņa.

1919. gada fašistu programā starp citām pamattēzēm bija ievestas sekošās prasības: Nationalsapulces sasaukšana, monarķijas aprobežošana, politiskās policijas atcelšana, kārtu aprobežošana, visādu goda un muižniecības tituļu atcelšana, reliģijas un sirdsapziņas brīvība, banku un biržas spekulāciju apkuŗošāna, lielu zemes īpašumu novērtēšana un sadalīšana bezzemniekiem. Avīzi, kuŗa tagad iedrošinātos sludināt un aizstāvēt 1919. gada fašistu programmu, cenzura bez žēlastības apspiež un uzliek bargus sodus. Fašismā sāka stipri pieaugt reakcionārā elementa iespaids, tā kā fašistu gājiens uz Romu 1922. gada rudenī notika stingrā saziņā ar reakcionārajām partijām un tika no pēdējām atbalstīts. Bet parlamentā fašistu deputāti krasi norobežojās no pārējām partijām. Sākumā gan viņi biedrojās ar konzervatīvajām partijām, bet pamazām viņi atšķēlās arī no tām un sāka cīnīties, ne tikai pret socialistiem, demokrātiem un liberaliem, bet arī pret konzervatīvajiem, atzīdami tikai sevi kā vienīgo politisko partiju. Parlamentā Musolini asi uzbruka valdībai, kuŗai tautā jau sen vairs nebija nekādas varas un autoritātes.

Musolini redzēja, ka īstā cīņa dēļ galīgas valsts varas iegūšanas norisināsies ārpus parlamenta sienām un ar saviem 35 deputātiem fašisti parlamentā uz lieliem panākumiem nevarēja cerēt, tāpēc Musolini drīz savu cīņas taktiku pārnesa pašā tautā, kur vēl vietām uzliesmoja politisko kaisību ugunis.

Bet līdz ar fašistu kā politiskās partijas iestāšanos parlamentā, pašā fašisma kustībā notika iekšēja krīze.

Fašistu varas aploks gan bija stipri paplašinājies, bet lielais līdzdalībnieku skaits nebija pietiekoši apvienots.

Radās biežas nesaskaņas starp fašistu centrālo varu un atsevišķām organizācijām provincē, kuŗas sāka rīkoties pārāk patstāvīgi. Plaša radās arī tadēļ, ka fašistu kustības mērķis bija sasniegts un fašistiem pašiem paliekot par politisku partiju, kuŗa bieži un nesaudzīgi apkuŗoja citas partijas, pēdējo piekritēji attālinājās no fašistiem un beidzot aizgāja pavisam projām, jo kopējais mērķis, kas viņus agrāk saistīja ar fašistiem, bija zudis.

Arī pašu fašistu vidū radās divi novirzieni: mērenākie un aktīvākie. Vieni aizstāvēja monarķiju, otri atkal centās pēc republikaniskas iekārtas.

Fašisma viņi jau sāka plūst pāri Musolini galvai un draudēja iznīcināt agrākos ieguvumus. Ziņas par viņu nesaskaņām ātri izplatījās tāļāk un komunisti jau sāka priecāties par bīstamā fašisma sabrukumu.

Musolini tomēr atrada laimīgu ideju, kuŗa beidzot visus apmierināja. Kādā kongresa runā Musolini paskaidroja: „Mēs visi esam republikāņi, tamdēļ, ka mums ir tāds monarķhs, kuŗš neuzstājas kā valdnieks, bet viņam ir jāprot vadīt un valdīt, bet to mēs neredzam un tāpēc mēs visi esam republikāņi. Bet lai valstī tomēr būtu miers un kārtība, tad visai pilsoņu dzīvei un valsts iestāžu darbībai jābūt padotai stingrai, centralizētai varai, jo vienīgi darbs un disciplina var glābt valsti no pazušanas.“ Lai gan fašistu kustība, kā tāda, turpināja pastāvēt paraleli viņu partijai parlamentā, Musolini visās viņu organizācijās ieveda stingru disciplīnu un visu varu koncentrēja savās rokās, līdz ar to palikdams par fašistu Duce (vadoni) ar ļoti plašām tiesībām.

Savā runā fašistu kongresā 1921. gadā Musolini uzsvēra: „Mēs neesam pret partijām, bet mēs esam pret tādām politiskām partijām. kuŗas neatzīst un neturas pie mūsu kustības idejas un mērķa.“ Ar šo runu Musolini atklāti pierādīja, ka ar pārējām partijām tie vairs nerēķināsies. Pēc viņu iekšējās krīzes izbeigšanās, tie ātri apslāpēja vēl šur tur uzliesmojošos socialistu nemierus un streikus. Pēc 1922. gada gājiena uz Romu Musolini tiek uzaicināts no karāļa par ministru prezidentu. Vienā no savām pirmajām parlamenta runām,

Musolini pateica, ka šīs drūmās un pelēkās parlamenta trepes viņš pārvērtīšot par fašistu nometni un parlamenta atlaišana viņam esot tikai laika jautājums. Ar šo runu Musolini parlamentā atklāti draudēja iznīcināt parlamentārisko iekārtu un ievest diktaturu, kas arī vēlāk tika izdarīts. Senats, kuŗš jau agrāk spēlēja neievērojamu lomu, tagad pavisam zaudēja savu nozīmi.

„Mēs gribam valdīt un tā ir mūsu ticība un griba. Valsts forma kā monarķija pastāvēs tik ilgi, kamēr valdošā dinastija sapratīsies ar fašismu“, deklarēja Musolini. Šajos viņa vārdos slēpjas ass uzbrukums, ne tikai pastāvošai valsts satversmei, bet arī karāļa personai. Ar katru gadu tika izdoti jauni likumi, kuŗi vienmēr vairāk paplašināja premjera tiesības, līdz ar to karāļa iespaids valsts dzīvē palika aizvien mazāks un tagad karāļa faktiskā vara ir pavisam niecīga.

Agrākās partijas, kuŗas balstījās uz vairāku partiju kompromisu, nespēj ilgi pastāvēt un katrs valdības tālredzīgāks nodoms izgaiss līdz ar nākošo valdības krīzi. Neviena partija nevarēja sastādīt valdību, kuŗa balstītos uz stabilu vairākumu, jo partiju savstarpīgās cīņas veicināja šķiru naidu un mazināja jau tā niecīgo valdības autoritāti tautas acīs.

Šis ir viens no visu parlamentārisko valstu ļaunumiem, no kuŗa arī mēs neesam pasargāti, protams, dažās valstīs viņš ir mazāks, citās atkal lielāks.

Viens no Musolini pirmajiem soļiem bija stabilas valdības nodibināšana, kuŗa lai balstītos uz noteiktu vairākumu parlamentā. Bet fašistiem šā vairākuma nebija un tā kā ar pārējām partijām tie nevarēja saprasties, tad cits nekas neatlika, kā iegūt pašiem savu vairākumu, ievēdot jaunu vēlēšanu likumu.

Ar tā saucamā fašistu vēlēšanu likuma ievēšanu, tie nesa vienu no smagākiem triecieniem Itālijas parlamentārisma. 1924. gada vēlēšanas tika izvestas pēc jaunā likuma, kuŗā bija paredzēts, ka vislielāko balsu skaitu dabūjusē partija iegūt $\frac{2}{3}$ no visām deputātu vietām parlamentā. Atlikušās vietas dabū pārējās partijas, pēc viņām proporcionēli nodoto balsu skaita. Tā kā 1924. gada vēlēšanas notika fašistu valdības laikā, tad arī viņu uzvara bija pilnīgi nodrošināta. Vietām, bieži vien vēlēšanu laikā tika lietoti dažādi, politiski neatļaujami paņēmieni vēlētāju iespaidošanai.

Lai gan opozīcija parlamentā nebija galīgi salausta un bieži viņas pusē atradās moraliskais pārsvars, tomēr reālus panākumus viņa nespēja gūt un viņas darbība zaudēja katru nozīmi parlamentā un valsts dzīvē.

Vienu tomēr fašisti bija panākuši, tagad tiem bija stabila valdības bāze un tādēļ valdība varēja brīvi rīkoties un izvest vienu, otru tie-

šām vēlamu un nepieciešamu likumprojektu, kas pie agrākā parlamenta sastāva nebūtu ieraudzījis dienas gaismu.

Apskatot fašistu valdības darbību, redzam, ka pēdējos gados tā guvusi daudzus pozitīvus panākumus. Nenoliedzama nozīme fašistu valdībai piekrit Itālijas pēckaŗa smagā un sarežģītā saimnieciskā stāvokļa likvidēšanā. Valsts saimnieciskās dzīves laukā tika izvestas plašas reformas. Lai labāki veicinātu rūpniecības uzplaukšanu, tika nodibināta sevišķa ekonomiskā padome, kuŗa sastāv no dažādu arodu specialistiem. Šai padomei tika dotas plašas pilnvaras, kuŗas sniedzas pat līdz sevišķu rūpniecības noteikumu izdošanai ar likuma spēku. Sevišķi pēckaŗa laikmetā Itālijā sāka uzplaukt metalapstrādājošā rūpniecība. Lai gan valstī ļoti maz izrokamo metālu un tāpat arī akmeņogļu, tomēr kuģu būvniecībā Itālija tagad ieņem trešo vietu Eiropā. Pēdējā laikā stipri uzplaukusi mākslīgā zīda rūpniecība. Līdz ar rūpniecības uzplaukumu mazinājās bezdarbs un dzīves dārdzība. Ārējais aizņēmums, nodokļu sistēmas reforma, tāpat nevajadzīgu valsts iestāžu likvidēšana stipri veicināja liras kursa stabilizēšanos. Lielu atbalstu valstij sniedz daudzie izceļotāji un ceļotāji-ārzemnieki.

Ātri pieaugušais iedzīvotāju skaits spiež valdību vest enerģisku ārlietu politiku un rūpēties par jaunu koloniju iegūšanu, vai arī ar dažādu līgumu palīdzību panākt Itālijas izceļotāju ieplūšanu dažādās valstīs, bet it sevišķi Amerikā. Zem Itālijas politiskā iespaida tagad atrodas gandrīz visas Balkanu valstis, ar kuŗām fašisti te slēdz dažādas draudzības līgumus, te atkal nonāk asās konflikta attiecībās.

Tomēr, neskatoties uz fašisma daudzajiem panākumiem, kā arī uz to, ka viņš izglāba Itāliju no politiska un saimnieciska sabrukuma, mēs viņu nevaram aizstāvēt un slavēt. Kā politiskai kustībai, viņam piemīt tikdaudz negatīvu īpašību, ka tās pilnīgi aizēno visus fašisma pozitīvos ieguvumus. Sagrābjot varu savās rokās, fašisti tāpat kā lielinieki, pilnīgi noliedza lielu daļu no tiem ideāliem, par kuŗiem viņi agrāk kaŗoja un cīnījās. Preses brīvības apkaŗošana un stingrais režīms aizliedza katras brīvākas domas izplatīšanos tautā. Cenzura bez žēlastības apspieda visus fašisma pretinieku laikrakstus un viņu izdevējus un redaktorus bargi sodīja, vai arī pavisam izsūtīja iz Itālijas. Sakarā ar šādu rīcību, opozīcijai bija atņemta katra iespēja kritizēt valdības darbību un aizrādīt uz viņas kļūdām un trūkumiem. Lielu preses daļu fašisti pilnīgi pārņēma savās rokās un arī pārējiem laikrakstiem vajadzēja, ja nu ne slavēt valdības darbību, tad labākā gadījumā, būt neitraliem.

Ar politiskiem pretiniekiem fašisti izrēķinājās vēl nežēlīgāk, bieži vien lietojot neatļautus varas līdzekļus savu ienaidnieku iznīcināšanai. Bet varas līdzekļu lietošana, kad valsts dzīve jau sen ievirzījies mie-

rīgā gultnē, nozīmē valsts tiesiskās iekārtas graušanu, kas savukārt atstāj nevēlamu iespaidu uz tautas masām, kuŗām bieži zūd respekts pret tiesu iestādēm un mostās neuzticība valdības darbībai. Lai tomēr tautu turētu paklausībā, tad valdībai jatur gatavībā labi organizēts militars spēks, kas katru brīdi būtu gatavs apspiest un iznīcināt katru sacelšanās mēģinājumu. Šim nolūkam tad arī Itālijā vēl vienmēr paraleli regularajam kuŗaspēkam pastāv fašistu milicija. Savos cīņās paņēmienu fašisms ļoti tuvs krievu lielinieciņismam, kalab ne bez iemesla fašismu sauc arī par balto lielinieciņismu.

Apskatot fašismu tikai Itālijā, izrādās, ka viņš vēl vienmēr atrod popularitāti plašos tautas slāņos. Ar savu cīņas taktiku un dažādiem paņēmienu fašisms vienādi pratis saistīt pie sevis daudzus piekritējus no dažādu aprindu ļaudim. Ar senās Romas tradiciju atjaunošanu tas imponē plašām tautas masām, tāpat ar savu stingro disciplinu un centralizēto varu fašisms pieradina tautu pie darba un noteikta dzīves veida. Pēc savas dabas arī fašisms vislabāk piemērots itāliešu tautas raksturam. Tomēr vēl tagad liela daļa Itālijas inteligēnces uzskata fašismu kā pārejošu pēckaŗa parādību. Bez šaubām, fašisms japieskaita pie jaunākām politiskās dzīves parādībām un tamdēļ grūti noteikt, vai fašisms būs pastāvīgs, vai arī pārejošas dabas politiska kustība. Liela loma pie fašisma popularitates pašā Itālijā un arī ārpus tās piekrit premjeram Benito Musolini, kuŗš kā personība ir viena no spilgtākām, pēdējos gados, visā Eiropā. Vispār, katras jaunas politiskas kustības panākumi stipri atkarīgi no tās personas, kas atrodas šīs kustības priekšgalā. Ja daudzās valstīs fašisms vai viņam līdzīgas politiskas kustības ir cietušas neveiksmi, tad tas izskaidrojams ar šo politisko kustību nepiemērotību tautas garam, kā arī ar vadošo personu nepopularitātei tautā. Bieži vien tā valsts forma, kas ļoti labi noder vienai tautai, pavisam neatbilst otras tautas prasībām. Še krit svarā tautas kulturēlais līmenis, raksturs, tautas attīstības vēsture un vēl daudz citi apstākļi. Tamdēļ, ja varbūt fašisms Itālijā izrādās labs, mēs nekad nevaram teikt, ka arī mums viņš būtu derīgs un ievadams; nav jāaizmirst, ka mēs dzīvojām pavisam citādos apstākļos un tamdēļ sapņi par nacionālo diktaturu mums gan būtu jāatmet, jo pie tagadējiem mūsu apstākļiem katra ieksējā cīņa dēļ valsts varas varētu mums atkal novest kādas citas valsts kalpībā. Sevišķi bīstams fašisms ir tām jaunajām valstīm, kuŗās liela tautību dažādība. Spēcīgās valstīs ar viengabalainu tautas sastāvu var daudz vieglāk pārciest dažādus iekšējus nemierus, tamdēļ arī Itālija bija spējīga pārciest gandrīz trīs gadi ilgās jukas. Fašismu mēs varam pieskaitīt pie tām politiskās dzīves parādībām, ko praktiskā valsts dzīvē sauc par diktaturu. Vārds diktatura tik daudz cilāts, ka viņš jau visiem pazīstams, tamdēļ būtu veltas pūles pie tā uzkavēties un izskaidrot viņa nozīmi. Tomēr ir liela starpība

starp Spanijas militaro diktaturu un fašismu. Pēdējais ir daudz stabilāks un nav padots tik biežām nejaušībām, kā Spanijas militarā diktatura, kuŗa balstās tikai uz dažām kuŗaspēka daļām. Bet arī fašistu kustības pamatā nav nekādas noteiktas mācības un tāpēc vēl tagad fašisms bieži maina savu taktiku un viņš tāpat padots lielām varbūtībām, kas, varbūt, nākotnē fašisma seju var pavisam pārveidot.

Īsumā fašismu varētu formulēt kā abzolutu ar varas līdzekļiem dibinātu valsts varas formu, kur neliels labi organizēts militars spēks diktē savu gribu visai tautai.

No parlamentarisma viedokļa šāds varas veids nava attaisnojams, jo parlamentarisms vienmēr uzsver, ka valsts dzīves veidošanā, tieši vai netieši, jāpiedalās visiem, saprotot šo vārdu viņa labākā nozīmē.

Ja lielinieicismam un vispār socialismam jau pirms to izvešanas praktiskā valsts dzīvē bija vesela rinda teoretiķu, plaši izstrādātas programmas un noteikta ideoloģija, tad par fašismu to nemaz nevar sacīt,—jo vēl tagad fašismam nav noteiktas ideoloģijas un viņa programā nav nekādas noteiktības un tā pate nav labi zināma, jo fašisti paši atzīst, ka kuŗa sistema ir tikai māņi. Pašlaik Eiropā mēs novērojam divas spēcīgas politiskas kustības: fašismu un lielinieicismu. Abu šo kustību raksturīgākais nepastāv iekš tā, ka viņu vadoņi ir nākuši no socialistu un revolucionaru aprindām, bet gan kā, šīs diktaturas ar viņu stingrību uzstājas pret kuŗu brīvāku domu un demokratismu.

Stud. jur. A r t u r a T i l m a ņ a.

Demokratija un zemnieki.

Demokratisma krīzi un zemnieku attiecības ar to apskatišu tieši no Latvijas apstākļu viedokļa. Pats par sevi saprotams, ka ar dažiem lielākiem vai mazākiem pārgrozījumiem to varētu piemērot citām valstīm, kurās valda Latvijai līdzīgi apstākļi.

Runājot par demokratisma krīzi un zemniekiem, galvenām kārtām nāksies nodarboties ar zemnieku politisko darbību, bet noteikti runājot ar zemnieku politisko partiju — Latviešu Zemnieku Savienību.

Sakarā ar to turpmākā rakstā Latviešu Zemnieku Savienība tiek uzskatīta kā zemnieku domu izteicēja valsts dzīvē.

Pie latviešu demokrātijas rašanās latviešu zemniecībai, resp. Latviešu Zemnieku Savienībai piekrīt ļoti liela loma, jo šī partija ne tikai domāja par savu šķiru, kā to darīja un dara sociāldemokrāti, bet kā valsts pamatšķiras partija pirmā vietā nostādīja valsti. 1920. gada programā Satversmes sapulces vēlēšanās Latviešu Zemnieku Savienība ievadīja ar 1918. gada 18. novembra Pagaidu Valdības uzsaukuma vārdiem „Latvija apvienota etnogrāfiskās robežās (Kurzeme, Vidzeme, Latgale) ir patstāvīga, neatkarīga, demokrātiska - republikaniska valsts, kurās satversmi un attiecības pret ārvalstīm noteiks tuvākā nākotnē Satversmes Sapulce, sasaukta uz vispārīgu, abu dzimumu, tiešu, vienlīdzīgu, aizklātu un proporcionālu vēlēšanu tiesību pamata; . . .“

Arī I. Saeimas vēlēšanu platformā Latviešu Zemnieku Savienība apliecina savu valstiskumu un demokrātismu*). Platformā atrodam šādu teikumu: „Latviešu Zemnieku Savienība apņemas un apsolās visur un aizvien svētū turēt mūsu neatkarības karogu un negrozāmi stāvēt par Latvijas patstāvību, allaž gatava būdama ar drosmi un izturību strādāt pie valsts saimnieciskās un politiskās nodrošināšanas un izbūvēšanas, uz mūsu demokrātiskās iekārtas pamata, aizstāvēdama pilso-

*) Vārds „demokrātisms“ ir jau stipri novalkats no dažādām sīkām politiskām grupām, kas to lieto kā izkārtņi spekulatīvos nolūkos. Šinī gadījumā domāju patiesu demokrātismu, bez pēdējām.

ņu politiskās tiesības, viņu saimnieciskās brīvības un privatīpašuma iestādījumu.“*).

Arī pašā programā mēs satopam norādījumus uz to, kādu Latviešu Zemnieku Savienība, kā zemnieku politiskā partija, vēlas redzēt Latvijas demokratisko republiku.

Bet pie savu ideju izvešanas, zemniekiem, resp. viņu priekšstāvjiem, nācās sadurties ar daudziem pretiniekiem, kas šādu vai tādu iemeslu dēļ kropļoja demokratismu un noveda to pie krīzes, par ko bija runa iepriekšējos rakstos. Galvenā kārtā zemniekiem te nācās sadurties cīņā ar socialdemokrātiem un vēlāk arī ar citām sīkākām partijām. Jau priekš Latvijas proklamēšanas un arī pie pašas proklamēšanas, kas notika, pateicoties zemnieku pārstāvju neatlaidīgai un noteiktai prasībai Latviju proklamēt kā brīvvalsti — socialdemokrāti lika ceļā dažādus šķēršļus. Lai gan pat vēl 1917. gadā nedzirdēja runājam par Latviju, kā neatkarīgu un brīvu valsti, socialdemokrāti jau toreiz noteikti deklarēja savu vēlēšanos n e k a d neatdalīties no Krievijas. Tā 1917. gada 16.—18. aprīlim (v. st.) Valmierā sanāca pirmais „Latv. strādnieku un bezzemnieku kongress“, kurā piedalījās Daniševskis, čekists Lācis, Endrups. N. Kalniņš, M. Skujenieks, Bastjānis, Liventāls, Dr. Kalniņš, Fr. Menders, Eliass u. c. Kongress pieņēma rezolūciju, kurā starp citu teikts: „Valmieras bezzemnieku sapulce atzīst, kā: 1) Latvijai jābūt politiski autonomam apgabalam Krievijas demokrātiski - federatīvā republikā.“ Drusku vēlāk kādā brošūrā teikts: „Latvijas proletariats nekad un nekur nav izsacījis gribu vai izrādījis tieksmes atdalīties no Krievijas . . .“ Šie piemēri gaiši rāda, kādos apstākļos zemniekiem nācās strādāt pie Latvijas neatkarīgās demokrātijas radīšanas. Pat pie pašas proklamēšanas zemniekiem nācās demokrātijas brīvības idejās sadurties ar socialdemokrātu internacionālistu, kurū viņi apliecina savā deklarācijā pie Latvijas brīvvalsts proklamēšanas. Tautas Padomes 1918. gada 18. novembra, t. i. Latvijas proklamēšanas protokolā lasam: „Latvijas socialdemokratiskās partijas vārdā Dr. Pauls Kalniņš nolasa sekošu deklarāciju: „Arī mēs, Latvijas socialdemokratiskās strādnieku partijas priekšstāvji, atrodam par nepieciešamu š o b r ī d veicināt brīvās Latvijas izveidošanos par patstāvīgu valsti. Brīvā, neatkarīgā Latvija mums tomēr nav mērķis, bet tikai līdzeklis mūsu mērķu sasniegšanai. Kā agrāk, tā tagad, mēs stāvam uz socialistiskās internacionāles pamatiem . . .“ Tālāk teikts, ar ko arī nobeigta deklarācija: „Socialdemokrāti, n e i z l a i ž o t n o a c ī m š ķ i r a s c ī ņ a s p a m a t u s, pabalstīs Latvijas Pagaiņu Val-

*) Skaitu par vajadzīgu piezīmet, ka viss tas ir pārrunāts Latviešu Zemnieku Savienības kongresos, kuļos piedalās simtiem zemnieku priekšstāvju — ta tad ar pilnīgu tiesību varam to uzskatīt par pašu zemnieku domām.

dību, cik tāļu viņa noteikti stāvēs par minēto prasību izvešanu dzīvē. Mūsu gala mērķis paliek socialistiskā Latvija, socialistiskā tautu savienībā.“

Šādus vārdus socialdemokrati, nolasīdami savu deklarāciju, likuši ierakstīt Latvijas dibināšanas dokumentā. Katram, kas lasīs Latvijas dibināšanas protokolu, būs jālasa arī šie vārdi. Tas būs pēc desmit, simts un tūkstots gadiem, kāmēr Latvija vien pastāvēs. Un kamēr Latvija vien pastāvēs, ja viņā būs vēl zocialisti, zemniekiem vienmēr ar tiem būs jācīnās, lai aizstāvētu savu demokrātismu no socialistu „šķiru cīņas“, lai aizstāvētu Latviju no ievilkšanas „socialistiskā tautu savienībā.“ (Nesajaukt ar pastāvošo Tautu savienību). Tādos apstākļos, kur jau valsts pirmā dokumentā viena politiskā partija uzskata Latvijas demokrātiju par līdzekli, kā tikt pie socialisma, nav ko brīnīties, ja šī politiskā partija ar savu neatlaidīgu darbību cenšas demokrātismu kompromitēt, nomelnot un sapropļot.

Visā līdzšinējā valsts tapšanas un izveidošanas laikā uz zemnieku pleciem gulējis smags pienākums, sargāt un balstīt savu valsti. Zemnieku pienākums arī turpmāk ir aizsargāt demokrātismu no šī socialistiskā iespaida. Lai bildi padarītu vēl skaidrāku, pievedīšu izvilkumu no raksta, kas sūtīts 1919. gada decembra mēnesī*) no sanākušās Latvijas socialdemokratiskās partijas konferences — 3-šam Latvijas strādnieku, bezzemnieku un strēlnieku padomju kongresam, t. i. komunistiem**). „Godājamie biedri! Apsveikdama sanākušā kongresa personā visu Latvijas atsvabināto proletariatu un izteikdama stingrāko pārliecību, ka politiskā sloga nokratīšanai sekos socialās nevienlīdzības ķēžu krišana, Latvijas socialdemokratiskā strādnieku partija griežas pie kongresa ar sekošu paziņojumu . . .“ Šinī rakstā Latvijas socialdemokratu strādnieku partija vēl paziņo „. . . 3) ka proletariata diktaturu, kuŗa nepieciešama pie kapitalistiskās sabiedrības pārveidošanas socialistiskā, visi marksisti arvienu ir iedomājušies kā vairākuma diktaturu . . .“ Tālāk nāk: „Cīņā pret galveno ienaidnieku — melno internacionāli, mēs atklāti un stingri noteikti nostājamies padomju varas pusē, aktīvi to pabalstīdami un saukdami palīgā vispasaules proletariatu . . .“ „Mēs ne tikai nesabotējam padomju varu, mēs visiem spēkiem nākam tai palīgā, cīņā dēļ socialisma, censdamies tanī pat laikā šīs varas socialo bāzi paplašināt līdz demokrātijai.“

Tā tad te nu mēs redzam, kā klājās demokrātijai Latvijā, kurp viņu grib novest un pa daļai jau noveduši socialdemokrāti.

Tagad apskatīsim to, kas būtu darāms un ko dara zemnieki, lai šo krīzi novērstu un paturētu Latvijā demokrātismu.

*) Ta tad pēc Latvijas proklamēšanas, resp. Latvijas pastāvēšanas laikā.

***) Raksts parakstīts no tagadēja Saeimas locekļa J. Celma.

Kā jau zināms, demokratiņā, resp. demokratišķā valstī ļoti liela loma pieder pašai tautai un demokratiķisms iznāķs tāds, kā būs noskaņots politiķiski-aktiķvais tautas vairakums (te nedriķkst teikt viss tautas vairākums, jo visa tauta mums diemžēl nav politiķiski aktiķva), cik tālu tauta un atsevišķas personiķbas būs politiķiski nobrieduķas. Demokratiķismam pieskarās no divām pusēm, proti — kreisie ar socialiķdemokratiķiem priekšķgalā un labās grupas ar zemniekiem priekšķgalā. No vienas puses socialiķsti, kas mēģina demokratiķismu sakropļot, sakompromitēt, izliķtiet to kā liķdzekli nokļūķšanai pie zociķalisma, kas sauc mūžiķi uz ciņām, asiņs kaujām, naidu, kas ārda, neražo, bet patērē, sauc uz revoluciķju, kas sauc uz asumiem. Kā kāds redzams vācu zinātnieķs izsakās: „Ne kad vēl nav zemes virsū tik daudz ienists un tik daudz miķlets, kā mūsu diēnās. Bet ja mēs meklēsim pēc revoluciķjas pozitiķvā satura, tad neatradīsim vairāk nekā, kā tikai neaprobežotu, bezgalīķu tieķsmi pēc mantas un bagatiķbas.“ To saka par markiķsismu Zombarts.

Mūsu zociķalistiem tur tieķi piemīt tā nelaime, ka viņi akli nodevuķies vācu zociķalisma dogmām, krievu pārstrādāķjumā, resp. markiķsismam, kuŗš jau sen novecoķis un pierādīķies par nederīķgu. Tā Villbrands par markiķsismu izsakās: „Caur markiķsismu mēs esam nonāķuķi pie ģara nabadziķbas un tukķsuma, viņķ ir iznīdēķis no mums dvēseli,“ Marksa vārdi viņam izliķkas nabadziķģi, izmocīti, māķsloti. Pieķeroties Marksa māciķbām, socialiķsti griķ demokratiķismu tā pārveidot, ka viņķ paliktu tikai par viēnas ķķiras priviliģiķju, pie tam pamatiģi sagrozīķts. Viņū ģalvenais lozungs: „nost ar personīģo brīviķbu, lai dzīvo ķķiru diktiķtura.“ Marksu vārdiem viņi ķkaķi sauc — lai sabiedriķba valda par personiķbu.

Tā tad socialiķsti pieskaras demokratiķismam no viēnas puses, griķbēdami to monopolizēt sev, ņemdami vērā tikai ārēķās formas un nolieķdzot personiķbu. Pretēķi no otras puses demokratiķismam pieskaras labās partiķjas ar zemniekiem priekšķgalā. Zemnieķu lozungs ir darbs, ražoķšana un izkopta personiķba ar attīstītu ģaru. Ar naiķda sēķšanu un postīķšanu nekas taustāms nav panāķkams. Zemnieķu ideoloģiķja demokratiķisma ģlābiņū, un ģlābiņū ģalvenām kārtām no zociķalisma, redz brīvas personas audzēķšanā. Demokratiķiskā iekārta valstī prasa no katra piļsoņa, lai tas būtu augstākā mērā inteliģents, patstāviģs savos spriedumos un reizē arī apziņģs ar stingru piēnākuma apziņū. Ne tik vien kā demokratiķija, bet nekāda cita iekārta nebūs laba, ja cilvēkā nebūs attīstītas vispārcilvēciķskās zolidaritātes un simpatiķjas jūtas. Un uz to taisni cenķas latvieķu zemnieķs. Ar savas partiķjas — Latvieķu Zemnieķu Savienīķbas palīķdzību, zemnieķs cenķas audzināt tautu, resp. katru piļsoņi tādā ģarā un attīstīt katru personu ar viņa specialiķām īpatniķbām. Jau pēc savas dabas zemnieķs ir liels individualiķsts, kuŗš miķ paturēt

un attīstīt savu īpatnību. Un arī to zemnieks saprot, ka demokrātija tikai tad ir stipra, ja viņa sastādās no stiprām personībām.

Attīstīt stipras un patstāvīgas personības var dažādi. Pirmkārt pie personības attīstīšanas lielu lomu var spēlēt pārējie cilvēki ar savu iespaidu. Otrkārt — personība attīstās pati no sevis, no ārienes baudot tikai izglītību un nospraužot vispārīgo virzienu, bet iekšējam garam ļaujot brīvi attīstīties. Tādā gadījumā neiet zudībā atsevišķa cilvēka sevišķi raksturīgās īpašības, kuŗas daudzos gadījumos ļoti vērtīgas. Ar pārāk lielu iespaidu no āra rodas par daudz šabloniskas, vienādas personības, bez sevišķi raksturīgām īpašībām, ne tik patstāvīgas.

Zemnieku ideoloģija stāv par brīvu un patstāvīgu personības attīstīšanos. Šinī gadījumā katra cilvēka gara lidojumam vairāk brīvības un plašuma. Bet zemnieks jau no dzimšanas radis pie dabas plašuma. Zemniekam šāds plašums labāk pietāv.. Zemnieks grib būt arī patstāvīgs savā domu attīstībā, tā radot īpatnējāku personību. Vispārīgi lauki dod stingrākas personības. Jau no paša sākuma dzīvē, — zemnieks ir radis stingri un patstāvīgi nostāties cīņā ar dabas parādībām. Rakstura stingrību, gara plašumu un ideju bagātību zemniekā attīsta tie dabas apstākļi, kuŗos viņam jāstrādā un jādzīvo. Zemnieks visu mūžu pavada pie dabas krūts, vēro viņu, mēģina izprast to, taisa savus slēdzienus par katru dabas parādību. Pilsētas strādnieks turpretīm redz dabu visā plašumā tikai retās svētdienās. Tas pats vācu zinātnieks Zombarts saka, kā vienīgā nodarbošanās, kur ir dvēsele iekšā — ir zemkopība.

Tad arī zemnieki par savu uzdevumu valstī ir stādījuši — radīt stingrus, neatkarīgus un nodrošinātus pilsoņus, kas varētu vest savu patstāvīgu dzīvi. Padarīt pēc iespējas daudz pilsoņus par zemes īpašniekiem, reizā ar to atvieglinot viņu domas par maizes kumosu, bet dodot viņiem iespēju vest ģimenes dzīvi. Ģimenes cilvēks vienmēr sajūt sevi kā patstāvīgāku, arī atbildīgāku, ar lielāku pienākuma apziņu, kā pret savu ģimeni, tā arī pret pārējo sabiedrību, resp. valsti. Ar nekustama īpašuma iegūšanu pienākuma apziņa vēl vairāk nostiprinās.

Šīs idejas zemnieki arī cenšās izvest dzīvē. Kā sevišķi lielu piemēru var pievest mūsu agrarreformu, kuŗas izvešanu uz stingriem pamatiem tik noteikti prasīja Latviešu Zemnieku Savienība. Zemnieki noteikti prasīja, lai jaunā reforma radītu nekustama īpašuma īpašniekus, vadoties taisni no augšā izteiktās idejas. Turpretīm sociāldemokrāti gribēja radīt tikai zemes rentniekus, kas nedotu valstij patstāvīgus un drošus pilsoņus. Ja atceramies raksta sākumā pievesto par sociāldemokrātiem, tad par to nav ko brīnīties.

Ar mūsu agrarreformu ir radīta vesela pilsoņu šķīra ar noteiktu, pozitīvu dzīves mērķi, kas var sevi nostādīt kaut cik neatkarīgi no dzīves apstākļiem un reizā ar to izkopt savu personību, savas īpatnības. Šādi pilsoņi vienmēr būs valstiski un tik viegli nepadosies dažādām strāvām, kas ar viņinošiem solījumiem nogriež tautu postā. Attīstītas, spēcīgas un patstāvīgas personības uz laukiem ir tas demokratisma cietais pamats, no kuŗa izejot varēs novērst lielo demokratisma krīzi, kuŗa pašlaik iestājusies. Patreizējas pilsētas ļodzīgās, nenoiteiktās, bezrakstura bālās personības nomainīs veselīgās, noteiktās lauku personības. Tad par demokratisma krīzi varēsīm tikai atcerēties, ka tā kādreiz bijusi.

Mūsu uzdevums ir censties, lai šis veselīgais lauku spēks ņem dalību valsts dzīvē. Tad zudīs demokratisma kropļotāji, socialisti un viņu līdzskrējēji, kā augonis no veselīgas miesas. Tad atkritīs un pazudīs dažādas sīkas savtīgas grupas un partijas, kas ar savu tagadējo darbību Saeimā, ir mazinājušas viņas cieņu tautā, tā padziļinādamas demokratisma krīzi. Veselīgais zemnieku demokratisms, kas nāks ar izkoptām personībām, taŗ būs tas, kas tagadējo kroplo demokratismu atjaunos un nostādīs uz tādiem pamatiem, kas visu valsti vedīs pie labklājības. Gādāsim par to un ļausim, lai katrs pilsonis var attīstīt sevi, savu gribas spēku, raksturu, pienākuma apziņu. Kur katrs atsevišķs pilsonis spēcīgs, tur spēcīga tauta, bet spēcīgai tautai spēcīga demokratija, resp. valsts.

Alfreda Bērziņa

Demokratija un vēlēšanas likums.

Teoretiski vēlēšanu likumam demokratiskās valstīs vajadzētu būt tādām, kuŗš brīvi un pareizi ļauj izpausties tautas vairākuma patiesai gribai, caur saviem vēlētiem pārstāvjiem, likumdošanas iestādēs.

Liekas, ka, pārkārtojot un pielāgojot tiros tautvaldības principus demokratiskam parlamentarismam, nevarētu rasties sevišķas grūtības priekš zināmas vispārējas sistēmas radīšanas, uzstādītā mērķa sasniegšanai.

Bet cik vienkārša arī neizliekās demokratiskās valsts organizēšanas principi, viņu izvešana dzīvē ir vienmēr saistīta ar veselu rindu ļoti grūti pārvaramiem šķēršļiem. Vēlēšanu likuma vēsture ir pārbagāta ar neskaitāmām teorijām. Visu zemju parlamentos vēlēšanu likums ir bijis par nopietnu iemeslu politiskām cīņām un kaislībām. Cenšanās pēc taisnīgāka un labāka vēlēšanu likuma ir izsaukusi nereti veselus nemierus un revolūcijas, taču līdz šim nav izdevies visas pasaules gudrajiem radīt kādu vispār atzītu un pieņemamu vēlēšanu sistēmu. Ja arī kāda vēlēšanu sistēma iekāro lielākas simpatijas, ik viena valsts tanī ienes zināmus labojumus un pārgrozījumus, piemērojoties īpatnējiem apstākļiem. Pat vispārējās vienlīdzīgās vēlēšanas nav spējušas, neraugoties uz savu teoretisko skaidrību, paturēt praksē zināmu vienādību. Ir valstis, kur balss tiesības bauda pilsonis sasniedzot 20. dzīvības gadu, bet citur vēlēšanas cenzs ir ievērojami augstāks, sasniedzot 25 vai pat 30 gadus vecuma. Tiek atrasti arī pietiekoši iemesli, lai atņemtu zināmām iedzīvotāju kategorijām tiesības vispār piedalīties vēlēšanās. Mažoritarās un pluralās vēlēšanu sistēmās — šī dažādība dzīvē ir vēl uzkrītošāka. Acīmredzot dzīvē nav tik viegli iespējama teoretiskos rāmjos, neskatoties uz to, cik skaidri un skaisti teorijas nebūtu uzrakstītas. Neraugoties uz neskaitāmām teorijām vēlēšanu likums vēl mūsu dienās ir mīkla, kuŗa ik vienai valstij jāatmin patstāvīgi, vadoties no savas tautas īpatnībām.

Nevar un nedrīkst piesavināties tādu vai citādu vēlēšanu sistēmu in abstrakto, nepaturot acīs to konkrēto nozīmi, kāda šai sistēmai piekrīt priekš katras atsevišķas valsts. Cenšanās idealizēt svešas iekārtas, piesavinājoties viņu formas bez kritikas ir tālab visai riskants

solis. Tas, kas ir noderīgs Polijai, nevienmēr var tikpat labi kalpot kādai citai valstij, piemēram mums, neraugoties, ka abu valstu neatkarības atgūšana notika vienā laikā un pie vienādiem vēsturiskiem apstākļiem.

Pēdējā laikā ir plašāki pazīstamas trīs vēlēšanu sistēmas: pluralā, mažoritarā un proporcionālā.

Pluralās vēlēšanu sistēmas princips pastāv iekš tā, ka vēlēšanu likumā ņemta pamatā viena balss, bet dažiem pilsoņiem, uz kuriem var attiecināt vēlēšanu likuma sevišķus noteikumus, piešķir papildu balsis. Šāda vēlēšanu sistēma līdz 1921. g. pastāvēja Beļģijā.

Ja arī varētu piekrist uzskatam, ka vēlētāju masa nav daudzu vienādu indivīdu kopsoma, bet sastādās no veselas rindas sociāli dažādām grupām, ar dažādu izglītības cenzu un spējām novērtēt valsts vajadzības, grūti ir saskatāma līnija, aiz kuras pilsonim būtu tiesības uz divām un vairāk balsīm. Ne ik reizes augstskolas diploms un vidusskolas apliecība pareizi nosaka viņa īpašnieka spējas pareizāki spriest par valsts dzīvi, ne ik reizes ir pareizs apgalvojums, ka turīgākie un bagātākie ir vairāk ieinteresēti valsts plaukšanā un zelšanā. Dzīve par nožēlošanu ir rādījusi neskaitāmus piemērus, kuri runā parliedzināti citādu valodu. Ja varētu būt runa par kādu taisnīgu šķīrošanu, tad tāda šķīrošana varētu notikt vienīgi pēc cilvēka personīgām spējām. Tā kā šāda šķīrošana ir neiespējama, nekādā ziņā nedrīkst dot likumdošanas iestādēm rokās tiesības privilēģējot zināmas grupas vēlēšanas pataisīt par vēlēšanu fikciju. Nelielas privilēģijas turpretim ne ar ko daudz neatšķirtos rezultātu ziņā no vienlīdzīgām proporcionālām vēlēšanām, kādas galvēnos vilcienos tagad ieviestas arī Beļģijā.

Arī vairākuma, jeb mažoritarā sistēma nedod pareizu tautas priekšstāvēniecību, jo pēc šīs sistēmas visu vēlēšanu iecirkņi reprezentē deputats, kurš nereti nav dabūjis tāļu ne pusi no visām iecirkņi dzīvojošām pilsoņu balsīm.

„Pie vairākuma un mazākuma puslīdz vienmērīgās sadalīšanās par vēlēšanu iecirkņiem var iznākt tā, ka samērā niecīgs vairākums iegūst visas deputātu vietas, bet ievērojams mazākums nedabū neviena deputata. Tādā gadījumā, lielākā daļa balsis ir gājušas zudumā, un tautas priekšstāvība izsaka tikai tautas mazākuma gribu. Tas ir iespējams tālab, ka vienmēr no vēlēšanām atraujas zināms procents balsotāju (20—30 un pat vairāk %). Tā piemēram, ja vēlēšanās ir piedalījušies 75% vēlētāju un par vairākuma kandidātu nodevuši caurmērā visos iecirkņos 40% balsis, bet par mazākuma kandidātiem 35%, tad, kā redzams, šie 40% jeb $\frac{2}{5}$ no politiskās tautas iegūst visus priekšstāvjus, kā mēr atlikušie $\frac{3}{5}$ vēlētāji (35% mazākuma + 25% atturējušies) paliek bez savas pārstāvības. Tas ir tanīs gadījumos, kad vēlētāju

politiskais sastāvs ir sadalījies apmērām vienādi pa visiem vēlēšanu iecirkņiem; turpretīm, ja šī sadalīšanās ir nevienmērīga, vēlēšanu rezultāti var iznākt visai negaidīti un vēlēšanās piedalījušos personu mazākums var dabūt vairāk deputātu vietu nekā vairākums.

Nemsim piemēram 5 vēlēšanu iecirkņus, kuŗos katrā no 12.000 līdz 15.000 vēlētāju un no katra jāievēl viens deputats. Šinīs iecirkņos cīnās tikai divas politiskās partijas. A. un B., kuŗu piekritēju skaits sadalījies sekoši:

	1	2	3	4	5	
A	12.000	10.000	6.000	5.000	7.000	= 40.000.
B	2.000	3.000	7.000	5.500	7.500	= 25.000.

Iznākuma A. partija, par kuŗu ir nodotas 40.000 balsis, iegūst 2 priekšstāvjus, bet B. partija ar 25.000 balsīm iegūst trīsus priekšstāvjus.“ (K. Dišlers, Demokr. valsts iekārta).

Ja šie paši iecirkņi būtu apvienoti vienā, no kuŗa izvēlāmi 5 priekšstāvji, tad pie mažoritarām vēlēšanām, A. partija iegūtu visas vietas un iznākums būtu atkal netaisns. Tālāk, mažoritarās vēlēšanas, piedaloties vairākām partijām, nedod pirmā gājienā noteiktus rezultātus, ja nepieņem, ka par ievēlētu skaitās tas, kuŗš dabūjis procentuali visvairāk balsis, kā tas notiek Anglijā. Pa lielākai daļai, ja neviens no kandidātiem nav dabūjis absolūtu vairākumu pirmā gājienā, kas ļoti reti atgadās, notiek otrreizējas vēlēšanas. Bet arī otrs gājiens var nedot noteiktus rezultātus. Pēc Francijas vēlēšanu sistēmas tad par ievēlētu skaitās tas kandidats, kuŗš trešā gājienā ieguvis tikai attiecīgu balsu vairākumu.

Visa šī garlaicīgā procedūra novilcina un sarežģī vēlēšanu rezultātus un apgrūtina, sevišķi lauku vēlētājus, kuŗiem uz vēlēšanu punktiem nereti jāmēro lielāks ceļa gabals. Rezultāta — ievērojams procenta balsotāju izšķīrošas vēlēšanās nav piedalījušies, kālab nereti tiek ievēlēts gadījuma kandidats ar samērā maz balsīm.

Tiek uzsverts, ka mažoritarās vēlēšanas dodot istu tautas priekšstāvību, neatkarīgu no politiskām partijām. Tā esot šīs sistēmas stiprā puse. Patiesībā mažoritarās, tāpat kā visas pārējās vēlēšanas norit zem politisko partiju vadības un gandrīz visi deputāti parlamentā grupējas politiskās frakcijās. Šāda politiska grupēšanās ir pilnīgi loģiska un nepieciešama parlamentāriskās dzīves parādība, jo tautas priekšstāvībai taču ir jāattēlo tautas sociāli-politiskais sastāvs.

Šo pēdējo prasību pilnā mērā apmierina pareizi nostādīta proporcionālo vēlēšanu sistēma, kuŗa atļauj brīvi izpauzties dažādiem ekonomiskiem, arodnieciskiem un politiskiem novirzieniem, ienesot vēlētājos

nepieciešamību apvienoties pēc savām interesēm noteiktās vienotās grupās ar noteiktu programmu. Nepakavējoties acumirkli tūvāk pie proporcionālo vēlēšanu tehniskās puses ir jāuzsver, ka proporcionāla, vienlīdzīgā vēlēšanu sistēma pieiet vistūvāk demokratisma garam, dodot bez viltojumiem tādu tautas priekšstāvēniecību, kādu to ir par labāku sapratuši vēlētāji. Ir cits jautājums, vai vēlētāji katru reizi ir pareizi izpratuši savas patiesās vajadzības un vai pie urnām ir gājuši ar pietiekošu nopietnību, jo apmierinošus rezultātus šī sistēma var dot tikai tur, kur vēlēšanas norit stingri organizētā veidā, piedaloties politiski audzinātiem un apvienotiem vēlētājiem.

Stājoties pie Satversmes Sapulces vēlēšanām Latvijas pirmās likumdošanas iestādes itin dabīgi bija izraudzījušās proporcionālo vēlēšanu sistēmu kā pieņemamāko. Latvijas Satversmes Sapulces vēlēšanu likuma pirmais pants nosaka: „Latvijas Satversmes Sapulcei ievēl vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās.“ Kā Republikas Satversmes 6. pants tas ir bijis par pamatu arī pirmās un otrās Saeimas vēlēšanām.

Bet pārāk lielās brīvības, kādas mūsu vēlēšanas likums dod vēlētājiem, ir izrādījušās par visai nevēlamām. Ar katrām jaunām vēlēšanām strauji pieaug sarakstu skaits, rodas jaunas ne ar ko neatbilstamas politiskas partijas, kuŗu vadoņu vienīgais mērķis ir — cenšanās iekļūt Saeimā. Tāpat kā jaunas partijas dibināšana, arī kandidātu saraksta iesniegšana ir pilnīgi bez ierobežojumiem, jo par ierobežojumu taču nevar uzskatīt tos 100 parakstus, kuŗiem jābūt zem saraksta. Ka tas patiesi tā, to apstiprina līdzšinējie piedzīvojumi, jo ir bijuši gadījumi, vēlēšanu komisijās, kad noraidīti saraksti, kuŗiem nav ne mazākās izredzes iegūt mandatus. Noraidīta saraksta iesniedzēji tomēr ir spējuši sameklēt vienas stundas laikā jaunus 100 parakstus un sarakstu iesniegt. No 25 partijām un grupām Satversmes Sapulces vēlēšanās, ar 57 sarakstiem, pirmās Saeimas vēlēšanās jau saradušās 31 partija ar 88 sarakstiem. Bet otras Saeimas vēlēšanās šis skaitlis ir gandrīz dubultojies, jo uz otro Saeimu sacentās 44 partijas ar 141 sarakstu. No visiem iesniegtiem sarakstiem tikai 48 iegūva mandatu, bet atlikušie 93, tas ir divas trešās daļas, palika bešā.

Šādi, ne ar ko nepamatoti kandidātu sarakstu plūdi prasa no valsts prāvus izdevumus, bet galvēnais, kompromitē pašas vēlēšanas vēlētāju acīs. Tas ir viens ļaunums, taču ne pats sāpīgais.

Kā vēlēšanu tiešas sekas ir Saeimas darbība. Ja vēlēšanās nav izpaudusies pietiekoša nopietnība, tāda nebūs arī Saeimā. Sadrumstaloti vēlētāji var dot tikai sadrumstalotu Saeimas sastāvu. Otrā Saeimā sēd pavisam 28 partijas, no kuŗām tikai divām — Zemnieku Savienībai un Socialdemokrātiem ir vairāk kā desmit deputātu. Kaut kādu vai-

rākumu ir iespējams sadabūt savienojot un apvienojot veselu rindu vien un divvīru partiju, no kurām ne vienai nav nedz noteiktas programmas, nedz noteikti personīgi uzskati viņu deputātiem. Uz akc. sab. pamatiem organizēto partiju un politiķu mērķis ir cenšanās pēc iespējas gūt lielākas dividendes, vai nu personīgi, jeb gādājot augstus amatus saviem sabiedrības biedriem ārpus Saeimas. Ir partijas, ar diviem deputātiem Saeimā, kurās pratušas izkaulēt sev veselus četrus ministru amatus valdībā un vairākus banku direktoru posteņus. Tā tas ir tanīs politikaņu akciju sabiedrībās, kur valda saskaņa. Bet gadās arī citādas. Un nu notiek deputatu zagšana, atteikšanās rakstu izspiešana un citas nebūšanas.

Arī valdības sastādās un dzīvo tik ilgi, cik ilgi tas ir izdevīgi sīkām partijām, un krīt, kad jaunas kombinācijas sola lielākus labumus. Ir lieki uzsvērt, ka pie tādiem apstākļiem būvētai valdībai ir grūti ieturēt kādu noteiktu līniju un konzekventi līdz galam izvest savus nolūkus, kas tik nepieciešams ir taisni tagadējos saimniecisko grūtību laikos. Nenoteiktība — tas ir vienīgi raksturīgais mūsu Saeimai. Nav tāpēc jābrīnās, ka ar katru dienu Saeima jo vairāk zaudē savu prestižu tautas acīs un ar savu darbību neatvairāmi tuvina mūs nopietnai krīzei. Līdzšinējie piedzīvojumi vēlēšanās māca, ka nepieciešama nopietna vēlēšanu likuma revīzija, jo pēc lietpratēju domām, paturot līdzšinējo vēlēšanu kārtību ir iespējami vēl lielāki sarakstu plūdi un protams, — arī vēl sadrupinātāks nākamās Saeimas sastāvs.

Daudzo sarakstu rašanos un ļaunumus, kādi no tā celsies, Zemnieku Savienība paredzēja jau stājoties pie otrās Saeimas vēlēšanām, bet iesniegtie, taisnību sakot, ļoti niecīgie, grozījumi pretējā virzienā neatrada dzirdīgas ausis. Zocialdemokrātiem bija patīkama saskaldīta pilsonība, sīkām grupiņām bailes, ka netiks ievēlēti pēc grozījumiem, darīja vairākumu pret Zemnieku Savienības iesniegumu. Tagad, pēc notikušām vēlēšanām ir novērojamas tieksmes arī pārējās nopietnākās partijās panākt, lai nākamās Saeimas vēlēšanās pamazinātos kandidātu sarakstu skaits. Citiem vārdiem — tas, ko Zemnieku Savienība centās panākt divus gadus atpakaļ, tiek atzīts kā nepieciešams labojums vēlēšanu likumā arī no lielākām, toreiz noraidošī noskaņotām partijām.

Bet neapmierinātība ar Saeimas darbību ir paspējusi laist jau daudz dziļākas saknes, un viena daļa labā pilsonība, gan vairāk, spriežot pēc publicētiem projektiem, agitācijas nolūkoš, negrib apmierināties tikai ar vēlēšanas nosacījumu grozīšanu vien, bet prasa Satversmes grozīšanu. Līdz šim no labās pilsonības aprindām ir zināmi jau trīs Satversmes grozījumu projekti. Nacionālais centrs

prasa, ja „Latvis“ 1640. numurā ievietotais projekts nav kādas vienas personas subjektīvās domas, lai valsts prezidents tiktu ievēlēts no tautas vispārīgās tiešās un aizklātās vēlēšanās, ievērojami paplašinot viņa tiesības. „Brīvā Tēvijā“ Kārlis Polis aizstāv divpalātu sistemu, kāda ir pazīstama Anglijas parlamentā, bet „Latv. Sargs“ dedzīgi propogandē iecirkņu vēlēšanas, drošu pieri apgalvodams, ka iecirkņu vēlēšanas esot vienīgais ceļš, kuŗš vedīšot pilsonību pie uzvaras. Tā kā „L. S.“ ļaudis savu projektu uzskata jau par negrozāmu un gatavojās, gadījumā ja Saeimā to noraidītu, nodot tautas nobalsošanai, nebūs lieki mazliet pie tā pakavēties. Jau iepriekš, runājot par dažādām vēlēšanu sistemām, apskatīju iecirkņu vēlēšanu labās un sliktās pušes vispārējā nozīmē. Apskatot jautājumu, vai iecirkņu vēlēšanas mūsu zemē būtu labas vai sliktas, vai tās dotu noteiktāku pilsoniskāku Saeimas sastāvu, ir jāpatura acīs daži visai svarīgi apstākļi, kuŗus projekta autori acīmredzot nav pietiekoši respektējuši. Pirmajā kārtā, iecirkņu iedalījums, kuŗš var būt divējāds: ģeografiskais un pēc iedzīvotāju daudzuma. Anglijā vēl šo baltu dienu pastāv ģeografiskais iedalījums, pēc kuŗa vēlētajū skaits dažādos iecirkņos ir dažāds. Ir iecirkņi ar 10.000 vēlētajiem, kuŗi uz parlamentu sūta tāpat vienu pārstāvi kā iecirkņi ar turpat 100.000 vēlētajiem. Pie ģeografiskā sadalījuma, iecirkņi ar lielāko balsotāju skaitu parasti krīt uz pilsētām, kur lielākais balsotāju procents ir vai nu strādnieki vai ierēdņi, tā tad kreisākais elements, bet mazākie iecirkņi uz laukiem, kur balsotāju vairākums ir konzervatīvi noskaņoti. Anglijā šādam iecirkņu sadalījumam ir zināmi izskaidrojumi — straujais iedzīvotāju pieplūdums pilsētās sakarā ar straujo rūpniecības un tirdzniecības attīstību kas pilsētas iecirkņos ievērojami pacēlis balsotāju skaitu, pamazinot to par zināmu procentu uz laukiem.

„L. S.“ projektā ir paredzēts otrs iecirkņu iedalīšanas veids, tas ir — pēc iedzīvotāju daudzuma, piepaturot visos iecirkņos pēc iespējas vienādu balsotāju skaitu. Tas pie mūsu apstākļiem arī ir vienīgi iespējamais iecirkņu iedalījums, bet reizē ar to latviešu pilsonībai pilnīgi nepieņemams. Ņemot par pamatu pirmās un otrās Saeimas vēlēšanās nodoto balsu skaitu par dažādām politiskām partijām un sargrupējot tās pēc iespējas divās grupās — pilsoņos un zocialistos pa attiecīgiem iecirkņiem, rezultātā iznāk ievērojams socialistu deputātu pieaugums. Ņemsim piemēram tagadējo Rīgas vēlēšanas apgabalu, kuŗš Saeimā dod 19 vietas. Rīgā otrās Saeimas vēlēšanās ir nodotas par soc.-dem. 40%, vāciem 15,78%, žīdiem 7,07%, krieviem 4,19%, poļiem 1,3%, dažādām pārējām grupām 6,28%, jeb kopā 74,45%. Par pilsoniskiem sarakstiem turpretīm Rīgā ir nodotas, par Zemnieku Savienību 2,27%, Nacionalo apv. 5,76%, Izpostītiem un Nac. zemn. sav. kopā 1,80%, Krist. nac. sav. 2,39% un Miera un ražot. apv. 2,75%.

Kopā 16,47%. Ir skaidrs, ka pie vairākuma respektīvi iecirkņu sistēmas latviešu pilsoņiem Rīgā, pat pie ļoti ciešas apvienības, nav izredzes iegūt ne vienu vietu. Pie līdzšinējās proporcionālās sistēmas pilsoņiem Rīgā turpretīm deva četras vietas. Tad nāk Latgale ar 26 vietām. Otrās Saeimas vēlēšanās par nacionālo pilsonību ir nodotas apaļos skaitļos 30%, dodot 8 deputātu vietas. Atlikušās 70% ir ieguvuši socialisti ar viņiem tuvju stāvošiem trasuniešiem un minoritātes. Pie iecirkņu vēlēšanām pilsoņiem, ar mazāk nekā vienu trešo daļu no visiem balsotājiem ir ļoti mazas izredzes iegūt kādu vietu, bet jau nekādā ziņā 8, kā tas ir līdz šim. Pievestie skaitļi nepārprotami liecina, ka Rīgas un Latgales apgabalos, kuŗi kopā dod 46 vietas Saeimā, pilsoņiem iecirkņu vēlēšanās ir ļoti vājas izredzes iegūt tagadējo 12 deputātu vietā kaut vienu.

Bet Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē? Ja šinīs iecirkņos socialdemokratu un minoritātu iespaidu būtu iespējams novest līdz nullei — zaudējumi būtu izlīdzināti, bet iepriekšējo vēlēšanu rezultāti rāda pretējo. Kurzemes vēlēšanu apgabalā otrās Saeimas vēlēšanās no 133.000 balsotājiem 56.000, gandrīz puse ir nodevuši par socialdemokratiem. Liepāja, Talsi, Kuldīga, Ventspils un Aizpute, — tie ir iecirkņi, kuŗos jau tagad socialdemokratu balsotāji ir vairākumā. Un vai pie iecirkņu vēlēšanām socialdemokratu balsotāji ies mazumā? Tāpat Vidzemē un Zemgalē socialdemokrati iegūs noteikti mandātus tanīs iecirkņos, kuŗos būs iedalīti lielāki centri, kā Valmiera, Cēsis, Valka, Rūjiena, Bauska, Jelgava, Tukums un citi.

Pie iecirkņu vēlēšanām nekrītot svarā piederība pie partijām, bet kandidāta personīgās īpašības, saka projekta autori. Arī šis kailais apgalvojums ne ar ko nav segts un praksē izrādītos pilnīgi nepareizs, jo ir taču naivi iedomāties, ka iecirkņu vēlēšanām būs tas māģiskais spēks apvienot pilsētniekus un lauciniekus, tos, kas darbu pārdod un kas darbu pērk vienā gribā, cik izcilus persona tā arī nebūtu, vēl jo vairāk vēlēšanu cīņas momentā, kad dažādas šķiru un saimnieciskas pretešķības ir nostādītas visā asumā. Tāpat nekādu pārliecību nerāda apgalvojums, ka pie iecirkņu vēlēšanām visi pilsoņi apvienotos izšķirošā cīņā pret socialistiem. Līdz šim viņi to nav darījuši, censdamiēs aiz konkurences nomelnot un kaitēt viens otram līdz pēdējai iespējamībai. Nemaz citādi tas nav iedomājams arī pie iecirkņu vēlēšanām. Parasti vissīvāk apkaŗojas radniecīgākās grupas, kuŗām jāiekaŗo vieni un tie paši vēlētaji. Tā tas ir bijis līdz šim un būs arī turpmāk, neraugoties uz to, kādas vēlēšanas arī neievestu. Bez šaubām, iecirkņu vēlēšanu labās un ļaunās puses priekš savas partijas ir izpētījuši arī socialdemokrati, jo projekta autori taču viņu uzskata, vismaz savos rakstos, par socialistiem draudošu. Socialdemokratu

kritika tālab arī tiek uztverta kā bailes, aizmirstot, ka cīņa pret iecirkņu vēlēšanām ir dabīgi izskaidrojama ar socialdemokratu partijas programmu. Patiesībā socialisti kritizē, bet neuztraucas.

Ieteikt „L. S.“ izstrādātās iecirkņu vēlēšanas, kā vienīgi pieņemamās, mūsu parlamentāriskās dzīves trūkumu novēršanai, būtu liela aplamība. Ar projektu, kuŗš ir pamatots tikai varbūtībām, nedrīkst ķerties pie tik svarīga jautājuma, kāds ir vēlēšanu likuma grozīšana, resp. valsts dzīves turpmāko gaitu nospraušana.

Līdzšinējā vēlēšanu kārtība ir jāgroza, ja gribam darba spējīgu Saeimu un stabilu valdību, tas ir tiesa. Bet tas ir panākams vairākiem citiem līdzekļiem, neķeroties pie gandrīz neiespējamā — Satversmes grozīšanas tautas nobalsošanas ceļā.

Kā jau agrāk minēju, mūsu parlamenta ļaunākā parādība ir daudzās sīkās ne ar ko neattaisnojamās partijas. Vēlēšanu likumā tālab ir jāienes pārgrozījumi, kuŗi stipri apgrūtinātu, vai radikālākā gadījumā, pilnīgi izslēgtu sīku partiju savairošanos. Novērtējot otrās Saeimas vēlēšanas rezultātus, stat. M. Skujenieks paredz, ka pastāvot līdzšinējai vēlēšanu kārtībai, kandidātu sarakstu skaits ievērojami vēl pieaugšot. Lai no tā izvairītos, M. Skujenieks ieteic vēlēšanu likumā ienest zināmus grozījumus: zināmas naudas sumas deponēšanu pie saraksta iesniegšanas, ar noteikumu, ka suma tiks izmaksāta atpakaļ tikai tādā gadījumā, ja kandidātu saraksts iegūst iepriekš noteikto mandatu skaitu. Deponējamai sumai vajadzētu būt tik lielai, kuŗu ne labprāt vēlētos zaudēt, varbūt 1000—2000 latu apmērā. Otrkārt, būtu atceļami mandāti, kuŗi nāk uz daļu skaitu apvienībām valsts apmēros, jo spekulējot uz šiem daļu skaitļu mandātiem, ir iesniegti lielāks skaits sarakstu visos vēlēšanu iecirkņos.

Treškārt noliedzama apvienošanās vienā vēlēšanu iecirknī. Ceturtkārt, ievērojamu kandidātu sarakstu skaita samazināšanos varētu panākt, ievēdot vēlēšanu likumā nosacījumu, ka mandatu var iegūt tikai tas saraksts, par kuŗu nodots zināms balsu daudzums. Tagadējos apstākļos, pie lielā sarakstu daudzuma, sīkās grupas ir nenoliedzami privilģētas, salīdzinot ar lielājām partijām. Tā Vidzemes vēlēšanu apgabalā Zemnieku Savienība ir ieguvusi 14 reizes vairāk balsu, kā Izpostītie un Bļodnieka jaunzemnieki kopā, iegūdamā 7 mandatus, kā mēr abas minētās partijas ieguvušas 2 mandatus.

Samazinoties kandidātu sarakstu daudzumam, samazinātos arī lielais zudušo balsu skaits, kuŗš otrās Saeimas vēlēšanās sastāda veselas 10,8 proc. no visām nodotām balsīm (89.852 balsis). Zudušo balsu lielākā daļa pieder pilsoņu sarakstiem, jo no visa lielā skaita socialdemokrati zaudējuši tikai 3882 balsis. Pieņemot, ka priekš viena depu-

tata ievēlēšanas vajadzīgas apmēram 8.500 balsis, pilsoņi pēdējās vēlēšanās ir zaudējuši skaldoties veselas 10 deputātu vietas Saeimā.

Demokratijas krīzes iestāšanās ir jūtama. To ir izsaukusi Saeimas neraženā darbība. Bet pie Saeimas darbības neraženuma vainojamas ir vienīgi sīkās politiskās grupiņas. Tāpēc lielāko politisko partiju pienākums ir rūpeties, lai grozot attiecīgi vēlēšanu likumu, nākamā Saeima būtu viengabalaināka un darba spējīgāka. Tad ievērojami atveseļosies pats no sevis tagad klibojošais demokratisms un Saeima atgūs tautā tagad stipri vien sašķobīto prestižu.

Demokratijas krīze un zemnieku politiskais viedoklis.

Runāt par demokratijas krīzi mūsu dienās ir modes lieta. Un priekš viena otra „arī politiķa“ un žurnalista tas ir pateicīgs temats. Jo kas gan ir vieglāki, kā īsiem vārdiem noārdīt un pataisīt par nederīgu pastāvošo valsts iekārtas formu, kas bez šaubām neapmierina un nevar apmierināt — kā tas visos laikos un arvienu ir bijis — katru atsevišķu personu, kā arī visas atsevišķās iedzīvotāju grupas un šķiras. Tāpat kā nevienā citā kulturēlās dzīves nozarē cilvēka saprāts nav varējis un nevar atrast absolūti labāko, tā arī valsts tiesiskās iekārtas ziņā, cilvēka saprāts nav varējis atrast tādu formu, kuŗa absolūti visus apmierinātu. Var runāt tikai par relatīvi labāko, relatīvi plašākiem tautas slāņiem pieņemamāko valsts iekārtas formu. Un par šādu relatīvi labāko valsts iekārtas formu, cauri gadu simteņu dogmām un teorijām, ir attīstījusies un pieņēmusi konkrētu veidu. doma par demokrātisku valsti, kuŗā plašiem tautas slāņiem piekrīt noteikšana valsts pārvaldīšanā. Un ja nu šīs iekārtas un pašas demokratijas idejas — kas guļ šās iekārtas pamatā — mūsdienu noliedzējiem uzstāda jautājumu, ko viņi domā likt noārdītā vietā, tad droši vien nesaņemam noteiktas atbildes, bet saruna tiek novirzīta uz citu valstu piemēriem, kuŗi nepavisam nav attiecināmi uz mūsu valsts īpatnējiem apstākļiem, uz viņas politisko, starptautisko, vēsturisko u. t. t. stāvokli — nerunājot jau nemaz par to, ka ar šādu sarunu novirzīšanu uz dažiem konkrētiem gadījumiem — tiek paiets gaŗām paša jautājuma dziļākai būtībai. No šiem kritizētājiem un noliedzējiem mēs gūstām iespaidu, ka viņi nebūt nepārzin tematu, par kuŗu ņemas gudri spriest un runāt — un saprotams — nevaram no viņiem sagaidīt tiešām nopietnus un sakarīgi pārdomātus norādījumus pastāvošo trūkumu novēršanai legāliem līdzekļiem progresīvi - evolucionarā ceļā.

Piegriežoties tematam par demokrātiju un viņas krīzes parādībām, metīsim vispirms vēsturiski - ģeografisku skatu uz cilvēku apdzīvotās zemes lodes daļu. Un tad mēs redzēsīm šādu ainu. Zemes lodes vakara puse, kuŗu apdzīvo ap 150 miljonu iedzīvotāju, ir jau

sen pieņēmusi demokratiskās valsts iekārtas ierašas un tradīcijas. Tāpat kā Ziemeļu un Vidus-Amerika arī britu pasaules valsts, kas aptver vairāk kā $\frac{1}{3}$ no apdzīvotās zemes lodes, ir demokrātija, neskatoties uz savu monarhisko virsotni, kuŗu var pielīdzināt zeltītam smailim baznīcas torņa galā . . . Kanādā, Austrālijā, Dienvid - Afrikā dzīvo tikai demokrāti. Pašā Anglijā ir pasaules kara laikā ievestas vispārīgās, vienlīdzīgās vēlēšanu tiesības un pēc pasaules kara angļi atrada par nepieciešamu pat nodibināt Indijā kautko līdzīgu tautas vietniecībai. Francija, kuŗai, pateicoties Versaļas miera līgumam, pieder hegemonija par Eiropas kontinentu, ir kopš pagājušā gadu simteņa vidus demokrātiski veidota valstsvienība. Šveice ir demokrātija—kopš cilvēce viņu atceras. Tīras demokrātijas ir arī Čekoslovākija, Turcijā, Eģipte. Holandes, Beļģijas, Zviedrijas, Norvēģijas un Danijas karaļi ir tikpat maznozīmīgi un bez iespaida valsts politiskā dzīvē, kā Anglijas karalis.

20. gadusimteņa cilvēki ir demokrāti, jo viņi domā un jūt demokrātiski un saskaņā ar demokrātijas metodēm viņi iekārto savas publiski tiesiskās attiecības. Un ja neskatoties uz to, katrā zemē ir labās un kreisās grupas, tad tas pats par sevi saprotams, bet uz valsts formu kā tādu, šīs partijas atšķirības nedrīkst attiekties. Z. A. Savienoto Valstu republikaņi, tāpat kā Anglijas konzervatīvie, ir tikpat labi demokrāti, kā pati „demokrātiskā partija“, liberālie un strādnieku partija. Lielvalstis, kuŗas pasaules politiku noteic un izrādījās par uzvarētājām pasaules kara — Anglija, Amerika un Francija ir demokrātijas un citādas viņas arī nemaz nevēlās būt. Vai tas vien nav jau ļoti svarīgs arguments demokrātiskās idejas un valsts iekārtas aizstāvju rokās?

Ja, bet kas tad ir pats demokrātisms pēc būtības, kāda ir viņa pamatdoma?

Tā ir mūslaiku cilvēku kopīgā pārlicība, ka saskan ar cilvēcisko cieņu, ja tautas pašas par sevi valda, saskaņā ar satversmi, kuŗa visiem valsts pilsoņiem piešķir vienādas tiesības un uzliek vienādus pienākumus. Tautas pašas valdīšana un pilsoņu vienlīdzība likuma priekšā ir demokrātijas vadošie principi. „Demokrātisms ir kulturas ieguvums, jūtu un domu krājums, simtu miljonu cilvēku priekšstats par labāko valsts formu, valsts ideāls, ticība, affekti noskaņots jēdziens valsts tiesiski filozofiskā ziņā“, — saka par demokrātiju vācu rakstnieks H. Martin savā darbā „Demokratie oder Diktatur“.

Renesanse un apgaismotības laikmets bija tās garīgās kustības strāvas, kas veidoja moderno cilvēku. Viņu filozofija kopā ar dabas zinātņu straujo attīstību atpestīja cilvēci no šolastisko formulu domu nabadzības un padarīja viņas domāšanu bagātāku. Izglītības attīstīšanās un izplatīšanās, arī zemākos slāņos, samazināja lielo garīgo plaisu starp atsevišķām ļaužu šķirām un radīja zināmu vienlīdzību sarp vi-

siem, kas nes cilvēka seju. Un ar vienlīdzības idejas rašanos radās arī modernā cilvēka ideāls — demokrātija. „Rousseau izteica vārdu, kas tūkstošiem un atkal tūkstošiem bija uz mēles un viņa darbu atbalss noskanēja cauri Eiropai, ierosinot un izsaucot kustību, kuŗas viņi sīta arvien augstāk un skaļāk, līdz pēdīgi noskaloja vecos apstākļus.“ Tā izsakās par Rousseau mācību iespaidu Windelband's savā „Geschichte der neueren Philosophie“.

Bet jau veselu gadu simteni pirms franču revolūcijas tās pašas idejas, kuŗas Francijā attīstīja tādu uzvarošu spēku, bija tikušas izteiktas, tikai, saprotams, pirmatnīgi vienkāršā formā. Kā Rousseau, tā arī Miliona satversmes ideāls bija demokrātiska republika, jo „tikai viņa atzīstot cilvēka kristīgu vērtību un darbojoties tai virzienā, lai cilvēku pamudina izpildīt savus patriotiskos pienākumus.“ (Salomon. Anglijas vēsture). Purītaņu domu pasaule bija demokrātiska. Neatkarīgie (independanti) bija pirmie jaunāko laiku demokrāti. Viņu vadonis Olivers Cromvell's bija bezbailīgs bruņinieks ar cildenām īpašībām.

Kā interesants gadījums demokrātiskās domas praktiskās pielietošanas vēsturē jamin sekošais notikums, kuŗu atzīmē vēsturnieks Salomon's Anglijas vēstures grāmatā. Lai netraucēti varētu dzīvot pēc savas pārlicības, maza saujiņa purītaņu 1620. gadā atstāja savu dzimteni un ar kuģi „Maiblume“ uzņēmās ceļu uz Ameriku. Vai gan kāds kuģis pasaulē ir ieguvis lielāku slavu, kā šis? Pēc piebraukšanas malā, izceļotāji sava kuģa kajītē noslēdza savā starpā līgumu, ar kuŗu izceļotāju sabiedrība apņēmas izpildīt un uzturēt spēkā savus pašu pieņemtus likumus un saskaņā ar tiem dzīvot. Te bija vienības noslēgšana uz līguma pamata, jeb tautas pašnoteikšanās idejas sākums. Tā tad Z. A. S. V. ir demokrātijas istā dzimtene. „Tautvaldība caur pašu tautu“, tā pazīstamais amerikāņu valstsvīrs Linkoln's sev iztēloja demokrātiskās valsts konturas.

Bet demokrātisma raksturīgākā īpašība ir taisni ta — un te varētu sākt meklēt arī viņa krīzes cēloņus — kā demokrātija apskata politisko dzīvi, izejot tikai — ja tā varētu izteikties — no viena redzes punkta. Demokrātija ir gan uzstādījusi pamatnoteikumus par to, kam viņā jāvalda, bet trūkst nosacījumu, kā jāvalda. Ir izstrādāti un uzstādīti nosacījumi par valsts konstitūciju, bet ne par valsts varas funkciju praktisko pielietošanu. Demokrātija ir — tā sakot — organisms, kuŗš gaida vēl uz savas dvēseles, uz iekšējās sejas izveidošanu. Demokrātisms ir tamdēļ vēl, neskatoties uz to, ka viņš pasauli jau iekārojis, pretēji liberalismam, socialismam un komunismam, nepilnīgs politisko uzskatu priekšstats, apmēram tāds pat, kā konzervātisms. Demokrātijā ir ceļi valā visādām politiskām strāvām un kustībām, ciktāl saprotams šīs kustības nemēģina nobīdīt pie malas pašu demokrātiju. Vai-

mirklīgais kulturas stāvoklis uzstāda par nepieciešamiem. No tā arī izriet, ka šīs no valsts neatkarīgās pilsoņu tiesību sfēras apmēri un robežas — kuņas valsts savā būtībā tomēr garantē — ir stipri mainīgas, vēsturiskā ziņā padotas grozījumiem. Citiem vārdiem: pilsoņu tiesības kā valsts pamats nelīdzinās tieši „dabiskām tiesībām,“ jeb racionēlam vai etiskam individualismam, bet vēsturiski viņas ir kautkas cits, tās ir — noteiktas vēsturiskas konstelācijas radītu kulturas sfēras vajadzību un prasību mainošs produkts.

Un tamdēļ, ja saka: „cilvēki ir no dabas vienlīdzīgi un brīvi,“ „īpašums ir neaizsakašams,“ tad šiem nosacījumiem ir laikmetiski-provizoriska forma un saturs. Var jau tikpat labi uzstādīt socialistiskas pamattiesības, nostādot tās par tiesībām, kuņas stāvētu pāri par valsti. Tas viss atkaņājās no kulturas satura un laikmetiski - sabiedriskās domas prasībām. Bet tā kā mūsu demokrātiskā kapitalistiskā laikmeta cilvēks ir saaudzis ar augšējiem diviem modernās sabiedriski - politiskās dzīves pamatjēdzieniem, tad par atkāpšanos no pēdējiem sabiedrības psiholoģijā nav pazīmju plašākos apmēros. Turpretī mēģinājumi praktiskā dzīvē pielietot citāda veida principus ir beigušies ar lielu fiasko. Tomēr jāuzsver, ka bāzējoties uz kulturēlo stāvokli un visu brīvo gribu — un tikai tādos rāmjos — valsti var uzskatīt par pareizi uzbūvētu.

Otrs modernās valsts uzbūves pamatprincips ir *vairākuma vai majoritātes* princips. Bet kā viņš tiek realizēts?

Ir tikai divas varbūtības — kuņas stāv pretī kaili valdonīgās varas principam — un tās ir: visu vienbalsīga griba, vai vairākumam piederošs izšķirošs vārds, kuņam mazākuma griba apzināti padodas. Valstiski organizēta tauta var izrādīt savas darbības spējas tikai caur vairākuma gribu, ja tā negrib ļaut valdīt par sevi mazākumam, vai pat atsevišķai personai. Citas izejas te nav. Tauta var tikt demokrātiski valdīta tikai caur vairākuma gribu, vienalga, kādā formā tas arī nenotiktu. Viņas valdīšanas realizēšana var izpausties vai nu pastāvīgu tiešu nobalsojumu ceļā, vai arī komplicētākās tā vai citādi organizētās netiešās formās — viss vienalga — vairākuma griba ir — kā viņa arī nebūtu uzbūvēta, pilnīgi atklāti un neatkarīgi no katras ideoloģijas tīri tehniski vienīgi iespējamā pretforma valdonīgai gribas izpausmei (tradicionēlai, charismatiskai, vai autoritatīvai — viss vienalga), kuņa vienīgi demokrātiskas valsts politiskās darbības aparatam dod faktisku iespēju darboties.

Bet no otras puses: ja vairākuma principu aplūko tīri ārēji, tad viņš neiznāk nekas cits, kā gribas izpausmes varas veids, jo mazākums šeit tiek padots vairākuma gribai. Viņš ir tikai mīkstāks un zināmā mērā mazāk sajūtams varas pielietošanas veids. Bet iekš kā tad pastāv šīs vairākuma gribas nozīme?

Viņa var realizēties un izpausties, ievērojot trīs sekošos noteikumus, kuŗus var atzīmēt par vairākuma gribas konstitutivi - garīgiem principiem.

Pirmkārt. Vispirms, lai būtu mums kādas kopības vairākums, jābūt ir pašai kopībai, veselam (ein Ganzes) — tas loģiski pats par sevi saprotams. Bet ne tikai tas vien. Šai vairākuma gribai katram kopībā ietilpstošam individam ir pilnīgi jāpadodās, nostādot šo padošanos vairākuma gribai pāri paša personīgai gribai. Tas ir vairākuma gribas izpausmes, kuŗa notiek caur nobalsošanu, ideali-konstitutivais pamats, jo citādi šādai balsošanai nebūtu nozīmes.

Otrkārt. Visiem jautājumiem, kuŗiem meklē vairākumu, ir jābūt ar vispārēja labuma nokrāsu un praktiska derīguma raksturu. Ar to ir teikts, ka visi transcendentie ticības- un objektīvi - zinātniski jautājumi nevar tikt nodoti vairākuma izšķiršanai caur nobalsošanu.

Treškārt krit svarā vadoņu kompetences princips, kuŗš mūsu dienās tiek ļoti akuti sajūsts. Masu vadoņi, pateicoties savam garīgam pārkumam, iespaido masu pārliecību, spriedumus un ieskatus un palielinot masu saprātu, novada to tādā virzienā, ka vairākuma griba, — ja arī varbūt tikai relatīvi — tiek novadīta vispāratzītā labuma izpausmē.

Trešais un pēdējais no modernās valsts uzbūves pamatprincipiem ir **nacionālais princips**, vai nacionalās domas valstiska iemiesojuma princips.

Vairākumam jārealizējās — kā jau augšā aprādījām — homogenā garīgā vienībā. Par šādu vienību — kā modernās valsts domas trešo pamatakmeni — tiek uzskatīta jau no Rousseau laikiem un tālāk kopš franču revolūcijas līdz mūsu dienām **nacija**.

No pievestā mēs varētu taisīt ģeneralizējošu slēdzienu, ka modernā valsts doma kā aktīva ieropejiska politiska tendence, tuvāki aplūkojot, nav vienkāršs racionēlā 18. g. s. produkts, bet gan komplicēts 18. g. s. ideju, politisko un garīgo strāvu un virzienu sadarbības rezultāts.

Ja nu izejot no augstāk pievestiem modernās valsts domas pamatprincipiem, mums būtu jāuzstāda jautājums par viņu krīzi mūsu dienās, tad, šķiet gan, ka pēdējo nevarētu vis uzskatīt par praesupmtic iuris et dei ure, kas neprasītu pierādījuma un tālāka iztīrājuma. Idejiskie demokrātijas pamatprincipi — lai gan daudz varbūt cietuši un zaudējuši no sava agrākā dievinātā nemaldīguma — tomēr arī mūsu dienās vēl nav garīgi pārspēti un atvietoti ar citiem cilvēku cieņai un labklājībai vairāk atbilstošiem valstiskas iekārtas formulējumiem. Bet pašas krīzes jautājums attiecas gan vairāk uz demokrātijas domas iemiesošanu valstiskā dzīvē uz **parlamentu**, kā formeli vienīgo demokrātiskās valsts varas avotu. Nevar teorētiski apstrīdēt

pievestās demokrātiskās valsts pamatprincipus, kā pilsoņu tiesības resp. brīvības, vairākuma principa nozīmi vai nacionālās domas svarīgumu, bet gan daudzīnātās „demokratijas krīzes“ pazīmes ir meklējamas taisni uz demokrātiski-parlamentāriskās bāzes radīto valdību mazā stabilitātē un vājībā. Parlaments kā formeli vienīgais demokrātiskas valsts varas avots ir izrādījies līdz šim par maz noderīgu, lai varētu šīs savas svarīgās funkcijas sekmīgi izpildīt. Valdības, kas bāzētos uz ciešu socialhomogenu vairākumu, tagadējās demokratijās ir izņēmums, bet pārsvarā ir maz stabila koalīciju valdības, vai starp parlamenta frakcijām šurp un turp svārstošās vairākuma valdīšanas. Radušās uz daudzu sīku dažreiz viena otrai pretim stāvošu socialu grupu un grupiņu „andeles“ un vienošanās ceļā panākta kompromisa pamata, tās ir spējīgas labākā gadījumā gan tikt galā ar t. s. „tīras politikas“ jautājumiem ār- un iekšpolitikas darbības laukā. Bet viņas bieži sabrūk, kad jāizšķir akuti kardināli, degoši sociali un saimnieciski jautājumi. Piem. šādu problemu dēļ, sašķēlās kreisais kartelis Francijā, izjuka koalīcijas valdības Vācijā, Čekoslovākijā, Polijā; šādu jautājumu dēļ sabruka pilnīgi strādnieku (Mac-Donalda) valdība Anglijā un socialdemokrātiskā Zviedrijā. Arī mūsu biežo valdības krīžu cēloņi ir ne mazāk spilgti pierādījums augšējam atzinumam.

Un nav tamdēļ brīnums, ja demokratijas krīzi daudzina ar lielu sajūsmu un ļaunu prieku viņas pretinieki kā galīgi labajā tā kreisajā sparnā, kā Musolini priekritēji tā Ļeņina skolnieki: demokrātiskais — organizētas tautvalstības un vairākuma valdīšanas princips — esmot sabrucis: viņu vajagot atvietot ar savu svarīgo misiju apzinošos mazākuma diktaturu — citāda glābiņa neesot. Šiem ekstremistu uzskatiem bez šaubām nav taisnība: augstāk pievestās negatīvas parādības mūsdienu politiskā dzīvē nebūt neliecina par pašu demokratijas principu krīzi: viņas zināmā mērā gan uzrāda pārejošas dabas krīzi, kuŗa attiecās uz demokrātiski-valstiskās domas iemiesojumu praktiskā dzīvē. Var būt gan runa par demokratijas principu izpauzmes un realizēšanas formu nepilnīgumu no vienas puses un tautas masu neapzinīgumu un politisko negatīvību no otras puses — bet nevar runāt par demokratijas kā valstiski-politiskas domas krīzi kā tādu.

Nebūtu šeit lieki atzīmēt domas, kādas izsaka jaunāko laiku vācu socialistu vadoņi par demokratiju un viņas pārdzīvojamo krīzi. Viņu izdodamā mēnešrakstā „Die Gesellschaft“ šis jautājums tiek vairākkārt apskatīts un viņu uzmanība tiek koncentrēta galvenām kārtām ap pārdzīvojamo — kā viņi izsakās — pilsoniski demo-

kratiskā parlamentārisma krīzi. Viņu uzskats attiecībā uz šo jautājumu tāds, ka proletariātam, kuŗš — viņu valodā izsakoties — pielietodams demokrātiskās brīvības, stiprina savus muskuļus. tuvinās skaitliskām pārsvaram sabiedriskā visumā, un kuŗam ir izredzes lielo tautas vairumu ap sevi apvienot — ka viņam nav vajādzīgs un nav ieteicams atmet demokrātijas ideju, jo „kuŗš tad ir tas fatoms, kuŗa dēļ proletariātam būtu jāatsakās no demokrātiskās tautvaldības, atzīstot līdz ar to savu politisku negatavību un padodoties kādai izvēlētas kāstas diktaturai, kas sevi izsludina par strādniecības domas vienīgo pareizo izpaudēju?” Vācu socialisti neatrod un neatzīst par tādu arī šauro saujiņu komunistisko varas uzurpatoru, bet viņu ideāls ir pārvērst tagadējo formālo, pilsonisko demokrātijā par socialistisku funkcionēlo demokrātijā, kuŗā, pateicoties proletariāta skaitliskam pārsvaram — pie vairāk attīstītas politiskas izpratnes, kuŗa vēl jāizaudzina — šim proletariātam priekrītīs izšķiršošā un vadošā loma, izejot un bazējoties taisni uz tā paša demokrātiskā vairākuma principa.

Šie socialistu vadoņu uzskati un cerības zīmējas galvēmām kārtām, saprotams, uz rūpniecības un lielu pilsētu valstīm, kur pilsētu un fabriku proletariāts skaitliski ievērojams.

Un tagad — pēc augstāk aprādītā — piegriezīsimies mūsu valsts apstākļiem un mēģināsim noskaidrot, kāds stāvoklis jāieņem mums, zemniekiem — attiecībā uz demokrātiski-parlamentāriskās krīzes jautājumu.

Bet iekams mēs dodam atbildi uz uzstādīto jautājumu, mums jāklūst skaidrībā par to, kāda loma piekrīt zemniecībai valsts politiski-saimnieciskā dzīvē un vai zemniecībai kā tādai ir jāieņem noteikts stāvoklis un jāizrāda aktīvā līdzdalība valstiski-sabiedriskās dzīves jautājumu izšķiršanā un pozitīvā gadījumā uz kādu politisku interešu viedokļa jānostājas mūsu zemniekam. Ka zemniecība ir nopietns faktors katras valsts dzīvē, to liecina sekošā tabele, kuŗa izteic procentu skaitļos lauksaimniecībā nodarbināto iedzīvotāju skaitu dažādās valstīs.

- 10—20% Lielbritānijā, Beļģijā.
- 20—30% Šveicē, Holandē.
- 30—40 Dānijā, Vācijā, Grieķijā, Z. A. S. V. Čekoslovākijā.
- 40—50% Francijā, Zviedrijā.
- 50—60% Itālijā, Spanijā, Austrijā.
- 60—80% Portugālē, Ungārijā, Somijā, Britu Indijā.

Pāri par 80% — Bulgārijā, Lietuvā, Latvijā, Igaunijā un arī padomju Krievijā.

Ja nu mēs no šī skaita — attiecībā uz mūsu valsti — arī izslēdzam lauksaimniecībā nodarbināto algoto strādnieku (ne īpašnieku) skaitu,

kas iztaisa caurmērā ne vairāk par 20—30%, tad tomēr savi 50—60% no visa mūsu valsts iedzīvotāju skaita krīt uz vidējiem un mazajiem lauku īpašniekiem, kas ir patstāvīgi ražotāji, kopā ar saviem saimniecībā nodarbinātiem ģimenes locekļiem. Un taisni šīs zemnieku maz- un vidējās saimniecības ir lauksaimniecības pamats ne tikai pie mums Latvijā (kur lielsaimniecību kopš agrārās reformas nemaz nav), bet arī citās valstīs.

„Zemnieku saimniecība ir tagadnē valdošais lauksaimnieku uzņēmumu veids, kurš priekš modernās lauksaimniecības ir tikpat tipisks, ka milzu fabrika priekš modernās industrijas.“ (Gesellschaft. 1926. g. 9. burtn. 1. p. 426). Un turpat dažas lappuses tālāk šie kungisocialisti nāk pie šāda slēdziena; „uz cilvēces tagadējās vēsturiskās attiecības pakāpes ir mazā un vidējā zemnieku saimniecība saimnieciskās dzīves galvenās nozares pamatforma un pie tam forma, kuŗa ir stabila un dzīves spējīga un kuŗa pie labvēlīgiem nosacījumiem ir spējīga vēl tālāk attīstīties (pastrīp. mans. J. Grubaums). Un ņemot to vērā, Berlīnes un Vīnes socialisti, nāk pie slēdziena, ka šīs apstākļi jāievērojot strādnieku kustības vadoņiem, un ka jādarot viss iespējamais, lai kādu daļu zemniecības dabūtu savā pusē, jo ar saviem vien spēkiem, bez zemnieka līdzdalības strādnieku kustībai nebūšot iespējams izpildīt savus lielos vēsturiskos uzdevumus (t. i. vispasaules socializācijas plānu).

Un tai laikā, kā mēr mūsmāju socialisti īsredzīgā politikā un savas acumirklīgās varas skurbulī pataisa mūsu zemnieku par savu niknāko ienaidnieku, Vācijas un Austrijas socialisti sludina idejas un sacerē rakstus, kas pilni glaimu un atzinīgu vārdu zemniekam, mēģinot — ko viņi nemaz neslēpj — iekarot zemniecības dvēseli (Der Kampf um die Seele des Bauerntums). Kā viņi to domā darīt, to viņi arī pasaka, bet vai tas izdosies, par to viņi paši nav pārliecināti. Jo dabūt savā pusē zemnieku, kuŗa politiskais saprāts un sava spēka apziņa aug un ātri attīstās, kuŗš no vēsturiska politiski-izmantojamā objekta ir kļuvis par tiesību subjektu, kuŗam gandrīz visās valstīs jau pastāv un attīstās savas spēcīgas, neatkarīgas politiskas un saimnieciskas organizācijas — tas ir tik grūts un socialistiem neatrisināms jautājums, uz kuŗa sev labvēlīgu atbildi dot neuzdrošinās pat gudrie ārzemju socialistu vadoņi.

Kā grūti nāksies socialistiem dabūt zemnieku savā pusē, to atzīst arī šie vadoņi. Savā grāmatā „Die Gesellschaft“ 1926. g. 9. Nr. 1. p. 432 viņi par šo jautājumu saka vārdu pa vārdam (mans tulk. J. Grb.). „Bet to izvest cauri (dabūt zemnieku priekš socialās revoluc. taisīšanas J. G.) būs ārkārtīgi grūti. Proletariata acumirklīgās saimnieciskās prasības, darba algas paaugstināšana un darba laika saīsināšana, ir

svešas zemniekam. Darbu algas aizsardzības jautājumā lauksaimniecībā abu klasu intereses tieši sadurās. Tikpat asas interešu pretešķības pastāv cenu regulēšanas laukā, muitu, nodokļu u. t. t. jautājumos. No otras puses arī zemnieku prasības attiecībā uz rentes tiesību aizsardzību, hipoteku lietām, kreditu u. t. t. nav tīkamas lietas pilsētas strādniekam, kā mēr citas zemnieku prasības, piem., attiecībā uz lauksaimniecības ražojumu cenu regulēšanu — proletariata interesēm ir tieši pretējas. Beigās arī atšķirība dzīves veidā, ierašanās un tradīcijās atstāj ievērojamu un pie tam nelabvēlīgu iespaidu uz savstarpējo attiecību izveidošanos starp proletariatu un zemniecību.“ Un tamdēļ vācu socialisti taīsa slēdzienu, ka šo abu klasu savstarpēji emocionālā antagonisma pārvarēšana, viņu interešu koordinēšana būtu iedomājama tikai kā ilga un neatlaidīga darba rezultats.

Šāda saprašanās un piekāpšanās politika zemniecības priekšā bez šaubām daudzos gadījumos būšot saistīta ar materiāliem upuriem, bet tie visi esot proletariātam jāpanes, lai varētu zemniecību piedabūt kā savu palīgu pie vispasaules socialās revolūcijas ievadīšanas, jo bez plašās zemniecības atbalsta — to pilnīgi pareizi izprot un arī atklāti pasaka socialisma pravieši — visa viņu socialās revolūcijas taisīšana ir utopija un par tādu viņai arī jāpaliek.

Tā runā un raksta tādu valstu kā Vācijas un Austrijas socialistu vadoni, kuŗās pilsētu un fabriku proletariāts ir ievērojamā skaitā, un kur zemniecībai nav ne uz pusi tā iespaīda politiski-saimnieciskā dzīvē, kāds viņai piekrīt pie mums Latvijā, Igaunijā, Lietavā, Somijā un citās tīpiski lauksaimniecības zemēs.

Šinīs valstīs zemniecībai piekritīs arvien lielāka loma valsts dzīves noteikšanā, jo līdz ar zemnieku politiskā saprāta un sava spēka apziņas augšanu un nostiprināšanos augs arī zemnieku iespaīds parlamentā un valdībā.

Bet domāt un cerēt, ka mūsu zemnieks varētu kādreiz sākt domāt par socialās revolūcijas līdztaisīšanu, ir lielākā utopija, kādu vien kāds vesels prāts varētu sev iztēloties.

Ar jaunsaimniecību nostiprināšanos un izveidošanos jaunie zemes īpašnieki, kas pirms sava kaktiņa, sava stūriša zemes iegūšanas — viens otrs varbūt arī kādreiz domāja par socialo revolūciju — tagad par to vairs negrib dzirdēt. Un iestāstīt mūsu jaunsaimniekam, ka viņam jāiet palīgā pilsētas strādniekam un bezdarbniekam, taisīt komunistiski-socialu revolūciju — tas gan būs grūti izdarāms...

To ir sapratuši arī karstākie socialisma pravieši, starp mūsmāju kreisājiem barvežiem, kuŗi skumst par pilsētas strādnieku skaitu nepietiekošu pavairošanos un kuŗi gatavi tamdēļ upurēt Latvijas intereses, lai ar Krievijas palīdzību radītu šeit Latvijā mākslīgu rūpniecību un līdz ar to neapmierināto rūpniecības proletariātu kā noderīgu

materialu socialas revolūcijas sagatavošanai un izvešanai. To pilnīgi atklāti pasaka J. Buševics savā grāmatā „Mūsu politikas problēmi.“ Viņš saka vārdu pa vārdam: „Vakar-Eiropas rūpniecības zemēs pilsoniskās valsts nacionālā politika, veicinot rūpniecības ekspanziju, paplašina vismaz līdz ar to bazi strādniecības spēka pieaugumam. Mūsu mājās turpretī, kur vadošā pilsonība (lielzemnieki) uzskata savu stāvokli no rūpniecības par apdraudētu, ir pārāk riskanti pieturēties pie pilsonības nacionālās politikas lozungiem, lai nenāktu konfliktā ar Latvijas turpmākās attīstības prasībām un strādniecību.“

Gan šīs Anša Buševica izteiktās domas mūsu socialdemokrātu partija visumā neakceptēja un viens no viņas redzamākiem līderiem nosauca šās domas paudējus par „fantastiem“. Bet nav pagājis vēl pusgads kopš šās domas atklātas izskanēšanas — bet ko mēs redzam? Šis pats Buševica proklamētais — Latvijai naidīgais virziens ir ņēmis virsroku mūsu valsts noteicošā politikā un tas pats soc.-dem. līders, kas apzīmēja šā virsiena autoru par fantastu, tagad pilnās būrās brauc šā „fantasta“ proklamētā virzienā. Ar lielu skubu tiek parafēts „neuzbrukšanas līgums“ ar lielo kaīmiņvalsti un ne mazāk steidzīgā kārtā noslēgts saimnieciski-tirdznieciskais līgums. Viss tas savās konzekvencēs iet pret Latvijas zemniecības interesēm — pret Latvijas kā neatkarīgas valsts interesēm, jo savā rezultātā šie līgumi mums nekā vairāk nedos, kā Krievijas politiskā un saimnieciskā iespaīda ārkārtēju stiprināšanu un jaunu nodokļu nastu uzvelšanu mūsu zemnieka pleciem par labu rūpniecības proletariātam un otrai līgumslēdzēju valstij.

Tā tad arī šai ziņā mēs redzam, ka socialisti, atzīdami masas, nopiedošā vairākuma, principu, kas demokrātijā spēlē galveno lomu, iziet uz savu piekritēju skaitlisku pavairošanu, lai līdz ar to panāktu sava politiska iespaīda nostiprināšanos.

Mums zemniekiem, saprotams, nav pa ceļam ar šādu socialistu demokrātiju. Bet līdz ar to mēs nevaram atmest pašu demokrātijas ideju, jo ir skaidrs, — un tas mums visiem jāapzinās — ka tikai un vienīgi tādā ceļā, — ka pielietojot un pareizi izlietojot tiesības un brīvības, kādas mums dod demokrātiska valsts iekārta, mēs savā valstī — pie mūsu iedzīvotāju sastāva — v a r a m panākt noteikšanu valsts politikā un saimniecībā. Tas atkarajas no mūsu pašu gribas, resp. politiskās aktivitātes. Demokrācija ir vienīgā valsts iekārtas forma, kurā var līdzī runāt arī zemnieks. Mums visiem vēl atmiņā tie laiki, kad mums nebija demokrātiskas valsts un kad zemnieks bija atbīdīts pilnīgi pie malas valsts politiskos un saimnieciskos jautājumos. Tad mūsu zemnieku titulēja par „prasto mužīku“, kurš labākā gadījumā drīkstēja kungam roku nobučot. Tagad tomēr zemnieks — lai cik grūti viņam arī neietu (arī pie citādas valsts iekārtas pēc kara saim-

nieciska sabrukuma laikmetā zemniekam materiali neklātos labāki) var justies lepns un brīvs, jo, lūk, viņš ņem dalību, viņa balsi uzklausa valsts politikas jautājumos.

Bet ja mums ir vajadzīga demokrātija, tad tai ir jābūt zemnieku demokrātijai, kurā zemniekam, kā valsts pamatšķirai un galvenai ražojošai nozarei, arī pieder viņai dabīgi pienākošā noteikšana valsts pārvaldīšanā. Šī zemnieku demokrātija, kas mūsu valsts tālākai eksistencei nepieciešama, mums jāpanāk un jāizkaņo, attīstot mūsu zemnieku politisko aktivitāti, pavairojot viņu politisko saprātu. Šeit krīt svarā idejiskā cīņa, savu pienākumu apzināšanās un savu tiesību izlietošana no katra zemnieka.

Ka šī doma par zemnieciskas demokrātijas izveidošanās iespējāmību nav utopija, par to liecina tas fakts, ka mūsu zemnieka, kurā vispārīgais izglītības un attīstības līmenis ir relatīvi augsts — pašapziņa un politiskais saprāts aug un attīstās. Un ar apbrīnošanu jāsaka, cik labi mūsu pelēkais rūpēm nomāktais zemes rūķis, sāk saprast un spēj orientēties vispārējos politiski-saimnieciskās dzīves jautājumos.

Idealais mērķis — zemnieku demokrātija — nav saprotams tūlīt visā pilnībā realizējams. Tam jānāk kā ilgstošā neatlaidīgā darba rezultātam. Mūsu uzdevums nu ir audzināt it īpaši zemnieku jauno paaudzi šās zemnieku demokrātijas garā.

Bet blakus šai idejiskai cīņai, neatlaidīgam idejiskam darbam, mums jāpanāk arī daži tīri tehniskas dabas grozījumi un jaunievedumi pastāvošos publiski-tiesiskos likumos, speciēli likumā par parlamenta vēlēšanām. Par šo jautājumu tuvāki interesēties nav mans uzdevums (par viņu god. lasītājs atradīs atsevišķu rakstu), bet es vēlētos tikai piezīmēt, ka ar grozījumiem būtu jāpanāk galvenām kārtām mūsu Saeimas sastāva lielāka viengabalainība, sīko partiju un grupu izskaušanas ceļā, kas nekādā ziņā nav sasniedzams ar daudzīnātām iecirkņu vēlēšanām, kur ievēlot 100 (vai mazāk) atsevišķi stāvokļu personu, viņu saprašanās kopdarbībai diez' vai būs vieglāk izvedama nekā tagadējā Saeimā pie apm. 20 partijām un grupām.

Vēl tālāk man jāatzīmē, ka runājot par demokratisma krīzi, mēs nedrīkstam sajaukt demokrātijas krīzi ar parlamenta krīzi. Kā jau augstāk konstatējām, demokrātijas principu krīze nav iestājusies, bet ir gan dažas pazīmes, kas norāda uz parlamentarisma, kā formeli vienīga valsts varas avota, krīzes parādībām. Bet šās krīzes parādības mūsu valstī ir novēršamas augšā uzstādīto mērķu sasniegšanas ceļā, paturot un ievērojot demokrātijas pamatprincipus. Beidzot, rezumējot visu sacīto, mums jātaisa sekoši slēdzieni attiecībā uz

stāvokli, kāds jāieņem mūsu zemniecībai demokratisma krīzes jaunājumā:

1. Demokrātija mums ir nepieciešama kā vienīgā ar cilvēcisku cieņu saskaņošā valsts iekārtas forma. Tikai demokrātijā cilvēces labklājības augstākie mērķi var tikt sasniegti.

2. Viens no svarīgākiem demokrātijas pamatprincipiem ir — vairākuma princips. Mūsu valsts lielākā iedzīvotāju daļa ir cieši saistīta ar zemkopību, skaitliskais pārsvars mūsu valstī pieder zemniekam un tamdēļ dabīgi, ka demokrātiska iekārta var dot zemniekam, kā faktiskam vairākumam, iespēju izvest un likt respektēt savu gribu kā likumdošanas iestādē, tā valdībā.

3. Lai to izvestu, mums ir jāpanāk zemnieku demokrātija, kuŗā paturot un ievērojot demokrātijas pamatprincipus un brīvības, zemniekam piederētu noteikšana valsts pārvaldīšanā.

4. Zemnieku demokrātijas ideals sasniedzams kā zemnieku politiskās audzināšanas un ilgstošu pūliņu rezultāts. Galvenā vērība jāpiegriež zemnieku pašapziņai un politiska saprāta padziļināšanai, kā arī demokrātijas būtības un principu noskaidrošanai, jo šo principu apzinīga un konzekventa pielietošana ir galvenais ierocis mūsu kopējā ideāla sasniegšanai.

5. Blakus šim tīri idejiskam darbam mums jāiestājas par un jāpanāk tīri tehniskas dabas jauninājumi mūsu parlamenta vēlēšanu likumā, ar kuŗiem tiktu novērsti sīko partiju plūdi un gadījuma nejaušības vēlēšanu rezultātos.

6. Skaidrs, ka nekāda diktatura, no kuŗas puses ta arī nenāktu, nevar mums zemniekiem nest kādu labumu, bet mēs varam tikai pazaudēt iegūto un zemniekam tādā gadījumā būs jāpārvēršas atkal nenovēršami no publiski-tiesiskās subjekta par objektu bez tiesībām un līdzrunāšanas ne likumdošanā, ne valdībā.

7. Daudzināta demokratisma krīze nav demokrātijas principu krīze, bet zināmas konkrētas parlamenta iekārtas krīze, kuŗa novēršama punktos 4. un 5. uzstādīto mērķu sasniegšanas ceļā.

8. Svarīgs demokratiskās valsts uzbūves princips ir nacionālais princips, vai nacionālās domas valstiska iemiesojuma princips. Latvija ir nacionāla valsts un zemnieks ir viņas stiprākais aizstāvis un balsts. Jo zemnieks ir īstais nacionalists. Viņš ir katras tautas nacionalisma nesējs, zemnieks ir tas, kas novelk dabīgās robežas starp valstīm un tautām. Kāmēr strādnieks, tirgotājs u. t. t. jau pēc savas dabas ir vairāk internacionālisti, jo to tēvija ir tur, kur tiem labi klājas, zemnieks ir cieši saistīts ar savu dzimto zemi, jo viņa īpašumā atrodas dzimtenes neatdalāma daļiņa, — tas kaktiņš, tas stūrītis zemes, uz kuŗa zemnieks savus sviedrus lej. Zemniekā meklējams katra patriotisma pamats.

9. Tautas griba ir modernas valsts augstākais tiesiskais instituts. Demokratijā tautas griba atrod sev vislabāko un tiešāko izpauzmi. Tā kā tautas griba tehniski izpaužas caur vairākuma gribu un mūsu valsts vairākums neapšaubāmi pieder zemniekiem — tad priekš zemniecības gribas izpauzmes mums ir vajadzīga demokrātija.

10. Galu slēdzienā — mums jāpieliek visi spēki, liela aktivitāte un enerģija, lai savu valsti varētu izveidot, pretēji ārdošiem spēkiem, par zemnieku demokrātiju ar zemnieku kā faktisko un formālo saimnieku un valdītāju viņā. —

Stud. agr. A. Šteinbergs.

Demokratijas krīze un zemnieku saimnieciskais stāvoklis.

Balsis par saimnieciskās dzīves bēdīgo stāvokli, kuŗā slīgstam arvien dziļāki, paceļas ļoti bieži. Tās atskan netikvien no dažām šķirām un personām, bet no visiem valsts iedzīvotājiem, viņas kļūst arvien skaļākas un dzirdamākas. Saimniecībā, tāpat arī politikā un citās kultūrelās dzīves nozarēs iestājies zināms pagurums, varētu teikt, atplūdu laikmets pēc iegūtām cīņām. Jājautā, vai nevarētu būt otrādi? Vai nevarētu rasties jauni mērķi un sasniegumi uz drupām nopostītās valsts, vai pilsoņi reiz par visām reizēm nevarētu nākt pie atziņas, kā to sasniegt? Ar lielu sašutumu jāatzīst, ka tas tā vēl nav. Pilsoņi vēl nav atraduši īsto ceļu, kā pie tautas labklājības tikt, bet vadījušies no dažām idejām, kuŗas nav ņemamas par vadošām pie valsts labklājības pacelšanas. Viņas nav savienojamas ar realo dzīvi, kuŗa nav viengabalaina, un kuŗa prasa daudzpusīgu apgaismojumu.

Tāpēc arī, kad Latvijā pēdējos 8 gados vajādzēja atrisināt un izveidot mūsu nācijas radošos spēkus, kuŗi izpaustos garīgo un materiālo vērtību sasniegumos, tas nav izdevies. Tiesa, mēs esam kļuvuši pie politiskās patstāvības. Tas ir nenoliedzami. Bet jautāsim, vai līdz ar to ir viss sasniegts? Nebūt nē! Politiskā patstāvība ir kā forma, trauks, kas jāpilda ar dzīvu saturu. Un to vienīgi spēj darbs, radošs darbs visās dzīves nozarēs. Līdz ar to es negribu noliegt, ka mēs neesam darbu darījuši. Pareizi, mēs esam darbu darījuši, bet vēl vairāk stāv mums priekšā! To apliecina pate dzīve, ja ieskatāmiem viņas dziļumos. Šeit redzam vēl daudzas nepilnības, kuŗas vienīgi nolīdzināmas ar īstu un neliekuļotu darbu. Šis pēdējais faktors dara nācijas bagātas un piešķir viņām īsto vēstures sankciju. Bet ja nācija noiet uz pretējā līmeņa, kad viņai šis radošais darbs trūkst, kad pelēkā viduvējība kļūst par noteicošo, tad līdz ar to zūd cerība un ticība uz labāku nākotni. Un šis pēdējais moments — bezcerību moments ir nācijas nākotnes kaps.

Ja tagad palūkojamies mūsu politikas un saimnieciskā dzīves apstākļos, vai šis bezcerību moments nav iestājies? Vai cerība par

tautas nākotni nav izgaisusi? Pa daļai tas tā ir. Bet no otras puses pie šī jautājuma atrisināšanas stājusies visa sabiedrība: tiek minēti daudz un dažādi paņēmieni, līdzekļi, bet visi viņi nenoved pie vēlamā rezultāta. Trūkst darba spējīgu cilvēku un arī daudzas idejas nav dzīvē izvedamas. Viņas nav iespējams sakausēt ar realo dzīvi.

Un kāda ir pate sabiedrība?

Jāsaka, ka sabiedrībai trūkst aktivitātes. Viņa vadās un iet pakal, man gribētos teikt "gaisa pīļu" varoņiem, kuņiem nav pietiekošas tālredzības.

Tāpēc turpmāk viens no mūsu galvēniem uzdevumiem ir, piegriezt lielāku vērību personu politiskai izglītībai. Un ne tikai attiecībā uz dažiem cilvēkiem, bet arī uz visu sabiedrību. Visai sabiedrībai jāklūst politiski nobriedušai. Šī mērķa sasniegšanai jākoncentrē tautas vislabākie slāņi, kuņiem rūp un kuņi stāv par šādas izglītības sekmēšanu.

Tikai te jābūt skaidrībā, kāda izteiksme šai izglītībai jāpiedod. Un man liekās, šeit nevar būt divi domu. Šai politiskai izglītībai jābūt nacionālai. Tā ir tā ideja, kuņa sākot no p. g. 60 g. latvju tautu vadīja noteikti pretīm politiskai patstāvībai. Tagad šis mērķis sasniegts, tālāki atliek šo politisko patstāvību ar šo pašu nacionālo ideju piepildīt.

Neprasdami orientēties politiskā dzīvē, daudzkreiz ejam un stāvam par tādām prasībām, kuņas valstij nevar nest nekādu svētību. Parasti dāvā uzticību tādiem cilvēkiem, kuņi prot skaļi runāt, bet ne radošu darbu darīt. Kuņiem nav ne mazākās paškritikas par padarīto darbu, vai tas ko labu atnesīs. Kuņiem nav ne mazākās politiskās inteligences. Kuņi vadās tikai no savas partijas mērķiem. Lūk, šādiem cilvēkiem dāvā savu uzticību pie mums.

Nododot šādiem cilvēkiem noteicošo varu tautas labklājības lemsanā, sagaida tik svaidsīšanos un mīņāšanos uz vietas. Te izejām un stāvam par vienām saimnieciskām idejām, te atkal no tām atteicamies un stāvām par kaut ko citu. Skaidras, tīras, pastāvīgas saimnieciskas politikas nav bijis un domājams, arī nebūs, kā mēr nebūsim atjēgušies no politiskā romantisma.

Šis romantisms jānomet un jānostājas uz tautas radoša darba principiem. Jārada valstī plaša un bagāta tautas saimniecība. Jānosprauž noteiktas virslīnijas materialās un garīgās kulturas attīstībai. Ja tā, tad arī Latvija piedzīvos ziedu laikus.

* * *

Un taisni tad, kad valstī iestājas krīze, dabīgi vislielākos zaudējumus cieš valsts saimnieciskās šķīras. Ja valstī lielākā tiesa no visiem iedzīvotājiem nodarbojās ar zemkopību, tad arī zemniecība pārdzīvo

vissmagāko krīzi. Un vai mums patiešām šāda krīze nav iestājusies? Šāda krīze ir iestājusies, ko arī atzina pavasarī Ženevā sanākušais saimnieciskais kongress, ka netikvien Eiropa pārdzīvo smagu saimniecisku krīzi, bet visa pasaule. Nav zemes, kur šī krīze nebūtu. It sevišķi grūtus brīžus pārdzīvo lauksaimniecība. Kāpēc tas tā, to mēs jau zinām, pateicoties lielā mērā tikai politiskai nestabilitātei, svārstībai, kuŗa nepārtraukti turpinājas visus pēckaŗa gadus. Un varam droši teikt, kāmēr Eiropā un tāpat citās zemes daļās nebūs nomierinājušies politiskie vēji, kāmēr nebūs nozīmētas noteiktas politiskas līnijas, kāmēr nenorims kaŗi, tikmēr mēs nevaram cerēt uz kādas stabilas, drošas saimnieciskas nākotnes.

Tie sasniegumi, kuŗus uzrāda viena otra valsts savos pēckaŗa gados, ir ļoti mazi. Patiesību sakot, mums daudz, daudz vairāk vajādzēja iegūt.

Nesim piemēru no mūsu dzīves. Ir visiem zināms, un tas jau vairākkārt pierādīts, ka zināma krīze mūsu demokrātijā ir iestājusies. Daži gan mēģina to vest sakarā ar saimniecisko krīzi, it sevišķi Marksa aizstāvētāji — socialdemokrātikā saimniecisko nozaru neveiksmes ir tās, kas šo krīzi demokrātijā izsaukušas, bet faktiski lietas apstākļi ir otrādi. Ne saimnieciskie apstākļi ir tie, kuŗi šo krīzi izsaukuši, bet pate demokrātijā viņas nepareizā uzbūvē šos saimnieciskos apstākļus veidojusi sev par ļaunu.

Pašos pirmos valsts pastāvēšanas gados, kad Latvija sāka dzīvot patstāvīgu, neatkarīgu valsts dzīvi, arī saimniecība maz pa mazām cēlās. Attīstījās rūpniecība, cēlās lauksaimniecība, cik tas pēdējās spēkos bij, tāpat tirdzniecība veidojās, visur, īsāki sakot, dzīve ierāva veselīgus ceļus. Arī politiskā atmosfera likās pastāvīgāka. Nebij tik daudz strīdi un plēšanās par vienu, otru valsts dzīves jautājumu, bet vadījās gandrīz no diviem uzdevumiem — izveidot un stiprināt mūsu agrāriekārtu un likt pirmos pamatus, tradīcijas parlamentāriskai iekārtai. Šie divi svarīgie uzdevumi, kuŗus Latvju nācija bij uzticējusi saviem vēlētiem priekšstāvjiem, vienoja kopīgā sajūsmā par nākotni. Tagad šie darbi pa daļai veikti un līdz ar to iestājies cits laikmets — valsts izbūves laikmets. Viena, otra politiska partija, kuŗa, liekas, sevi grib uzskatīt par Latvijas nākotnes noteicēju un līdz ar to piesavinādama citas, svešas idejas, ved pilnīgi patstāvīgu politiku. Nerēķinās nemaz ar valsts īpatnībām un savādībām. Skaidrs, ka šāda veida politika valsts saimniecībai nevar atnest labumu, bet gan otrādi — ļaunumu. Kā tas patiešām tā ir, to mēs novērojam jo spilgti pie mūsmāju socialdemokrātiem. Socialdemokrātiem ir tikai viena doma, viena ideja — celt un stiprināt pilsētas proletariatu. Tas ir pārņemts no Marksa un citem socialdemokrātu ideoloģijas sludinātājiem, — kuŗi to cenšas uz viskārstāko izvest. Kā to panākt,

kā šīs uzvaras sasniegt, tas ir katras valsts socialdemokrātu pašu jautājums. Mūsu socialdemokrāti šai ziņā ir bijuši ļoti tīpiski. Proti, pēc brīvības cīņām, kad nodibinājās Latvijas valsts, socialdemokrāti, lai gūtu uzvaru savām idejām, vārdos pieslējās jaunsaimniekiem. Centās tiem ieskaidrot, ka viņi ir tie īstie jaunsaimnieku aizstāvji. Tikai, zināms, par šādu „pakalpojumu“ vēlēšanās bij jādod pretpakalpojums. Jāvēl „augstie kungi“ parlamentā, ko daudzi arī no jaunsaimniekiem neliedzās darīt. Bet vēsture risināja savu parasto pavedienu, socialdemokrātu darbi izrādījās pavisam pretēji dotiem solījumiem. Vislielākā vēriba tika piegriezta pilsētas strādnieku vajadzībām, kas arī dabiski saskanēja ar socialdemokrātu progamu. Tikai lauku jaunai šķīrai — jaunsaimniekiem nekas netika darīts no pēdējo puses. Tāds stāvoklis ilgi nevarēja turpināties un jaunsaimnieki viens pēc otra no socialdemokrātiem atkrita.

Tagad stāvoklis puslīdz nenoteikts. Bet socialdemokrāti nebūtu socialdemokrāti, ja nemeklētu atkal jaunus atbalstītājus. Tāpēc arī tagad socialdemokrātiem viena no galvenām prasībām, kā saistīt pie sevis lauku strādniekus. Un to viņi labi prot izvest, izmetot skaļas frāzes un solījumus, lai vēlēšanās viņiem balsis nāktu par labu. Kas tālāki, vai tad arī tiks ievērotas lauku strādnieku prasības, tas cits jautājums. Un par to socialdemokrāti arī mazāk interesējas. Kad tikai kautkāds vairākums Saeimā. Skaidrs, ka šāda veida politika valstij nevar nest kādu labumu, drīzāk krasas pārmaiņas un saimnieciskus sarežģījumus.

Politisko partiju ieskatī parasti saduras parlamentā pie viena vai otra saimnieciska jautājuma izšķiršanas. Notiek asi strīdi, kāmēr viena puse galīgi uzvar. Šeit nav kopīga mērķa, tikai — vēlēšanās gūt uzvaru. Tāpēc arī parlamentā valda uzskatu un principu maiņa. Dažureiz pat politiskas partijas, lai šo uzvaru gūtu, uzpurē principus. Un citādi tas arī nemaz nevar būt it sevišķi mazās valstīs, kur daudz un ļoti sīkas politiskas partijas un grupas. Šām sīkām grupiņām gandrīz katrā vietā savi principi jāuzpurē. Lielākām partijām apstākļi citādāki. Viņas pastāvīgi cenšas sīkās grupas iespaidot sev par labu, kas atvēl paturēt principus negrozītus.

Piegriežoties tuvāki mūsu parlamentārisksai praksei, vai mēs nenovērojam līdzīgu stāvokli? Gluži pareizi. Jaunās un sīkās grupas pieturas pie saviem principiem tikai vēlēšanu laikā, bet līdz ko nonāk Saeimā, tūlīt no tiem atsakās un piesienas vienai vai otrai lielākai politiskai partijai. Bet dažureiz arī lielām partijām savi ieskatī jāuzpurē pie dažu saimniecisku jautājumu atrisināšanas. Tikai tāpēc, lai nodrošinātu kādu vairākumu Saeimā. Vai šis jautājums šādā virzienā jāatrisina, vai valstij tur kāds labums būs, tas Saeimā pie kombināciju taisīšanas nav iespējams aprēķināt.

Un dažureiz iznāk, kā šāds atrisinājums ir bijis ļoti nevēlams. Mums piemēri nav tāļi jāmeklē. Un katrs no lasītājiem varēs saskatīt savā tuvumā šo nemākulīgo atrisinājumu sekas.

Un tāpēc jāuzsver, kā nevis saimnieciskie apstākļi vien ir izsaukuši demokrātijas krīzi. Saimnieciskās krīzes cēloņi ir pa daļai meklējāmi pastāvošās demokrātikās iekārtas nepietiekošā stabilitātē. Un kāmēr nebūs mūsu demokrātijas tehniskie pamati mainīti, tikmēr arī nevarēsīm saimniecisko krīzi novērst un ievadīt mūsu saimniecisko dzīvi normalā gultnē.

Demokrātikā valsts iekārtā parlaments lemj un noteic visus saimnieciskās dzīves likteņus. Tiešā demokrātijā tauta piedalās pate visā šinī darbā. Parlaments nepastāv kā tāds, bet pate tauta visus saimnieciskos un politiskos dzīves jautājumus izlemj. Šāds demokrātijas veids sastopams tikai mazās valstīs. Turpretīm pie kaut cik lielākām valstīm, kur iedzīvotāju skaits sniedzas vairāk simts tūkstošos, tur šāds tautvaldības veids nav izvedams.

Pie mums pastāv netiešā demokrācija. Tauta izvēl parlamentu — Saeimu, kuŗas pilnvaras izbeidzas ik pēc trim gadiem. Visu laiku Saeima rīkojas pilnīgi patstāvīgi. Tikai atsevišķos gadījumos tauta var uzlikt savu veto, bet reti viņš top izlietots, jo tas saistīts ar diezgan lielām grūtībām. Pa lielākai daļai tauta paliek skatītājas lomā.

Parlaments ir viena momenta auglis, viena psiholoģiska momenta atspoguļojums. Viņa pilnvaras un darbības aploks ir jāierobežo tā, kā tauta var attiecīgā laikā, vai caur trešās personas, vai kā citādāki, valsts likumdošanas darbu kontrolēt.

Ka tas patiešām tā ir, ka parlaments vienā laikā atzīst ieskatu negrozāmību, bet nāk brīdis, ka itin labi var no sava ieskata atteikties, to mums pierāda daudzi piemēri no nesenās pagātnes. Bija laiks, kad visa Saeima nospiedošā vairākumā atzina, ka minoritātēm nekādas lielākas tiesības attiecībā uz pavalstniecības iegūšanu nav piešķiramas. Ja gribam kaut-ko pie šīs lietas panākt, tad tikai pašā likumā ienest zināmu skaidrību, kāda pie agrākās likuma pieņemšanas netika izvesta. It sevišķi pret likuma radikālu grozīšanu uzstājās mazinieks M. Skujenieks, jo pēc viņa aprēķiniem, ar kādiem vairāk kā gadu atpakaļ viņš nāca klajā pie likuma apspriešanas, Latvijā ieplūstot ļoti daudz minoritates. Tagad, turpretīm, kad šīs idejas pašam vajadzēja izvest, nostājās pavisam uz pretējiem ieskatiem un centās pierādīt, ka ar zināmiem likuma paplašinājumiem, minoritates daudz nemantošot. Šādiem ieskatiem pievienojās citas partijas un pašas minoritates un likums Saeimā tika pieņemts.

Otra īpašība, kuŗa mūsu parlamentam ir pārliecīgi raksturīga ir tā, ka Saeima savās plašās budžeta tiesībās neizceļ tiešās tautas vajadzības.

Un ir jāatzīst, ka mūsu Saeimai budžeta tiesības ir vienas no vislielākām. Līdz ar budžeta pieņemšanu rada pamatu visai valsts saimniecībai un līdz ar to pašai tautas saimniecībai. Ja tautas saimniecība nīkuļos un neplauks, tad arī valsts saimniecība būs tāda paša. Valsts saimniecība stāv ciešā sakarā ar visas tautas saimniecību un tamdēļ, ja runājam par valsts saimniecību, un viņas pamatu—budžetu, mums arvien jāpatur acīs pašas tautas saimniecība, nodokļu uzlikšana un pabalstu sadalīšana starp iedzīvotāju šķirām. Budžeta sumas pilnīgi izteic, kāda ir valdības saimnieciskā politika un par cik tā iet pretīm kā vienai, tā otrai iedzīvotāju šķirai. Budžetu varam uzskatīt par valdības īsto spoguļi.

Pēc budžeta varam spriest, vai parlamenta vairākums kalpo vienai iedzīvotāju šķirai, vai visai valsts labklājībai. Tāpēc arī budžeta tiesības parlamentam dotas ļoti plašas un ja tādas tiesības viņam nebūtu, tad arī parlamentam nebūtu nekādas nozīmes valsts dzīvē. Un taisni šīs dāvātās tiesības katrs parlaments izlieto tik plaši, cik tik vienas ir iespējams, no kam daudzreiz cieš dažas tautu šķiras. Kā spilgts piemērs noder šā gada budžeta apspriešana Saeimā. Taisni tai šķirai, kā lauksaimniecībai, kurai kredīti un pabalsti bij vajadzīgi ka jeb kad mūsu kreisā koalīcija to neatzina un nonāca tik tālu, kā pat kredītu sašaurināja. Konkrētus piemērus, man liekas, nevajadzēs pievest, jo tos kurš katrs viegli atradīs, kas kaut - cik būs sekojis mūsu Saeimas darbībai.

Viss tas dod skaidru liecību, ka mēs rīkojamies no gadījuma uz gadījumu. Noteiktas saimnieciskas politikas mūsu parlamentā nav. Ja viena valdība atrodas pie valsts stūres, viņa piekopj savu saimniecisku politiku, bet līdz ko nāk pretējā puse pie varas, tūlī nodibina kādu citu nozaru atbalstošu politiku. It sevišķi no tam nākas ciest lauksaimniecībai. Neskatoties uz visa to, ka ar zemkopību nodarbojas pāri par 80 proc. no visiem valsts iedzīvotājiem, jau no pašiem valsts dibināšanas gadiem, mēs neredzam noteiktas lauksaimnieciskas politikas. Šāds stāvoklis ir ļoti jūtami atsaucies uz lauksaimniecību un tāpēc pēdējai jāpārdzīvo ļoti smaga krīze. Par šīs krīzes esamību dod liecību protestēto vekseļu skaits, kāds jau redzams no 1924. gada. Mēs zinām, ka katrs protestētais vekselis apliecina, ka viņa īpašnieks nevar pildīt savus pienākumus pret kreditoru. Un tā kā visa mūsu lauksaimniecība dibinās vienīgi, gandrīz, uz kredītu, tad dabīgi mēs varam nonākt līdz tādām stāvoklim, ka nelīdzēs ne ilggadīgie kredīti, ne kas cits. Intereses pēc pievedu protestēto vekseļu skaitu, salīdzinādams 1926. g. ar 1925. g. Un protiet: 1925. g. protestēto vekseļu kopsuma uz laukiem bij (izslēdzot Rīgu) — 35.000.000 ls, bet 1926. g. — 50.000.000 ls. Tā tad pieaugums par 15.000.000 ls. Šī summa nav maza un viņa var vēl dubul-

toties, ja netiks piegriezta nopietna vērība. Mēdz aizrādīt, ka zinānmērā šeit spēlē lomu sliktie ražas gadi. Bet šāds izskaidrojums neiztur pilnīgu kritiku. Kā par piemēru noder 1925. g., kad lauksaimniecības ražas bij sasniegusi pirmskaņa līmeni. Bet neskatoties uz visa to, tomēr protestēto vekseļu skaits pārsniedza 1924. gadu. Tā tad neraža pie šīs krīzes dod maz attaisnojuma. 1926.g. apstākļi pasliktinājušies. Raža netikvien palikusi savā agrākā stāvoklī, bet ievērojami kritusi. Tā rudzi 1926. g. izkults tikai 1.554 kv.,mieži — 506 kv. Vasarāja no 3 milj. kv. noslīdējusi uz 2 milj. kv. Līdzīgs stāvoklis ar liniem, tikai kartupeļi uzrāda mazāku pieaugumu. Pēc finansu ministrijas aprēķiniem iznāk, ka lauksaimniecība pagājušā gadā zaudējusi uz ražām 56 milj. ls. Šis skaitlis vēl palielināsies, ja pieskaitīsim laukstrādnieku algas pieaugumu, kas arī nāk uz lauksaimnieku zaudējuma konta. Iepriekšējā gadā, t. i. 1925. g. lauksaimniecība uzrādīja tikai 31 milj. lielu zaudējumu, turpretīm 1926. g. viņš jau dubultojies. Tā tad spriest par krīzes nepadzīlīnāšanos ir vairāk kā vieglprātīgi.

Tā tad viena lieta skaidra, ja mēs lauksaimniecībai nepiegiezīsim vajadzīgo vērību, ja mēs lauksaimniecību necentīsimies izcelt no šī krīzes stāvokļa, tad arī demokrātija no tam cietīs. Ir pierādīts no vairākiem zinātniekiem, ka līdz ar lauksaimniecības attīstību, drošību, arī pate demokrātija pārdzīvo ziedu laiku. Bet kur lauksaimniecība nīkuļo, tur demokrātijai nav drošas nākotnes. To arī mēs novērojam vairākās valstīs. Un, man liekas, ka taisni Krievijas varas vīri saprasdami šo dzīves taisnību, nēlaiž pie brīva vārda zemnieku. Zemniecība top nobīdīta pēdējā lomā, bet izcelta pilsētas strādniecība. Ja zemnieku nostādītū līdzīgā stāvoklī, tad, kas var zināt, ka pēc laika Krievijā izjuktu diktatura un nodibinātos demokrātija. Saprotams, šāda pārvērtība jau nemaz nepatīktu Krievijas varas vīriem un tāpēc tie tagad ar visu varu mēģina paturēt iegūto.

Mūsu uzdevums ir demokrātiju stiprināt. Tāpēc arī mums vispirmām un galvenām kārtām jāpiegriež liela vērība lauksaimniecībai. Bet kā mēr tas nav izvests, tikmēr nevaram būt droši par saulainu un gaišu nākotni.

A. O. Karčevskis, stud. jur.

Demokratija, socialdemokratija un viņas krīze.

Mūsu laikā demokratija ir tapusi par noliedzošas kritikas priekšmetu. Personas un grupas, kuŗas vispār noliedzoši pret demokratiju ir izturējušās, sāk viņu atklāti nonievāt. Daudzi domā, ka pēc piedzīvotām demokratijas neveiksmēm, — Krievijā, Italijā u. c. esošām krīzēm, demokratiju varētu aizstāvēt tikai iesakņojušies revolucionāri. Par šo krīzi runāts ir daudz un no dažādiem viedokļiem. Tomēr nebūs lieki uzkavēties vēl pie šī jautājuma.

Nopietnus iebildumus demokratijas pretinieki pieved divus: Pirmkārt, viņi aizrāda, ka demokratijai esot neorganisks, mechanisks raksturs: tautas pārstāvju izvēlēšana un lēmumu pieņemšana ar balsu vairākumu esot tikai daudzo socialo atomu cīņas un vienas sumas aritmetiskā pārsvara produkts pār otru, bet nevis vienas saprātīgas gribas izteiksme. Otkārt, no šejienes izrietot, ka demokratija savā attīstībā un pastāvībā neatbalstoties uz vienotu patiesības un principu sistēmu, kuŗu varētu atzīt par noteiktu, absolūtu. Izvedot dzīvē mainīgā vairākuma mainīgos uzskatus, demokratija patiesībā esot jāsaprot kā kaut kas relatīvs, attiecīgs. Šis uzskats nav pareizs. Neatspēkosim viņu no tīri politiskā viedokļa, bet no sabiedriski - filosofiskā. Demokratiskās republikas iekārta ir viens veids, kā radīt sabiedrisko, pārcilvecisko (ārpus personības esošo) varas vienību. Viņā notušējas egoistiskās, t. i. ar visumu, veselo un kopējo nesaskanošās (neharmonejošās) atsevišķo personu tieksmes. Tādu vienību mēs atrodam ne tikai augstākās varas organizēšanā, bet jau pašā vēlēšanu cīņā, kad vēlētājs panāk savu mērķi, izvēlēt sev priekšstāvi, tikai tad, ja viņš uzstājas kā vienas vai otras sabiedriskas idejas nesējs. Turpretīm, ja viņš domā vadīties tikai no savām īpatnējām interesēm, tad viņam jābalso tukšā.

Protams, nevienam mūsu laikos (izņemot varbūt fanatiskos demokratu) neienāks prātā apgalvot, ka tagadējā demokratija ar viņas vēlēšanu cīņu ir ideāli nobeigtais valsts organizācijas veids. Mums demokratija jāaizstāv ne kā absolūts ideāls, bet gan kā tāda valsts for-

ma, par kuŗu labāka sareŗģitā un differencētā sabiedrībā ar samērā augsti attīstītām personībām nav atrasta, un nav arī domājams, ka tuvākā nākotnē tas notiks.

Demokrātija nav ar mechanisku raksturu, viņa ir noteikti organiski būvēta pēc savas būtības.

Demokrātijas pamats — cilvēka kā personas brīvība un šo viņa aizstāv. Varas vienības radīšana demokrātijā atkarājās no tā, par cik visas sabiedrības (veseluma) balss runā katŗa pilsoņa dvēsēlē un arī no tā, par cik samērā šauras balsotāju grupu intereses izteic savā kopumā visas sabiedrības (veseluma) intereses.

Ir divi pretēji, bet kopēji noteikumi, kuŗu esamība veicina demokrātijas attīstību. Viens — augsta personīgās pašapziņas attīstība par personības vērtīgumu un nepieciešamību aizstāvēt neat-savināmās personības tiesības, otrs — personības redzesviedokļa plašums, viņas mīlestība un interese pret sociali veselo, pateicoties kam atsevišķs pilsonis ir kā mikroskops, kuŗš satur sevī ne tikai savu atsevišķo dzīvi, bet atspoguļo individuēlā sferā veselā dzīvi, no kurienes rodas tiesiskā apziņa piedalīties valsts uzbūvē, viņas izveidošanā.

Demokrātijā varas vienība rodās, par cik pilsoņi savas balsis nododami, ņem vērā virspersonīgas sociali veselā intereses jeb par cik viņi vadās no tādām personīgām interesēm, kuŗas sakrīt ar svarīgiem vispārējo interešu momentiem, pie kam viņu kopība izteic veselo.

Demokrātijas būtību var izteikt trīs aksiomās: 1) moraliski visi cilvēki līdzīgi Dieva priekšā, 2) juridiski visi pilsoņi vienlīdzīgi likuma priekšā, 3) visu pilsoņu intereses līdzvērtīgas. Demokrātija pēc savas dabas ir izlīdzinoša.

Šī ideja nav krīzei padota, viņa nav apgāsta un viņas vietā nav jauna labāka radīta. Un nevar jau sabiedrisku jeb citu ideju apgāst, nojaukt, iekāms nav radīta jauna, labāka.

Tomēr tagad ir daudz, kas liecina, ka zināma krīze ir demokrātijā. Taisni mūsu laiku demokrātiju parlamentārā darbība ir bieži tāļu no augšā pievestā harmoniskā demokratisma ideāla; partiju novecošanās, sastingums, fanatisms, tādu partiju esamība, kuŗas neieredz to sociali veselo (demokrātiju), par kuŗa pārstāvjiem tām jābūt un taml. demokrātijas krīzes parādības (simptomi) vairojas ar katru dienu. Šīs negatīvās demokrātiju noliedzošās parādības tomēr nav atkarīgas no pašas demokrātijas idejas, bet gan ir viņas sabojājums, kas izsaukts no sareŗģītiem apstākļiem, kādos atrodas mūs-laiku demokrātija. Šos apstākļus mēs esam apskatījuši jau vairākos iepriekšējos rakstos. Tie bij praktiskai izvešanai nepareizi noorganizētais vēlēšanu princips, dažādas diktatoriskās teorijas un dažu grupu cenšanās viņas pielietot un izvest dzīvē.

Vēl viens no galveniem apstākļiem, kas izsauc demokrātijas, ne pašas idejas, bet pēdējās praktiskās izvešanas krīzi, ir tas, ka demokrātijai kā pārejas formu atzīst viena no lielākām socialistiskām sistēmām — marksisms socialdemokrātiskā virzienā. Ja kādu ideju realizē, tad viņai vajag būt kā mērķim. Turpretī, ja šo ideju izmanto kā zināmu pāreju uz citas idejas mērķiem, tad pirmā bez šaubām cieš un padota krīzei. Demokrātijas ideja radīta un izveidota no liberalisma, par ko raksta beigās. Turpretī socialismis, kuŗš tik stipri izplatījies, ir pilnīgi sveša ideoloģija demokrātijai, un ne tikai sveša, bet pat gluži pretēja. Reiz nu šī ideoloģija reālās tiešamības spiesta atzīst demokrātijai kā „mazāko ļaunumu“, tomēr paturēdama vērā savu galējo mērķi, tad dabīgi, ka viņa rada krīzi demokrātijā.

Lai to saprastu, tad mums jāapskata tuvāki socialismis un jāpieved viņa teoretiskās un praktiskās pretrunas, no kuŗām tad skaidri redzams, kādu lielu lomu spēlē socialismis demokrātijas krīzes radīšanā.

Lielākā socialismis sistēma ir marksisms. Viņš izplatīts visās pasaules malās un par marksistiem sevi skaita un viņa idejas nesēji ir dažādi novirzieni: socialdemokrāti, komunisti un taml. Tomēr nav nekāds noslēpums, ka no marksisma mūsu dienās palicis pāri vairs tikai paši kopējie centieni un pamati. Aiz marksisma vairs paliek tikai lielās un klasiskās doktrīnas slava. Ir filosofiskie Marksa paredzējumi, ir viņa socialistiskās uzbūves un ekonomiskās mācības — tagad no kritikas galīgi sašķobīti. Un līdz ar to pašā marksismā, par cik viņš attīstījies teorijā un praktikā, norisinājušās dziļas iekšējās pārvērtības, kas liecina ne tikai par šīs mācības neizturību, bet ka satricināts pats viņas gars.

Šī marksisma krīze līdz ar to ir socialismis krīze viņa pašā dziļākā, skaidrākā un neapgāžamā izteiksmē, kas savukārt mūslaikos rada lielu iespaidu attiecībā uz demokrātijas krīzi.

Iepazīsimies ar socialismu tuvāki.

Socialismis ir viens no visvecākiem sabiedriski - politiskās filosofijas virzieniem; bet nekur viņš nav bijis līdz tādai robežai izvests, kā pie Marksa — tā sauc. marksismā.

Vecos un vidus laikos — pie Platona, Toma Akvinija, Fichtes un d. cit. — socialismis ir tikai vispārējās politiskās uzbūves daļa, turpretī Marksam socialismis ir ne daļa, bet viss: viņš cenšas apņemt visas dzīves un domu parādības. Tas ir vesels pasaules uzskats, kuŗš cenšas palikt par jaunu cilvēces reliģiju, kas atvietotu visu, kam cilvēce ticēja un no kā dzīvoja.

Socialisma paradīzi Markss kopēji ar Engelsu ir uzrakstījuši visu marksistu „bībelē“ (kā komunistu, tā socialdemokrātu) — 1847. g. „Komunistu Manifestā“. Cilvēces nākotni viņi tēlo, kā pilnīgas brīvības stāvokli, kur izzudīs visi apspiešanas un netaisnības veidi, iz-

nīks starpība starp cilvēkiem, nebūs ne nacionālās izšķirības, ne šķiru cīņas, ne ģimenes despotisma. Būs vienīgi brīva un laimīga cilvēce, kurā visu locēkļu brīva attīstība dibinās uz ikkura cilvēka brīvu attīstību.“

Vēlāk Markss un Engelss nosauca šo stāvokli par „īstu brīvības valsti“, uz kādu cilvēce pāries no nepieciešamības valsts lēciena (revolūcijas) ceļā. Markss un Engelss bij pārliecināti, ka ārējo dzīves noteikumu radikāla maiņa izmainīs tāpat cilvēku garīgās pastāvēšanas noteikumus. Visas tradicionēlas idejas, kuŗas stāv pār cilvēku, paŗas par sevi atkritīs pēc galīgas ekonomisko attiecību pārveidoŗanās. Reliģiozā ticība, kas līdz ūim cilvēkus vadīja, izzudīs līdz ar tiem noteikumiem, kuŗi to izsauca. Cilvēks „griezīsies ap sevi, kā ap īstu savu sauli; reliģija ir tikai iluzoriska, iedomāta saule, kuŗa riņķo ap cilvēku, iekāms pēdējais pats ap sevi neriņķo.“ Pēc Marksa uzskata, socialismis galīgi un pavisam izskauŗ reliģiju. Viņš nes cilvēcei tādu solījumu pilnību, ka paliek pats par reliģiju: un kā katŗa vienīgā glābŗanu nesoŗā reliģija — Marksa socialismis piesaka nesamierināmu cīņu tai reliģijai, kādai cilvēce sekoja no seniem laikiem.

Marksa socialismis sola cilvēkam jaunu dzīvi, kuŗā iznīks ūķiŗošana starp personu un sabiedrību, kur notiks pilnīga cilvēka atbrīvoŗana (emancipācija). Visas cilvēces dzīves nozīme — sabiedrisko attiecību praktikā. Pilnīgā sabiedrībā reliģija nav vajadzīga un izzudīs pati par sevi; nepilnīgā sabiedrībā viņa kaitīga, kā illuzija, kas novēŗš cilvēka domu no īstenā ļaunuma. ūāds Marksa un Engelsa uzskats par reliģiju „Komunistu Manifestā“.

Tālāk nāk mācība par proletariata vispasaules nozīmi. Pēc Marksa uzskata, katra cilvēku sabiedrības vēsture ir ūķiru cīņas vēsture. „Proletriats kā valdoŗā ūķira novēŗsis ar varas līdzēkļiem visus iepriekŗējos raŗošanas noteikumus un novēŗsis ūķiŗu antagonismu izsaucoŗos noteikumus, kā arī paŗu ūķiŗu esamību un savas ūķiŗas virskundzību. Iepriekŗējās burŗuazijas sabiedrības vietā ar ūķiŗām un viņu preteŗķībām būs savienība, kuŗā ikkura brīva attīstība būs par noteikumu visu brīvai attīstībai“. ūie noteikumi ir pretruŗu pilni un brīnumaini; izdarījis ar varu revolūciju un palicis par valdoŗo ūķiŗu, proletariats atņem savai virskundzībai ūķiŗas virskundzības raksturu; viņa virsvāldība pārvēŗŗas par brīvību, bet pats no atseviŗķas ūķiŗas pārvēŗŗas par sabiedrību. ūe ir nesaprotama pārvēŗŗanās un runā pretīm paŗa Marksa aprādītai vēstures gaitai.

Proletariatu Markss nostāda pāri par visām citām ūķiŗām un pieŗķiŗ viņam pazīmes, kas to paceļ zināmā absolūtā un nepieejamā augstumā. „Universāls“, „vispusīgs“, „vispāriģs“ — tā viņš raksturo proletariatu — ceturto ūķiŗu.

Cilvēces atdzimšana var notikt tikai visu kulturas centienu un spēku kopējās sadarbības rezultātā, visu sabiedrības progresīvo elementu draudzīgā sadarbībā, un vispirms zem garīgās un moraliskās izglības nesēju valdošā iespaida. Bet Marksam tāds ieskats neiespējams: priekš viņa absolūtā ideāla vajadzīgi arī absolūti līdzekļi, vajadzīga šķīra, kuŗa pilnīgi atsevišķa un kā šķirta pēc savas dabas un kuŗa visā pilnībā un tīrībā var pieņemt absolūto socialās pārveidošanas taisnību. Nekāda sajaukšana jeb izlīgšana, kompromiss nav iedomājami: tā būtu pamata principu izārdīšana.

Pēc sava iekšējā satura, šī marksisma utopija ir absolūtā kolektivismā sistēma. Viņš noliedz personības pastāvēšanas nozīmi un ar to noārda sības pastāvēšanas nozīmi. Viņš sarauj cilvēka saiti ar pasaules ideālā labuma likumu, un neredz pasaulē neko citu, kā materialo spēku darbību un tanī pašā laikā tic priekšā stāvošai cilvēka virskundzībai par pasauli un cilvēka saprāta uzvarai pār ārējo dabu (!?). Tādi ir marksisma pamati pēc „Komunistu Manifesta“.

Kas attiecas uz valdīšanas veidu, tad marksisms te paredz sekošo: proletariātam nepieciešami jāņem politiskā vara savās rokās, jāleved jauna darba organizācija, jāsaģrauj vecā politika, kas pabalsta pastāvošās iestādes.

Kā praktisku piemēru Markss pieved Parīzes komunu. Uz šo komunu atsaucas tagadējie marksisti - socialdemokrāti un aizrāda, ka jau Marksa pamatmācībā — šinī praktiskā piemērā, esot uzsvērts, ka pieņemams demokrātijas veids. Bez šaubām, ka šie marksisti atzīst demokrātijai tikai kā pāreju uz gala mērķi — proletariāta diktaturu. Daudzi soc.-dem.-marksisti cenšas „Parīzes komunas“ uzbūvē atrast samierinošu izeju starp demokrātijai un diktaturu, jeb kā viņi saka „diktaturu demokrātijas veidā“.

Pieiet no šāda redzes stāvokļa pie diktaturas un demokrātijas aso pretešķībi izlīdzināšanas, ir pilnīgi nepareizi.

Mūsu laiku demokrātijai ir vispirms dzīves, meklēšanas brīvība; domu un uzskatu brīva saņemšana; tā ir — visu vienlīdzība likuma priekšā, savstarpējā un kopējā attīstība; tautas pašvaldība un varas atkarība no visas t.a.u.t.a.s. Turpretīm diktatura, vai tā būtu vienpusīga, zināmas grupas vai veselas šķīras, ir zināmas noteiktas sistēmas,

noteiktu attiecību kārtības piespiedu izpildīšana, izvešana. Viņa nepielaiž, kā tas ir demokrātijā, nekādas vispārējas vēlēšanas.

Šādos uzskatos ir marksisma lielā pretruna, ko jau spilgti viņa lielākais palīgs Engels savā laikā pats sacīja. No vienas puses viņš sacīja, ka „brīva valsts — demokrācija — ir tīrā neprātība“, bet no otras puses dažus gadus vēlāk bij spiests atzīt, ka „demokrātiskā republika ir zināms specifisks (īpatnējs) proletariskās diktaturas veids“.

Tamdēļ arī pilnīgi var apgalvot, ka vispārējās vēlēšanu tiesības, tiešā vai netiešā tautvaldība un citi demokrātiskās iekārtas pamati revolucionārai proletariāta diktaturai, pēc Marksa ieskata, ir tikai ārējā čaula citu mērķu un pamatdomu sasniegšanai — proti, proletariāta diktaturas sasniegšanai.

Kā sacījām, proletariāta diktatura, pēc marksisma mācības, ir tas tilts, kuŗš ved tagadējo valsts formu uz ideālo bezvalstisko stāvokli (Marksisma utopija). Tomēr šinī ieskatā ir liela pretruna. Ja īsti izdomā līdz galam socialisma ideālu viņa praktiskā izveidošanā, tad tas nebūt nav „ideāls bezvalstisks stāvoklis“, bet gan sabiedrība, kuŗa lai gan pilnīgi citāda veida kā tagadējā valsts forma, tad tomēr ar visām valstij raksturīgākām pazīmēm un sevišķi ar marksistu tā principiēli neieredzēto piespiedu varu. Socialistu valsts varas spēks zināmos gadījumos var būt vēl stiprāks kā tagadējās; viņā var vēl enerģiskāk izpausties spiediens uz atsevišķu personu.

Agrākie marksisma tulkotāji nepienāca līdz uzskatam, ka augstākais marksisma ideāls ir bezvalstiskais stāvoklis. Vispār izplatītais uzskats ir, ka marksisms savā galīgā izveidošanā valstisko iekārtu pievedīs līdz pilnībai; ka viņš cenšas pilnīgi ar valsts varu nostiprināt un nodrošināt personu, pievest pie kazarmes vienmuļīgās dzīves. Šo uzskatīja par marksisma politisko ideālu. Bet te paliek nesaprotams, kā šo ideālo vērdzības un kazarmu socialismu Markss ar Engeltu varējis nosaukt par „brīvības valsti“ un saistīt to ar „personas vispusīgas attīstības“ jēdzienu.

Jaunākā marksisma politiskā analīze pierāda noteiktu uzskatu, ka marksisma gala mērķis ir bezvalstiskais stāvoklis un tuvina viņu šinī ziņā anarķisma idejām. Marksisma teorētiķis Hēlsens uzsvē, ka starp marksisma ekonomiskām un politiskām teorijām esot pretrunas — ekonomiskās mācības vedot uz kolektīvi - centralizēto saimniecības organizāciju, bet politiskās — uz anarķistiski - individuālo iekārtu. Otrs — prof. Novgorodcevs, piekrīt pirmam tiktāļu, ka marksisma ideāls ir bezvalstiska forma, bet ne anarķistiski - individuāla, bet gan kolektīvi-centralizēta. Ja ekonomiskā izveidojumā marksisms noved pie kolektīvā, bezpersonīgā ražošanas procesa, tad politiski tas noved pie pil-

nīgas varas iznīcināšanas, kur nav ne personīgās gribas, ne individuēlās brīvības.

Marksisma galīgā ideāla sasniegšanas neiespējamību redzēja jau Lassals. Viņš sauca ceturto šķiru ne uz sabiedrisko šķiru naidu un izšķirību, bet gan uz samierināšanos no visas sabiedrības puses. Lassals saka: „Es nekad nedomāju izsaukt vispārēju kustību tikai ar strādnieku šķiras piedalīšanos. Mans paceltais karogs ir demokrātijas karogs. Es nedomāju, ka kāds īsts demokrāts nepiekritīs tam, ka ar valsts līdzekļiem jāuzlabo nabago un trūcīgo šķiru liktenis.“ No šejienes izriet Lassala tuvākais politiskais sauciens — vispārējās vēlēšanu tiesības. Šis Lassala uzskats iespaidās marksistos un pēdējo mācību tuvināja realībai dzīvei, bet līdz ar to ienesa cīņā lielākās pretrunas un iekšējo marksisma krīzi. Lassālisms bij nacionāla virziena socialisms un viņš bez cita veicināja marksisma sašķelšanos divos novirzienos: realistiskā, reformistiskā, kurš zem Lassala mācību un vara tieksmju iespaida spilgti attīstījās Vācijā, un utopiskā, revolucionārā, kas sākās izveidoties Francijā kā revolucionārais sindikalisms un savu īsto seju sašniedza Krievijas lielniecismā (komunismā). Šie sadalījušies virzieni tagad ir reprezentēti un apvienoti II. un III. Internacionālēs.

Revolucionārā - utopiskā virziena attīstīšanos un būtību tuvāki neapskatīsim, jo tas ir apskatīts rakstā „Lielniecisms un viņa kritika.“

Mums interesē reformistiskā, reālā socialisma novirziens, kāds viņš izveidojās sevišķi Vācijā, jo no viņa savus uzskatus pilnīgi ir mantojuši mūsu socialdemokrāti, faktiskie patreizējie valdnieki mūsu Latvijas demokrātiskā valstī.

Runājot par vācu socialdemokrātijas pamatiem (un līdz ar to arī mūsu s.-d., kā to redzēsīm turpmāk), tad mums jāapskata vācu socialdemokrātijas 1891.g. radītais kodekss: „Erfurtes progrāma“. Analizējot kodeksu, mēs redzēsīm, ka jau te marksisms ir palicis par „pasaulīgāku“, iegājis neizbēgamā kompromisā ar iesošo kārtību.

Marksisma bībele — „Komunistu Manifests“ runā tikai par nākotnes socialisma valstī. Viņš ir mācības — socialisma — teorētiskais pamats. „Erfurtes programa“ sastāv no divām daļām: 1) teoretiskās un 2) praktiskās.

Tenoretiskā daļa caurausta no absolūtām nākotnes socialisma idejām; viņas mērķis — sabiedrības pārveidošana, atsvabinot ne tikai proletariatu, kā tas bij „Komunistu Manifestā“, bet visu cilvēci no tagadējās iekārtas.“ Viņa solās cīnīties ne tikai pret strādnieku apspiešanu un ekspluatēšanu (izsūkšanu), bet gan „pret jebkādu apspiešanu un izsūkšanu, vai tas būtu vērst pret šķiru, partiju, dzimumu jeb rasu.“ Beidzot, pārvērst lielsaimniecību un nepārtraukti sabiedriskā darba attīstošos rūpniecību no nabadzības un apspiestības avota... par vislielākās labklājības un vispusīgās harmoniskās pilnības avotu.

Šīs sausās, teoretiskās partijas programmas tēzēs ir tikpat daudz soļījumu un cerību, kā tās piemita iepriekš apskatītam absolutam marksismam. Šeit ir Marksa ieskats, ka socialismā ir vienīgais cilvēces glābiņš. Šai teoretiskā daļā tiek nosodīta tagadējā kārtība, no kuŗas ciešot „visa cilvēce“; nosodīta tagadējā sabiedrība ar viņas iestādēm un idējām, valsts iekārta un reliģija, politika un tiesa, nacionālā atšķirība, kā tas ir absolutā socialismā. Ar vārdu sakot, „Erfurtes programmas“ teoretiskā daļa runā par nākotnes socialismu valsti, noliedzot jebkādu tagadnes iestādījumu. Turpretīm — praktiskā daļa runā ne par nākotni, bet gan par tagadni. Šeit tiek uzskaitītas vesela rinda kā politiska, tā ekonomiska rakstura prasību; un visas šīs prasības paredz, ka tagadējās sabiedrības pamati — tiesiskā, demokrātiskā valsts un kapitalistiskā saimniecība paliek spēkā.

Piemēra dēļ pievedīsim dažas šīs „Erf. progr.“ praktiskās daļas prasības: 1. Vispārējās, vienlīdzīgās un tiešās vēlēšanu tiesības; aizklātās vēlēšanu tiesības un balsošanas priekš abu dzimumu imperijas pilsoņiem, vecākiem par 20 gadiem. Proporcionālā priekšstāvrīcības sistēma; līdz viņas ieviešanai — vēlēšanu iecirkņu pārgrupēšana pēc katras tautas skaitīšanas. Divgadīgi likumdošanas periodi. Vēlēšanu un balsošanu nolikšana likumīgo atpūtu dienā; atlīdzības maksāšana izvēlētiem priekšstāvjiem. Visu politisko tiesību ierobežojumu atcelšana, izņemot gadījumus, kad zaudētas darbības spējas.

2. Tieša tautas likumdošana ar iniciatīvas un referendumu tiesību palīdzību. Tautas pašnoteikšanas un pašvaldības imperijā, valstī, provincē un komunalīestādēs. Valdības izvēlēšana no tautas, viņu kriminālā un civilā atbildība tiesas priekšā. Ikgadējais nodokļu votums.

3. Sagatavošanās uz vispārēju atbrūošanu. Tautas milicija pastāvīgās armijas vietā. Kaŗa un miera jautājumu izšķiršana no tautas priekšstāvrīcības. Starptautisko strīdu nokārtošana šķirjtiesas ceļā.

4. Visu likumu atcelšana, kuŗi ierobežo un apspieŗ brīvu domu, sapulcēšanās un bīdrošanās brīvību.

5. Visu likumu atcelšana, kas ierobežo sievietes tiesības.

6. Reliģijas izsludināšana par privātu lietu.

Baznīcas un reliģ. s-bas uzskatāmas kā privāta lieta, kas savas lietas kārto patstāvīgi.

Tāŗāk runā par tautas izglītību, tiesas uzbūvi, ārstniecības palīdzību, nodokļiem, darba aizsardzību; 8 stundu darba dienu un taml.

Socialās revolūcijas perspektīve, kuŗa ar vienu rāvienu esošo pārvēŗš par nepiecieŗamo, nākoŗo, ŗeit pazūd sareŗģītā demokrātisko reformu plānā, kas tikai pamazām un pakāpeniski izvedams. ŗi lielā pret-runā ar socialismu kriŗ acīs vēŗ vairāŗ tamdēŗ, kā teoretiskie pamati, kā redzeŗjām, palika iepriekŗēŗjie. Te ir galīga pretruna. Socialo reformu

ideja kapitalistiskā iekārtā nav savienojama ar teorijā izvesto nepieciešamo vajadzību. Prasīt astoņstundu darba laiku, nenozīmē gaidīt augošās rūpniecības-tirdzniecības krīzes, socialisma priekšnoteikumus, bet gan tas rada augošu rūpniecības uzlabošanos. Šeit ekonomiskas perspektīves demokrātiskā progresa apvienībā ir pavisam citas, nekā to paredz pirmā — teoretiskā programmas daļa. Šinī ziņā starp abām „Erf. Pr.“ daļām ir acīmredzama pretruna, kuŗu nevar novērst ne ar kādu teoretisku tulkošanu jeb izskaidrošanu. Vācu socialdemokratija, labākā un aktīvākā marksisma reformistiskā virziena sekotāja un izveidotāja, ir krietni paplašinājusi savas programmas praktisko daļu, ievēdama viņā veselu rindu demokrātiski - progresīvo reformu, lai ar viņu palīdzību sasniegtu tik ārkārtīgi kāroto varu. Bet līdz ar to viņa nonākusi noteiktā pretrunā ar savu ideoloģiju, ar savas socialisma ticības teoriju. Vēl vairāk, savās dažās prasībās šī programma atraida taisni to, kas ir absolūta socialisma dvēsele, kas pēc Marksa ieskata ir nepieciešams socialistiskā pasaules uzskata secinājums. Aizrādīsim uz dažiem piemēriem:

1) Iepriekš minētās Erf. pr. praktiskās daļas 6. punkts runā par reliģiju. Saskaņā ar vispārējiem marksisma principiem reliģija un jebkādas reliģiskas iestādes pilnīgi noliegtas. Reliģijas noliegšana, kā redzējām iepriekš, nebij ne tikai filozofiska pārliecība, bet tieši galvenā marksisma taktiskā direktīva: saprātu no debesīm nonest uz zemi, piesiet viņu stiprāki pie zemes, kā cīņas līdzekli par labāku nākotni. Kaŗojošais ateisms bij nešķirti savienots ar Marksa pirmām uzstāšanās un vēl mūsu dienās daudzi soc.-dem. (pie mums ar Dēķenu priekšgalā) aktīvi kaŗo pret reliģiju. Tomēr šinī savā praktiskās programmas punktā vācu marksisti — soc.-dem. noteikti atraida šo cīņas pozīciju un pasludina reliģiju par katra pilsoņa privātu lietu. Kā Liebknechts, Marksa lielākais skolnieks, starp citu sacījis motivēdams šo punktu: „Katram cilvēkam tiesība ticēt un domāt, kā viņš grib, un nevienam nav tiesība otru mācīt viņu reliģijā un ticībā, aprobežot otra ticību un domāšanu, jeb saistīt ar viņām kādu ļaunumu.“ Un tāļāk tad Erf. programā šinī 6. p. ievadā: „Baznīcas un reliģiozās savienības uzskatāmas, kā privātas, kuŗas savas lietas vada pilnīgi neatkarīgi.“ Ar šo vācu socialdemokratu atkāpšanās šinī jautājumā no tām pozīcijām, kuŗas Markss uzskatīja par socialisma stūrakmeni.

2) Nākošais piemērs — prakt. progrāmas 3. punkts nosaka: „gatavošanās uz vispārīgo atbruņošanos; tautas milīcija pastāvīgas armijas vietā.“ šeit runā par tautas apbruņošanu, milīciju. Tam ir īpašs saturs, kas iet tāļāk par vienkāršo esošo iestāžu demokratizēšanu ar nolūku, lai politiskā vara pārietu tautas rokās. Šeit saprotams, kā pastāvošā valsts ir tautas lieta, viņas sargāšana tautas uzdevums. Ar šo atdzimst dzimtenes, tēvijas ideja, kuŗu kategoriski noliedz absolūtais marksisms

(socialisms). Marksa un Engelsa socialisms principieli noliedz valsts, tautu un rāsu robežas. Saites, kuŗas viņš atzīst, nav nacionālas, bet gan internacionālas: uz apvienību tiek saukti „visu zemju proletarieši“.

Šo vācu socialdemokrati galīgi sagrauj. Viņu vadoņi ne vienreiz vien aizrādījuši un uzsvēruši, ka soc.-dem. gatavi aizsargāt vācu zemi no katra, kas viņu apdraudēs. Piem. vācu soc.-dem. vadonis Bebelis 1904. g. 7. martā un 10. decembrī sacījis: „Mēs (soc.-dem.) dzīvojam un cīnāmies uz šīs zemes, lai viņu pataisītu par mūsu tēviju, mūsu dzimteni . . . Mēs cīnīsimies līdz pēdējam elpas vilcienam ar visiem mūsu rīcībā esošiem līdzekļiem pret katru mēģinājumu atgriezt kaut gabaliņu no mūsu zemes.“

Ar šo tiek atzīts vispārīgas labklājības princips, kopējie kultūras sasniegumi, kuŗi vienlīdzīgi dārgi visām šķirām. Jo kas tad ir dzimtene, dzimtā zeme, tēvija? Te nav tikai teritorija, kuŗa pieder zināmai tautai, vai viņas attīstībai labvēlīgi apstākļi. Tas ir visu garīgo mantu kopība, ko pēcnācējiem atstājuši senči; tas ir ticība, valoda, literatūra, māksla, ar vārdu sakot, kas ir zināmas tautas dzīvā seja, viņas garīgā individualitāte.

Marksisms ar viņa absolūtā un abstraktā kolektivismā propagandēšanu, nevar atzīt šo individuālo tautas attīstības prasību, tāpat kā nevar atzīt individuālo personas pašnoteikšanās tiesību. Varētu vēl vairāk pretrunu pievest, bet jau no sacītā skaidrs, ka „Erf. Prog.“ teoretiskie un praktiskie noteikumi ir pilnīgi divi atsevišķi pasaules uzskati.

Ar šām pretrunām soc.-dem. arvienu iet tālāk. Tanī laikā, kad partijas vadoņi, sajūsmināšanas un gara pacelšanas nolūkā, turpina māsām runāt par skaisto socialisma gala mērķi, šis pats gala mērķis turpina atiet arvienu vairāk uz mākoņaino tāli. „Pilsoniskā iekārta daudz stiprāka, nekā tas socialistiem likās sākumā; viņa nesabrūk zem socialisma spiediena, bet gan arvien vairāk ievēl socialismu parastos parlamentārisma darbības un demokrātijas rāmjos. Ieejot parlamenta gaitās, soc. - dem. pakāpeniski un nemanot ieiet organiskā likumdošanas darbībā, kas viņu attālina no revolucionarisma.

Mēs uzskatāmies pie marksisma pamatmācībām un vācu soc.-dem. Erfurtes programmas tamdēļ, ka arī mūsu „lielākās partijas“ sekotāji — soc.-dem. skaita sevi par marksistiem un savus uzskatus pilnīgi mantojuši no Vācijas. Mūsu soc.-dem. partijas oficiālā programma ir vienkāršs vācu soc.-dem. Erfurtes programmas tulkojums. Tamdēļ viss iepriekš sacītais par marksismu un vācu soc.-dem. attiecas arī uz mūsu soc.-dem. Ka tas tiešām tā, to pierāda sekošais.

Līdz p. g. simt. 90. gadiem mūsu tauta bij brīva no utopiskām mācībām. Šinī laikā bij mazs pagurums no iepriekšējās nacionālās atmo-

das laikmeta, kurš izvirzīja demokrātiski-nacionālos centienus. 1893. g. J. Pliekšāns - Rainis — tag. soc.-dem. goda vadonis — apmeklēja Vāciju, arī viņas vadoni Bebeli, kur viņš iemācījies marksismu un saņēmis pamācības un instrukcijas, kā rīkoties Latvijā, ieviešams veselu čemodanu marksistiskās literatūras. Zoc.-dem. tā laika otrais vadonis J. Jansons - Brauns raksta: „Tā bij vācu marksistiskā literatūra (Marksa, Engelsa, Kautska u. c. darbi), no kuŗas mācījās paši un mācīja citus pirmie latviešu marksisti.“ I. Pliekšāna-Raiņa „Dienas Lapa“ un rakstu krājumi „Pūrs“ ap šo laiku pārvērtās par vācu social.-marksistu literatūras popularizētājiem.

Visu laiku tad mūsu soc.-dem. ir sekojuši šai mācībai un ar viņu giftējuši mūsu tautas organismu un garu. Savā tālākā attīstības gaitā no viņiem ir nogājis revolucionarais — utopiskais virziens — lielinieki. Nodibinoties Latvijas demokrātiskai valstij, mūsu soc.-dem. paturēdami savus utopiski-marksistiskos teoretiskos uzskatus, praktiski ir pievienojušies demokratijai, kā to māca viņu programmas praktiskā daļa. Bet ar šo viņi arī rada pretrunas mūsu demokratijā un ir galvenie vainīgie pie tā, cik tālu var runāt par mūsu demokrātisko krīzi. Bez tām vispārējām marksisma pretrunām, par kādām bij runa iepriekš un kuŗas pilnā mērā attiecas uz mūsu socialdemokratiju, uz kavēsīmies vēl pie atsevišķiem pretrunu gadījumiem.

Tagad mūsu socialdemokrati sevi izkļiedz par lielākiem demokrātiskās Latvijas iekārtas aizstāvjiem. Bet nav ilgi — nepilni 10 gadi — atpakaļ tas laiks, kad viņu toreizējais vadonis, tagadējais Saeimas priekšsēdētājs Dr. P. Kalniņš 18. nov. 1918. g. pie Latvijas valsts proklamēšanas par demokrātisku republiku soc.-dem. vārdā svinīgi paziņoja, ka socialdemokrati atzīst šo iekārtu tikai kā pāreju uz viņu ideālo socialisma valsti. Un tas savādi arī nevarēja būt, jo viņi vienmēr ir uzticīgi savai teoretiskai dogmai, un tikai praktiski pievienojas demokratijai. Mūsu soc.-dem. bezprincipu politiku, kas grauj demokratiju, mēs tad nu redzam uz katra soļa.

Piem., ņemsim agrarreformu jeb vispār agraro jautājumu. Latvijas pilsonībai jau sen bij skaidrs, ka muižniekiem zeme jāatsavina un jādod tiešiem apstrādātājiem. Un tas demokrātiskajā Latvijā tika izvests un ir mūsu demokratijas pamats un stūpa akmens. Mūsu soc.-dem. marksisti to sākumā pilnīgi ignorēja; viņi aizrādīja, ka zemkopībā notiks tas pats, kas noticis un notiek apstrādājošā rūpniecībā; tamdēļ neesot pamata runāt par kādu īpašu agraro problemu un programmu. 1905. g. notikumi tomēr šo agrarjautājumu nostādīja savrūp un nu soc.-dem. vajadzēja ieņemt stāvokli. Tad arī 1906. g. viņi deklarēja („Laukstrādnieks“ 1906. g. 3 num. (augusta) — 1905. g. 29. un 30. dec. kongresa lēmumu): „Atsavināt tagad spaidu ceļā zemi lauksaim-

niekiem, lai nodibinātu 3—4 reizes vairāk vājas mazsaimniecības, būtu vislielāka muļķība. Tas nozīmētu traucēt kapitalisma gaitu no divām pusēm: likt šķēršļus ceļā kapitālu koncentrācijai un laucinieku dalīšanai proletāriešos un kapitalistos tur, kur tā jau sākusies.“

Šos uzskatus mūsu marksisti visdažādos pamatojumos un veidos atkārtājuši līdz 1920. g., kad bij spiesti pielikt roku pie „muļķības“ izvešanas dzīvē. Dzīves praktiskās prasības piespieda aizmirst to, ko bij sludinājuši vairāk kā 20 gadus. Šī agrārā reforma runā pretīm socialdemokratijas mērķiem, jo soc.-dem. kā principiēli privātīpašuma noliedzēji loģiski nevarēja veicināt reformu, kuŗa iziet uz desmitu tūkstošu jaunu īpašnieku radīšanu. Tomēr uz šo principu aizmirstānu soc.-dem. piespieda dzīves tiešamība un partijas labums. To 1920. g. kāds Satversmes Sapulces loceklis — pilsonis naivi, bet asi ir pateicis: „pilsētas ražošana ir nopostīta; jūs, strādnieku pārstāvji, esat palikuši še lieki. Jūs redzat zemnieku kustību un pamošanos uz laukiem, kuŗi grib iekarot sev zemi, un cik savādi, jūs neejat vairs to ceļu, kādu gājāt kā pilsētas strādnieku vadoņi. Jūs esat pārgājuši uz laukiem un ejat tīrā zemniecības ideoloģijā.“ (Satv. Sap. 25. sēde 27. aug. lap. p. 667.).

Šādas perturbācijas izskaidrojumu vēlāk atklāja paši mūsu marksisti „Socialdemokrata“ 1921. g. 1. num.: „Lauku bezzemnieki tagad mūsu galvenais spēks. Ja mēs vēlšanu kompanijā nebūtu uzstādījuši lozungu — zemi bezzemniekiem un sīkzemniekiem, tad liela daļa no mūsu vēlētājiem būtu pārgājuši pretējā lēģerī.“ Tā skaidrākā valoda, kas liecina, kur paliek mūsu soc.-dem. marksistiskie principi, ar kuŗiem viņi lielās un baŗo masas. Tā ir, kā to pareizi sacīja Zemnieku Savienības lidērs Klīves kgs Saeimā (febr. 1927. g.), „konjunkturas“ partija, kur nav nekādu vecu, ne jaunu principu, bet tikai palicis pāri vārds.

Vēl turpināsim dažus piemērus: Savā laikā mūsu soc.-dem. sacēla brēku par to, ka gribēja maksāt bij. muižniekiem kādu atlīdzību par atsavinātiem īpašumiem. „Ne kapeikas“ nemaksāt. Vēlāk, ne ilgāk kā pēc pāris mēnešiem, Rudevica-Zāmueļa valdīšanas laikā, kad soc.-dem. faktiski valdīja, viņu lidērs Cielēns bij spiests paziņot, ka „zolidiem ārzemniekiem“ (lasi muižniekiem) būs jāmaksā.

Tālāk: 1926. g. pavasarī soc.-dem. kļiedza par itkā augstā muiņas tarifa ievēšanu, jo ar to ievēdot nodokli uz nabadzību, kas esot pret viņu principiem. Lai gan varēja šaubīties, vai projektējamais muiņas tarifs ir nodoklis uz nabadzību, tomēr paši soc.-dem. atzīst, ka zināmos apstākļos ir nepieciešams nodoklis uz nabadzību. Par to lai runā pašu soc.-dem. redzamais darbinieks Andrejs Petrēvics par viena no labākiem mūsu teoretiskiem marksistiem Anša Buševica rīcību Liepājā 1919. g. nodokļu lietās; proti:

„Tas bija 1919. g. Toreiz Liepājas pilsēta starp citiem nodokļiem ievēda arī viereizējo progresīvo nodokli no personīgas peļņas. Zemākā summa, no kuŗas toreiz sāka ņemt nodokli, bija 1551 rbļ. gada ienākums. Šīs algas toreiz vēl tālu nebija tādas, kas varētu segt eksistences minimumu. Kad socialdemokratiskā domes frakcijā toreiz pacēlās balsis, ka tik zemas, tas ir strādnieku algas, nevar aplikt ar nodokli, tad b. Buševics frakcijas sēdē paziņoja, ka no ienākumu nodokļa tikai tad var ko ieņemt, ja tas ir masu nodoklis. Tā tad nodoklis no darba tautas. Biedrs Buševics toreiz stingri pastāvēja, lai šis nodoklis tiktu pieņemts, un frakcija to arī pieņēma. Vai tas nebija nodoklis no nabadzības? Un šis nodoklis uz nabadzību tika uzlikts tad, kad socialdemokrāti pilsētas domē bija vairākumā (no 80 domniekiem 46 bija socialdemokrāti) . . .

Tālāk tika nodoklis uzlikts pat uz vienu kazu un rokas ratiņiem, ar kuŗiem darba ļaudis pelnīja sev pārtiku, pāravadādot mantas. Vai tas arī nebija nodoklis no nabadzības? Vēl tālāk tika projektēts aplikt ar nodokli pie ievēšanas no ārzemēm tādas preces, kā sviests, olas, zivis, gaļa, speķis, grūbas, putraini, siļķes, siers, rīsi, cukurs, tanki u. c. Vai šis nodoklis nesadārdzinātu pārtiku darba ļaudīm un arī nebūtu nodoklis no nabadzības?“

„Kreisie draugi, jums ir plata mute pie runāšanas, bet ne pie darba darīšanas,“ taisa savu slēdzienu Petrēvica kungs, kuŗš tagad no maziņiem „taisa tūri“ uz kreisiem, bet viņa slēdziens, protams, jau nepaliek nepareizs tamdēļ, ka viņš tagad pats pieder pie „kreisajiem draugiem“.

Šādus piemērus mēs varētu turpināt bez gala, bet pietiks ar pievēstiem, lai raksturotu mūsu marksistu uzskatu krīzi un maldīgumu. Mūsu soc.-dem. vienmēr ir uzsvēruši savu marksistisko mācību „dzelzs“ loģismu. Viņi saka, ka viņiem stingri zinātniska, uz faktiem pamatota sabiedriskās attīstības likumu izpratne. Tamdēļ viņi paredzot, kam jānotiekot, un sakarā ar to arī veidojot savu pozīciju, kā nacionālā tā agrārā jautājumā. Bet kā redzējām, mūsu un visu marksistu daudzīnātais „dzelzsloģisms“ ir parādījis savu nelōģiskumu. Katras teorijas svarīgākais pārbaudījums un attaisnojums ir — paredzēt faktus. Ja kāda teorija ir piedalījusies šo faktu pārbaudē, un nav spējusi paredzēt faktus, tad viņa nepareiza. Marksisms nav spējīgs paredzēt faktus un tamdēļ viņš — nepareiza mācība.

Mūsu marksisti — soc.-dem. — kuŗi teoretiski lielās esam tīrākie marksisti, ir galīgā krīzes stāvoklī. Bez jau pievēstiem piemēriem jō spilgti vēl to raksturo viņu divi teoretiski labākie vadoņi:

A. Buševics darbā „Mūsu politikas problēmī“ un Fr. Menders rakstā „Teorija un prakse Latvijas socialdemokratijā“. („Domās“ Nr. 3, 1927. g. l. p. 216.) Buševics saka: „Latv. strādniecības partijas

ideoloģija ir novesta bezprincipu dumbrājā, piem. soc.-dem., atmetot partijas programā izteiktos principus, iestājas par lauku kara tiesām, pilsoniskās iekārtas status quo uzturēšanai . . .“

Menders: „Latvijas soc.-dem. jau vairākus gadus valda militāri (praktiski-personīgā labuma) „praktisks“ virziens. Viņš pie gadījuma dala dievnamus starp luterāņiem un katoļiem un, saukdams pēc nāves soda atcelšanas, balso arī par kara lauku tiesu justiciju. Šis virziens valdībā būdams noliedzis to, ko opozīcijā būdams agitējis.“

Tā mēs esam konstatējuši marksisma idejas sabrukumu un krīzi. Kā jau sākumā aizrādījām, katra ideoloģija nav padota krīzei tikai tad, ja viņa ir noteikti dibināta uz iespējamiem faktiem. Marksisms tāds nav. Viņš aizkar arī demokrātiju.

Mēs zinām, ka visklasiskais demokrātijas pretinieks ir marksismā revolucionāri — utopiskais novirziens — komunisms. Viņš galīgi izslēdz demokrātiju. Turpretim soc.-dem. virziens demokrātiju atzīst kā pārejas formu uz socialisma gala mērķi. Bet mēs jau sākumā redzējām, ka teoretiskie pamati un cenšanās pēc galīgā mērķa ir kopējs kā lielnieciskam, tā soc.-dem. marksisma virzieniem. Atšķirība tikai taktiskā. Un var pienākt drīzi apstākļi, ka šie virzieni iet kopēji savu mērķu sasniegšanai pāri par demokrātijas līķi. Mūsu pašu apstākļos mēs bieži dzirdam saucienu par „vienotās frontes“ nepieciešamību (t. i., starp komunistiem un soc.-dem.). Tā nupat ir laista apgrozībā no mūsu soc.-dem. tagadējā soc.-dem. viena no galveniem ideologiem Fr. Adlera grāmata „Strādnieku šķiras vienība“. Šo grāmatu ieteic mūsu s.-d. liders R. Dukurs; tā tad arī mūsu s.-d. ar viņu izteiktiem uzskatiem solidarizējas. Un te lūk runājot par „vienotu fronti“ Adlers nāk pie slēdziena: „Kāmēr lielnieki nekļūs skaidrībā par kopējās cīņas noteicošo metodi, viņi ir un paliks cīņas ārdītāji“. Tā tad kopējā cīņa pastāv, kopēji ceļi ir, šķir tikai metode, ar kādu šo cīņu vest.

Tamdēļ katrā marksistiskās soc.-dem. noteicošā pieskāšanās pie demokrātijas nes viņas krīzi praktiskā izveidošanā. Ja mēs gribam pasargāt demokrātiju no šīs krīzes radošā faktora, mums jāizskauž marksisma ideoloģija, kāda novirziena tā arī nebūtu.

Demokrātijas pamatideja — cilvēkam cienīgas eksistences nodrošināšana. Šis ir liberalismā princips. Marksisms viņu aptumšo. Tamdēļ mums jāizkopj, jāizveido demokrātijas liberalismā, ar to mēs sa- grausim māņu un postošo marksismu.

Mūsu dem. valsts pamatus licis zemniecības liberalismā; viņš konzekventi izved nacionalās demokrātijas ideoloģiju. Šis zemniecības liberalismā balstās uz mūsu valsts pamatu — zemniecību. Izskaudīsim

demokratiju kropļojošo socialisma mācību, tad arī būs novērsts viens no galveniem mūsu demokrātijas krīzi radošiem faktoriem un tad pat principiēli demokrātijai noliedzošiem elementiem nevajadzēs runāt par viņas krīzi.

Izlietotā literatūra:

- 1) Al. Rode. No pagātnes cīņām pie nākotnes ideāliem.
 - 2) K. Kautskis — Erfurtes programma.
 - 3) Komunistu manifesti.
 - 4) Prof. Novgorodcevs. Par sabiedrisko ideālu.
 - 5) Prof. Loskis. Sabiedrības organiskā uzbūve un demokrātijas u. c.
-

Inteliģence un politika.

Mēs dzīvojam demokratisma attīstības un izveidošanās laikmetā. Lielais pasaules karš un pēc viņa sekojošās revolūcijas ir pārveidojušas Eiropas tautu dzīvi uz citiem pamatiem. Versaļas miera līgums radīja veselu virkni jaunu valšķu, kuŗu pamatos likts nacionalais princips. No Krievijas un Austro-Ungarijas monarķiju drupām, kā Fenikss iz saviem pelniem, paceļas jaunas nacionali - demokratisķas valstis. Šo valšķu starpā varam minēt arī Latviju. Ja monarķija kā valsts forma bija raksturīga ar to, ka te valsts varas funkcijas koncentrētas vienas personas rokās, kur tautai valsts politiskā dzīvē ņemta katra iespēja aktīvi līdzdarboties, tad pie demokratisķās valsts iekārtas mēs redzam pilnīgi pretējo. Te tautai valsts politiskās dzīves laukā pieder noteicošais vārds. Pilnīgi saprotami, ka tauta, visā savā kopībā, pati par sevi nevar vadīt valsts politisko dzīvi. Demokratisķā valstī tauta savu gribu izteic un realizē caur saviem pārstāvības orgāniem, galvenām kārtām caur parlamentu. Un šis parlaments sastādās no dažādo sabiedrisko grupu un šķīru priekštāvjiem. Tīri dabīgi, ka šiem tautas domu un gribas realizētājiem un izteicējiem vajadzētu nākt no inteliģences vidus. Bet ja šai prasībai mūsu laiku parlaments visumā neatbilst, tad tam par iemeslu ir daudzi socialistiski, kā arī saimnieciski-ekonomiska rakstura motīvi. Ja ikdienišķā dzīvē mēs novērojam, ka te inteliģence spēlē vadošo lomu, tad par valsts politiskās dzīves jautājumiem to gluži nevar teikt. Bet nevienam sabiedrības locēķlim nevajadzētu aizmirst, ka mēs dzīvojam demokratisķā valstī, kur katra pilsoņa tiešs pienākums ir sekot līdzī visiem valsts dzīves jautājumiem. Inteliģencei jāņem vērā, ka viņas uzdevums ir ne tik vien tautas morāliskā un garīgā, bet arī politiskā audzināšana. Sevišķi pēdējā no liela svāra, jo daudzreiz mēs redzam, ka demokratisķas jēdziens un būtība tiek nepareizi saprasti. Te inteliģencei plašs darba lauks — viņai plašās tautas masas tuvāki jāiepazīstina ar demokratisma principiem. Bet ko mēs saprotam zem vārda „inteliģence?“ „Inteliģence ir sabiedriskā organisma apziņas orgāns“, — tā agrākos laikos inteliģenci raksturoja orgāniskā sabiedrības teorija. Šī teorija pēdējā laikā ir atmesta, jo viņa satur sevī daudz neskaidrību. Vispirms, — ko tad mēs

saprotam zem sabiedriskā organisma apziņas? Šis jēdziens ir pārāk plašs un pie tam diezgan neskaidrs, tā kā te noteiktu atbildi grūti dot. Otrs apzīmējums saka, ka intelīģence ir noteikta sabiedriska grupa, šķira. Šis noteikums ir nepieciešams, bet priekš intelīģences jēdziena raksturošanas nepietiekošs. Vienmēr un visos laikos ir bijuši atsevišķi izglītoti indivīdi un arī dažādas sabiedrības grupas, kuŗas netikai ir pretendējušas uz intelīģences apzīmējumu, bet pat pilnīgi nepamatoti sevi pieskaitījušas pie šīs šķiras. Vēl viena raksturīga parādība pie intelīģences ir tā, ka viņa iezīmējusi kulturas attīstības ceļu — viņai piemīt nepārtraucamais raksturs, vai matematiski sakot, viņa ir nepārtraukta funkcija. „Kultura“, saka krievu zinātnieks Lavrovs, „tas ir zooloģiskais elements cilvēces dzīvē un tikai kritiskais domāšanas darbs kulturas laukā nes sevī civilizaciju. Bet daudz kas no tā, kas bija iepriekšējās paaudzēs kritiskās domāšanas darba rezultats, priekš nākošās ģenerācijas paliek jau par zooloģisku elementu. Šādā nepārtrauktā gaitā iezīmējas kulturas ceļš . . .“

Savelkot kopā minētās domas un uzskatus, Lavrovs dod šādu intelīģences jēdziena definīciju: „Intelīģence no etiskā redzes stāvokļa ir progresīvi - demokrātiska, no socioloģiskā ārpusšķiru sabiedriska grupa, kuŗa ir raksturīga ar jaunu formu un ideālu radīšanu un viņu aktīvu izvešanu dzīvē, priekš sabiedrības, kā arī katra atsevišķa indivīda fiziskas un garīgas personības izkopšanas un izveidošanas.“

Pāriesim tagad pie to motīvu aplūkošanas, pateicoties kuŗiem, intelīģence neieņem valsts politiskā dzīvē viņai pienācīgo vietu. Kā pirmo iemeslu politiskai pasivitātei ne tikai pie izglītoto šķiras, bet arī pie citām, varam minēt personīgo egoismu, kuŗš stāda sev par mērķi vienīgi pašlabuma meklēšanu, pilnīgi aizmirstot nacijas un valsts intereses. Ja šis egoisms celtos no apstākļu nepazīšanas, tad viņš būtu attaisnojams, bet šādas domas ir maldīgas, jo mēs zinām, ka arī maz izglītots cilvēks sapratīs, ka kails egoisms mazina ticību nākotnes labklājībai. Intelīģences egoisms parādās divos veidos: gribas vājo un gribas spēcīgo egoismā. Gribas vājiem bieži trūkst noteiktu politisku uzskatu un mērķu, jo viņiem trūkst ticības tādu realizēšanai. Šādu indivīdu intelīģences vidū nav mazums, jo viņi te sastādās no vidēju spēju cilvēkiem. Pretēji šiem stāv gribas spējīgie. Tiem piemīt zināmas vadoņu spējas, viņi ir apdāvināti ar sabiedrisku aktivitāti. Šis intelīģences tips atturas no politikas vienīgi tamdēļ, ka savu dzīves uzdevumu ierauga karjerismā. Te mēs varam sastapt cilvēkus, kuŗi pēc iespējas īsākā laikā cenšas tikt augstākās, atbildīgākās un arī ienesīgākās vietās. Kur ir meklējami motīvi tam, kas cilvēka dzīvi viņas straujajā plūdumā dara vērtīgu, paliekošu? To mūsu dzīvei nepiešķir

augstais stāvoklis, — amats, kādu ieņemam sabiedriskā dzīvē; to nepiešķir arī tā sabiedriskā kārtā, no kuŗas esam cēlušies. Mūsu dzīvi dara vērtīgu tie darbi, kuŗus esam uzņēmušies un darījuši vispārības, sabiedrības labā. Katra cilvēka dzīve, ja viņa bāzējusies tikai pati uz sevi, var gan būt panākumu un sasniegumu bagāta, bet viņa neatstās sabiedrībai paliekošu vērtību. Tā ir dzīve, kuŗu vēsture aizmirst. Daudzi indivīdi nevar citādi dzīvot, jo viņu dzīves uzdevums un gara dāvanas nedod tiem iespēju darīt kautko vispārības labā. Katram inteliģences priekšstāvim nevajadzētu apmierināties tikai ar to, būt par nenozīmīgu locekli lielā dzīves mehanisma citu locekļu starpā. Drusku augstāk par minētiem egoistiem stādāmi estetiķi (mākslinieki), jo viņu inteseres paceļas pāri personīgām tieksmēm. Viņu uzdevums — dzīves veida, mākslas, literatūras un citu gara ražojumu izdaiļošana. Viņu dzīves uzskats — lai ar politiku nodarbojas tie, kuŗiem ir tieksme rūpēties pārējo indivīdu kailu materiēlu interešu labā. Viņi atrod, ka sīkais politisko organizāciju darbs neatbilst viņu garam. Arī šos apolitiskos estetiķus mēs varam sadalīt divās drupās. Vienā pusē stāv radošais mākslinieks, kuŗa dzīves mērķis radīt mākslas darbus. Daudzos gadījumos viņš pilnīgi nogremdējas savā darbā, lai sabiedrībai varētu kaut ko sniegt. Mākslinieks var būt arī politiski aktīvs, bet ja viņš tāds nav, tad to pārmet mēs viņam nevaram, jo viņa darbs arī kalpo vispārības interesēm. Gluži citādi stāv ar tiem, kuŗi mākslas laukā ne ar, nedz sēj, bet gan izmanto viņas augļus. Visi tie, kas klausās to, ko citi viņiem sniedz muzikā, vai arī paši atkārtoti to, ko citi izteikuši ar nošu palīdzību, tie, kuŗi ir mākslas darbu pircēji un pieprasītāji, kuŗi paši nespēj radīt mākslas vērtības, tie pārprot aktīvās politiskās dzīves uzdevumu, ja viņi no tās atsvešinās. Viņi aizmirst, ka visā estētiskā kultūra dibinās uz no inteliģences vadītu valsts dzīvi. Estētiskā kultūra, kuŗa neizprot tautas masu tieksmes saimnieciskās un politiskās dzīves laukā, piedzīvo bojā iešanu, kā to mēs redzējām Ludviķa XVI. laikā, Francijā. Trianonas mākslā aizgāja bojā tamdēļ, ka viņa nebija saprotama dzimstoši jaunai sabiedriskai šķīrai — trešai šķīrai.

Nākošā inteliģences grupa ir tā saucamie politiskie individualisti. Viņi atšķīras no estetiķiem caur to, ka viņi politikai nododas ar lielu uzmanību un uzcītību. Viņiem, attiecībā uz politiskiem jautājumiem, ir noteikts uzskats. Šis viņu politiskais viedoklis ir tik šauri individuēls, ka viņš nav ietilpināms nevienas politiskas partijas programā. Politisko partiju programām piemīt tā īpašība, ka viņas politiskās un saimnieciskās dzīves daudzās un dažādās parādības apskata vispārējos vilcienos, neapskatot tuvāki valsts saimnieciski - politiskās dzīves nianses. Šie individualisti, ja tā var teikt, ir katrs par sevi

viena atsevišķa partija. Bieži dzird žēlojamies, ka viņiem esot ļoti grūti atrast viņu politiskiem uzskatiem piemērotu partiju, kurā viņi varētu iestāties. Sarunājoties ar partiju vadoniem, viņi mēdz izteikties, ka viņi tādai un tādai partijai varētu itin labi pievienoties, ja tikai vienā punktā tas vai cits formulējums būtu citādāki izteikts, un ja no aģitācijas paņēmieniem viens, otrs tiktu grozīts. Tā, pateicoties šādiem, šauri individuāliem iebildumiem attiecībā uz partijas platformu, ārpus aktīvā politiskā darbības lauka paliek viens, otrs inteligents darbinieks. Ko mēs atbildēsim šiem individualistiem? Atbilde vienkārša. Politikā neiet runa par kautkādu sīki teoretisku principu izpratni, bet gan par zināmas kopības gribas organizēšanu. Katrs atsevišķs programmas jautājums ir vairāk pārejošas dabas, jo katrs atsevišķs partijas loceklis var aktīvi darboties programmas paplašināšanā un pārveidošanā. Šādiem individualistiem tas var nākt tikai par labu, jo viņi savus uzskatus dara zināmus plašākām aprindām, nekā tad, kad tie paliek zināmi varbūt tikai viņiem vieni pašiem. Kas attiecas uz daudziem zinātnes priekšstāvjiem, zinātniekiem, tad mēs novērojam, ka viņi bieži negrib vai nevar izšķirt starpību starp zināmās kopības domu un starp savu personīgo uzskatu. Arī politikā viņi mēdz pieturēties pie tiem pašiem principiem un pielietot metodes, kuŗas var būt pareizas un savu mērķi attaisnojošas, zīmējoties vienīgi uz tīro zinātni. No sacītā arī izriet, ka viņi politiskā dzīvē neatmet savus īpatnējos politiskos uzskatus un nav spējīgi pieslieties noteiktam politiskam virzienam, resp. partijai. No tā lielā mērā cieš valsts un tautas intereses. Pāriesim tagad uz pēdējo inteligences grupu. Te pieder ļaudis, kuriem piemīt ne tikai izpratne un liela interese attiecībā uz politiskiem jautājumiem, bet ir stipri attīstīta pat zināma politiska tieksme. Šī šķira, pateicoties savam ievērojamam stāvoklim sabiedriskā dzīvē, kā arī izglītībai, tautas mutē bieži tiek nepareizi apzīmēta par antidemokrātiem (konservatīvajiem). Nav tomēr pareizi, ja mēs šo inteligences grupu apzīmēsim par pilnīgi konservatīvu, jo bieži politiskos jautājumos viņi mēdz ieņemt neītrālu, bezpartejisku stāvokli un kādas aktīvas, konservatīvas noskaņotas partijas taktiku aplūko no tāda pašā redzes stāvokļa, no kāda tie skatās uz citu politisku partiju darbību. Šos ļaudis bieži mēdz apzīmēt par aristokrātiem, kāds apzīmējums, kā vēlāk redzēsim, nav pareizi, jo zem aristokrātijas jāsaprot tomēr kaut kas cits. Ir ļoti grūti dot cilvēkiem moralisku pamācību, aizrādot, ka viņu uzdevums būtu aktīvi darboties politiskā dzīvē, sekmējot valsts un tautas labklājību.

Mums tuvāki jāiedziļinās aristokrātijas būtībā. Dr. Naumann's saka: „Aristokratie besteht auf einer gewissen Bildungshöhe des Volkes nicht in der Beherrschung einer willenlos gemachten Menge, sondern in der Hingabe und Einfügung der höhernen Bildung und Ein-

sicht in das verfassungsmässige Getriebe eines auf demokratischen Grundrechten aufgebauten Staatswesens.“

Aristokratija dibinās uz zināmu tautas izglītības stāvokli, nevis uz bezspēcīgā pūļa pārvaldību. Viņai plašās tautas masas jāiepazīstina ar augstāku kulturu, jāsniedz tām pareiza izpratne par demokratiskās valsts iekārtas būtību. Anglijas aristokratija ir nepilnā pusgadu simtenī mācījusies pieskaņoties tautas politiskās dzīves demokratiskām formām un viņai nenāk ne prātā kānebūt ierobežot tautas tiesības. Bet vai viņa tamdēļ ir mazāk aristokrātiska, nekā tā, ko mēs saucam par aristokratiju. Mēs vēl esam pārāk negatavi priekš tā, lai pilnīgi izprastu aristokrātiskā principa nozīmi un būtību. Visas šīs inteliģences grupas: egoisti, estetiķi, individualisti un aristokrāti nav savā starpā tik sīki šķirojušies, ka katrs inteliģences locēklis būtu ierindojams kādā no šīm grupām. Var jau būt tā, ka vienu otru no tiem vienā laikā var uzskatīt kā piederīgu divām vai pat vairākām no šīm grupām. Piegriezīsimies tuvāk lielākiem cilvēces gara un kulturas darbiniekiem. Par vācu dzejnieku Ģēti (Goethe) mēs zinām, ka viņš ir bijis arī praktisks valstsvīrs, nodarbojies ar valsts politiskās dzīves jautājumiem. Arī Šillers jaunībā, iespaidots no Russo (Rousseau) ar neatlaidīgu dedzību aizstāvēja un prasīja pēc demokratiskām reformām. Viņš bija karsts entuziasts, bet priekš neatlaidīga politiska darba, priekš lēnās un pakāpeniskās partijas programmas izvešanas dzīvē, viņam trūkst spēka. Viņš runā par politiskiem varoņiem, par politiskām katastrofām — rāda mums Vallensteinu un Tellu. Bet lai izaudzinātu jauno inteliģenci priekš tiem laikiem un tām reformām, kuŗas viņš sludināja, priekš tā viņam trūka drosmes un arī izpratnes. Arī vēlie filosofi — domātāji — Kants, Fichte u. c. ir līdz dvēseles dziļumiem lielākie politiķi. Abi viņi apskata valsts, nacijas un citus politiskus jautājumus, bet kautkādu noteiktu politisku skolu viņi nav izveidojuši, un ja tagad mēs runājam par kautkādiem Kanta vai Fichtes cienītājiem, tad zem tā mēs nedomājam kautkādu noteiktu politisku uzskatu.

Vispārīgi sakot, politiskā dzīvē mēs varam novērot trīs attīstības posmus. I. Jaunatnes politiskās aktivitātes laikmets. Šis laikmets iesākas līdz ar parlamentarisma ieviešanu kādā zemē. Piem., Vācijā mēs redzam, ka 1848. g. revolūcijā studējošā jaunatne spēlē redzamu lomu. Arī Krievijas 1905. g. revolūcijas sagatavošanā un izvešanā inteliģentā jaunātnie nēma aktīvu dalību. To pašu mēs varam teikt arī par Latvijas atbrīvošanas laikmetu. Latvijas Pagaidu Valdība nepaspēja vēl noorganizēties, kad Rīgai 1918. g. beigās tuvojās lielinieki. Trūka līdzekļu armijas radīšanai. Daudzi atrāvās no izsludinātās mobilizācijas. Te studējošā jaunatne bija pirmā, kuŗas sirdīs dega dzimtenes mīlestība. Tā nāca brīvprātīgi un iestājās nacionālās armijas rindās ar devīzi: „Nem tēvzeme, tavs esmu viss, priekš tevis liels es uzauzdis“.

Arī vēlākās kaujās pret Landesvēru pie Cēsīm, aktīvu dalību ņem skolu jaunatne — skolnieki. Latviju atbrīvoja jaunātnes mīla uz savu dzimto zemi, mīla uz savu tautu.

Pēc šī perioda, kurā ievērojamu lomu spēlēja jaunatne, seko otrs, tā saucamais politisko juristu laikmets. Visos jaundibinātos parlamentos juristi ieņem izcilus stāvokli. Šo periodu mēs varam novērot arī tagadējās jaunajās valstīs. Franču vēsturnieks Tēns (Taine) ir sīki apskatījis juristu lomu franču revolūcijas laikmetā. Arī Vācijā XIX. g. s. vidū starp Prūsijas un Visvācijas landtagiem notiekošo cīņu veda juristi. Inteliģenci ierāva asās politiskās cīņās, kad pret juristu vadošo lomu parlamentā krasā opozīcijā nostājās garīdzniecība, uzņemdamās baznīcas interešu aizstāvēšanu. Juristu loma valsts politiskā dzīvē, sevišķi kas attiecas vēl uz jaunām valstīm, pilnīgi saprotama, jo pie valsts satversmes izstrādāšanas, priekš plašā likumdošanas darba, ir nepieciešamas plašas juridiskas zināšanas un tamdēļ tīri dabīgi, ka juristiem šie jābūt vadoņiem šinī atbildīgajā darbā.

3. Pēc juristu politikas laikmeta nāk materielo interešu laikmets, kurā inteliģence ieņem mazāk svarīgu lomu. Mēs zinām, ka dažādu saimniecisku organizāciju vadītāji, dažādu saimniecisku grupu publicisti un runātāji, ir baudījuši augstāku izglītību. Visus šos ļaudis mēs neredzam vairs kā inteliģences idejiskos vadoņus, bet gan viņi stāv lielākā vai mazākā mērā atkarībā no dažādām saimnieciskām organizācijām. Šī pāreja no principiālās uz saimniecisku interešu politiku ir pilnīgi saprotama. Pēc tam, kad likumdošanas darbs visumā ir veikts, valsts satversme radīta, valsts politikai jāpiegriežas saimnieciskām interesēm. Šī saimnieciskā politika plašākām tautas masām arī ir vieglāk saprotama un te ir ieinteresētas daudzas sabiedriskas šķiras. Strādniecība prasa darba noteikumu atvieglošanu, tirgotājus un rūpniekus interesē mītu jautājums u. t. t.

Šinī laikā arī inteliģence zaudē savu noteicošo iespaidu politiskā dzīvē. Bieži vien viņa pazaudē arī politisko līdzsvaru, nezin, kurai no šīm saimnieciskām grupām pieslieties. Inteliģence nav spējīga izveidot pati kautkādu saimniecisku organizāciju, jo viņa pati par sevi ir diezgan šaura sabiedriskā šķira, skaitliski nav liela un ir izkaisīta pa visu zemi (valsti). Te jāņem vērā vēl inteliģences dažādo grupu intereses. Liela daļa no inteliģences atrodas dažādos valsts amatos (ieredņi) un tiešu iespaidu uz valsts saimniecisko dzīvi nevar darīt. Materielo interešu politikā inteliģences lielākai daļai trūkst pietura punkta.

Iepriekš sacītais par inteliģences lomu politiskā dzīvē lielākā vai mazākā mērā attiecas arī uz Latviju. Mēs zinām, ka latvju tauta sāka apzināties sevi kā nāciju tikai pag. gadu simtņa otrā pusē. Šis laikmets pazīstams zem „nacionālās atmodas“ laikmeta nosaukuma. Lie-

lākais šķērslis latvju sabiedriskās dzīves attīstībā bija nacionālās kultūras trūkums. Ja latvju sabiedriskā dzīve līdz patstāvīgas valsts nodibināšanai bija padota daudzām katastrofām un daudziem nepārredzamiem notikumiem, kas mūsu sabiedrību daudreiz pārsteidza pilnīgi nesagatavotu, tad tas notika galvenām kārtām aiz latviešu inteliģences un tautas nacionālā tradīciju trūkuma. Mēs, kas dzīvojam patstāvīgā valstī, nevaram vairz žēloties par nacionālo tradīciju trūkumu. Zināms, mums nava vēsturisku valsts sabiedriskās dzīves tradīciju, nav vēsturisku valsts politikas piedzīvojumu. Mums jāveido stipra nacionāla ideoloģija, kuŗa ir ikviens valsts sabiedriski-politiskās dzīves pamats. Jaunās Latvijas politisko ideoloģiju pilnīgā veidā mēs sasniegsim līdz ar visas mūsu nacionālās kultūras izveidošanos. Kādu sintezi dos latvju kultūra un kā viņa ieaudīsies mūsu nacionālpolitiskie ideāli, tas ir nākotnes jautājums, kuŗa atrisināšana pieder mūsu jaunatnei. Mums ir no svāra, lai mūsu tagadnes kultūras dīgļus neievadītu tādā virzienā, kas ir svešs latvju dabai un neveicina politisko spēku apvienību, bet gan saskalda. Mūsu inteliģences pasivitāte attiecībā uz politiskiem jautājumiem viegli izskaidrojama. Latvju tauta, ilgu gadu simteņus būdama atrautu no politiskās dzīves un līdzdarbības valsts dzīves jautājumos, bija zaudējusi valstiskus instinktus un interesi uz politiskiem jautājumiem. Ja Latvijas pagātne nav bijusi labvēlīga mūsu politisko spēku un domu attīstībai, tad tagādnē latvju inteliģences un pilsonības attiecības pret politiku jāgroza. Vecais vienlīdzības vai pat nicinošais uzskats par politisku darbību atnesis mūsu tautai tikdauz ļauna, ka to paturēt arī uz priekšu, nozīmētu atnest valstij ar roku, padot to viņas liktenim. Mūsu pašu socialistu un komunistu aktivā politiskā darbība agri vai vēlu iemācīs arī mūsu pilsonību darīt to pašu, lai nepadotu valsts politisko dzīvi dažādiem nelabvēlīgiem satricinājumiem. Pilsoņiem jāpanāk saprašanās un kopēja valoda valsts interešu labā. Latvju inteliģence un jaunatne, kuŗai rūp Latvijas nākotnes labklājība, nedrīkst sacīt, ka viņa nenodarbojas ar politiku, jo līdz ar to viņa sacītu, ka viņai Latvijas nākotne vienaldzīga. Jaunatnei jāzin, ka viss lielais vairums mūsu inteliģences nāk no laukiem — no zemniecības vidus. No zemniecības vidus nākuši mūsu pirmie kultūras darbinieki, no viņas vidus nākuši mūsu lielākie valsts dzīves vadītāji. Latvija ir zemkopības valsts. Zemniecības labklājība reizē arī Latvijas labklājība. Zemniecībai valsts politiskās dzīves jautājumos jābūt vienotai, tāpat kā visiem pilsoņiem jābūt vienotiem mūsu valsts labklājības veicināšanas darbā. Mūsu lauku jaunatne nedrīkst atsvešināties no zemniecības, viņai jāturpina zemniecības apvienošanas darbs. Mūsu inteliģencei ar jaunatni jāiet roku rokā Latvijas izveidošanas darbā. Galvenām kārtām politikai ir tiesība prasīt mūsu tautas un inteliģences labākos spēkus, jo viņa ir vissvarīgākā valsts darbības nozare, kuŗas

izkopšanā vēl maz kas darīts. Politikā mums trūkst tradīciju — tā jā-rada. Ticēsim devīzei — darbs rada darītājus. Nobeidzot šo īso pār-skatu par inteliģences lomu politiskā dzīvē, mums jāpiekrīt lielā filosofa H. Spencer'a vārdiem: „Dalības ņemšana pie politiskās dzīves ir katra pilsoņa pienākums, kuŗa neizpildīšana ir reizē tuvredzīga un prasta.“

Izlietotā literatūra:

Dr. Fr. Naumann. Die Stellung der Gebildeten im politischen Leben.

Иванов-Разумник. Что такое интеллигенция?

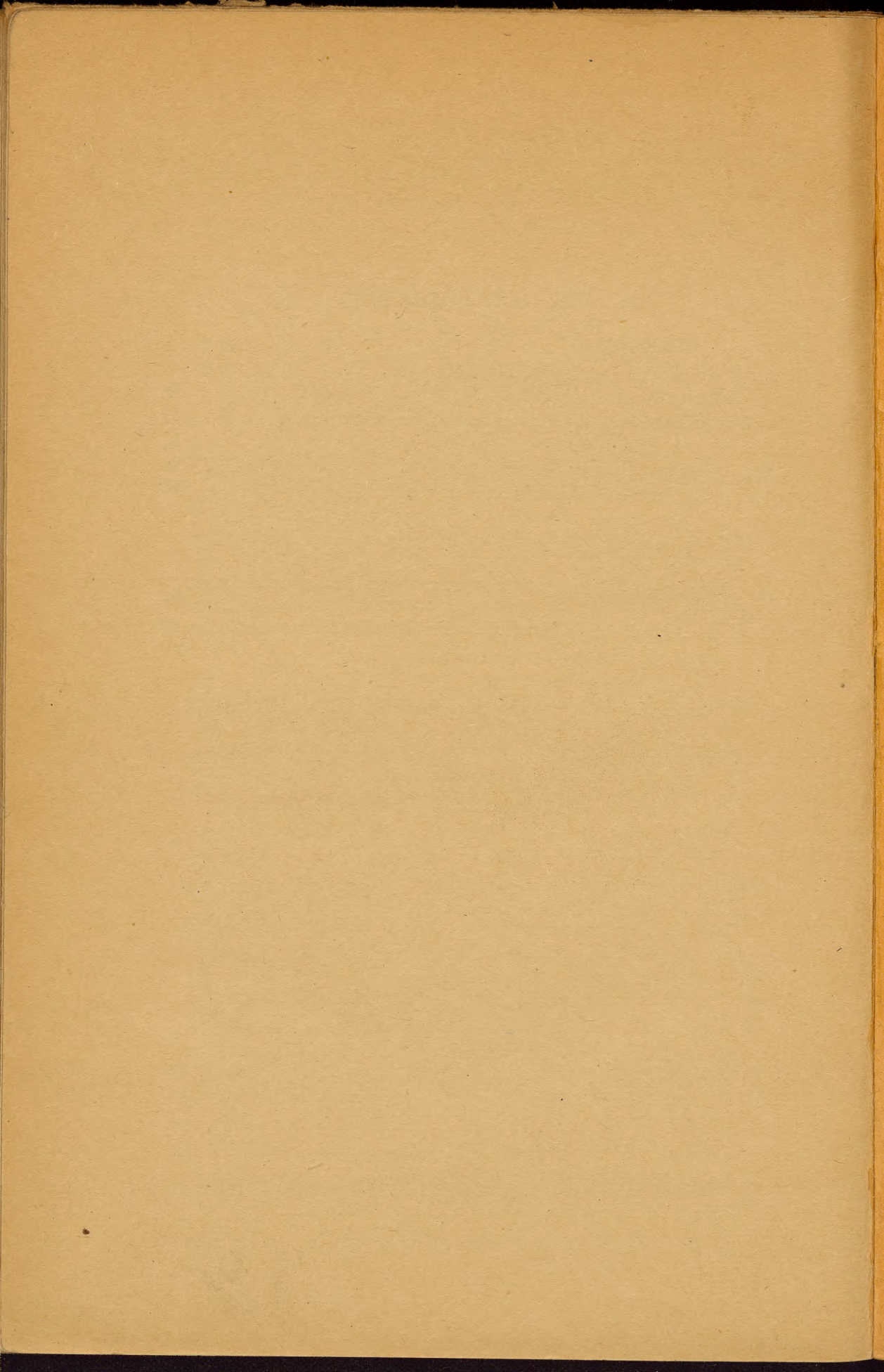
E. Blanks. Nacija un valsts.

Satura rādītājs.

A. Klīve, Priekšvārds	5 lp.
A. O. Karčevskis, Parlamentarisms	7 „
Jāņa Bērziņa, Demokrātija	26 „
J. Sebris, Demokratisma apkaņošana varas līdzekļiem	33 „
Račevskis, Lielniecisms un viņa kritika	42 „
A. Bajinskis, Fašisms un viņa kritika	50 „
Artura Tilmaņa, Demokrātija un zemnieki	58 „
Alfreda Bērziņa, Demokrātija un vēlēšanas likums	64 „
Indr. Grubaums, Demokrātijas krīze un zemnieku politiskais viedoklis	73 „
A. Šteinbergs, Demokrātijas krīze un zemnieku saimnieciskais stāvoklis	87 „
A. O. Karčevskis, Demokrātija, socialdemokrātija un viņas krīze	94 „
J. Akmentiņš, Inteliģence un politika	109 „

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307049921

aps

0, 12

NOV 5 1927